

Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Katedra teorie práva a právních dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Historický vývoj prokuratury na našem území
od roku 1918 po současnost**

**Andrej Najman
2009**

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: Historický vývoj prokuratury na našem území od roku 1918 po současnost zpracoval sám a uvedl jsem všechny použité prameny.“

Podpis autora

Tímto bych chtěl poděkovat vedoucí diplomové práce paní prof. PhDr. Marii Marečkové, DrSc. za poskytování cenných rad, vstřícnost, její ochotu a odborné vedení mé práce. Velmi si také vážím podnětných připomínek, které doplňovaly mou práci především po stránce obsahové.

Já níže podepsaný Andrej Najman, autor diplomové práce na téma „Historický vývoj prokuratury na našem území od roku 1918 po současnost“, která je literárním dílem ve smyslu zákona číslo 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), dávám tímto jako subjekt údajů souhlas ve smyslu § 4 písm. e) zákona číslo 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, správci:

**Univerzita Palackého v Olomouci (dále jen „UP“), se sídlem: Křížkovského 8,
771 47 Olomouc, Česká republika,**

ke zpracování osobních údajů v rozsahu: jméno a příjmení v informačním systému, a to včetně zařazení do katalogů, a dále k zpřístupnění jména a příjmení v katalogích a informačních systémech UP, a to včetně neadresného zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu. Údaje mohou být takto zpřístupněny uživatelům služeb UP. Realizace zpřístupnění zajišťuje ke dni podání tohoto prohlášení vnitřní složka UP, která se nazývá Informační centrum UP.

Souhlas se poskytuje na dobu ochrany autorského díla dle zákona číslo 121/2000 Sb.

Prohlašuji, že moje osobní údaje shora uvedené jsou pravdivé.

V Mělníku dne 20.2.2009

Andrej Najman

OBSAH

Úvod.....	7
1. Státní zastupitelství v Československu po roce 1918.....	8
1.1 Recepce původní úpravy.....	8
1.2 Působnost státního zastupitelství.....	9
1.2.1 Mimo trestní oblast působnosti.....	10
1.2.2 Trestní oblast působnosti.....	12
1.3 Struktura státního zastupitelství.....	19
2. Státní zastupitelství za období Protektorátu.....	22
2.1 Struktura státního zastupitelství.....	23
2.1.1 Úřad obžaloby při tzv. zvláštních soudech.....	25
2.1.2 Úřad obžaloby u Národního soudu.....	26
2.1.3 Generální státní zastupitelství NSDAP.....	27
2.2 Působnost státního zastupitelství.....	28
2.2.1 Působnost v oblasti trestního práva.....	29
2.2.2 Působnost v oblasti mimo trestní.....	33
2.3 Změny v územní působnosti.....	33
3. Státní zastupitelství po druhé světové válce.....	37
3.1 Národní žalobce.....	39
3.2 Zvláštní žalobci.....	41
3.3 Územní organizace.....	42
3.4 Likvidace bývalého německého „dědictví“ v trestních věcech.....	43
4. Prokuratura po roce 1948.....	45
4.1 Státní prokuratura.....	46
4.2 Působnost tzv. obecné prokuratury.....	47
4.3 Postavení prokurátorů.....	51
4.4 Pracovněprávní postavení prokurátorů.....	52
4.4.1 Přítomnost v práci.....	52
4.4.2 Vedlejší činnost prokurátorů.....	52
4.4.3 Přechnodné přidělení, přeložení a převod.....	53
4.4.4 Vzdání se úřadu.....	53
4.4.5 Skončení a zrušení pracovního poměru.....	53
4.4.6 Odpovědnost za způsobenou škodu.....	54
4.5 Územní organizace prokuratury.....	54
5. Prokuratura po roce 1952.....	56
5.1 Ústavní základ.....	57
5.2 Působnost generálního prokurátora.....	57
5.3 Protest.....	59
5.4 Tzv. orgány generálního prokurátora.....	59
5.5 Územní organizace prokuratury.....	61
6. Prokuratura po roce 1956.....	62
6.1 Činnost prokuratury.....	63
6.1.1 Tzv. všeobecný dozor.....	65

6.1.1.1 Protest.....	66
6.1.1.2 Upozornění.....	67
6.1.2 Oblast trestněprávní a s ním související	67
6.1.2.1 Trestní stíhání osob, které se dopustily trestných činů nebo přestupků a dozor nad zachováváním zákonnosti orgány přípravného řízení trestního.....	67
6.1.2.2 Dozor nad zachováváním zákonnosti v místech, v nichž se vykonávala vazba, trest odnětí svobody, ochranné léčení a ochranná výchova.	68
6.1.3 Účast v řízení před soudy a dozor nad zákonností soudních rozhodnutí.	69
6.2 Podmínky výkonu úřadu	70
6.3 Struktura prokuratury.....	71
6.3.1 Vyšetřovatele	72
6.4 Územní organizace prokuratury.....	72
6.5 Kárná pravomoc.....	74
7. Prokuratura po roce 1965	75
7.1 Ústavní základ.....	75
7.2 Základní ustanovení.....	77
7.3 Obsah prokurátorského dozoru	81
7.3.1 Všeobecný dozor.....	81
7.3.1.1 Protest.....	82
7.3.1.2 Upozornění.....	83
7.3.2 Trestní stíhání osob a dozor nad zachováváním zákonnosti v přípravném řízení trestním.....	83
7.3.3 Dozor nad zákonností postupu a rozhodování soudů a státních notářství a účast v řízení před soudy a státními notářstvími.....	84
7.3.4 Dozor nad zachováváním zákonnosti v místech, v nichž se vykonávala vazba, trest odnětí svobody, ochranné léčení a ochranná výchova	85
7.3.5 Dohled nad vyšetřováním trestných činů.....	86
7.4 Organizace prokuratury	86
7.5 Prokurátoři a vyšetřovatelé prokuratury	88
7.6 Pracovněprávní postavení prokurátorů	88
7.6.1 Práva a povinnosti řadových prokurátorů.....	89
7.7 Kárné řízení proti prokurátorům	90
8. Prokuratura po roce 1989.....	92
9. Prokuratura po roce 1994 a současnost.....	96
9.1 Působnost státního zastupitelství	96
9.2 Struktura státního zastupitelství.....	97
9.2.1 Postavení ministra spravedlnosti	99
9.2.2 Podmínky pro výkon úřadu.....	100
9.2.3 Kolegium na úseku ochrany utajovaných skutečností.....	101

9.3 Kárná odpovědnost státních zástupců.....	102
9.4 Územní působnost a organizace.....	103
Závěr	104
Seznam použitých pramenů	107
Právní předpisy	107
Literatura.....	110
Internet	111

Úvod

Úřad veřejné žaloby měl v historii našeho státu různé názvy. Po vzniku samostatného československého státu byl označen jako státní zastupitelství a od roku 1948 byla tato soustava přejmenována na prokuraturu.

Rozsah oprávnění, kterými tyto úřady disponovaly se v průběhu vývoje měnil. Ke značnému rozšíření oprávnění došlo v roce 1948 na základě zákona o zlidovění soudnictví. Tak byla zahájena etapa vývoje prokuratury na našem území po vzoru Sovětského svazu. Nová soustava úřadů veřejné žaloby začala být institucionalizována bez ministra spravedlnosti, který do této doby stál v čele soustavy. Postavení generálního prokurátora byla do roku 1948 omezena pouze na několik málo oprávnění. Začal nabývat na významu a do čela prokuratury se byl postaven roku 1952. Stalo se tak na základě zákona o prokuratuře. Jednalo se však o nepostačující právní úpravu, která byla nahrazena novým zákonem v roce 1956. Vývoj prokuratury komplexní právní úprava promítnuta zákonem číslo 60/1965 Sb., a zákon číslo 20/1970 Sb.

Prokuratura nejen stíhala trestné činy podle trestního zákona či zákona na ochranu lidově demokratické republiky, ale na rozdíl od státního zastupitelství vykonávala tzv. všeobecný dozor. Prokurátoři disponovali četnými oprávněními. Tím byla činnost prokuratury širší, než tomu bylo a v současné době u státního zastupitelství.

Právě díky tomu existence a činnost prokuratury byla účinnou při ochraně zájmů státu, tedy zájmu na ochranu zákonnosti. Ochrana byla poskytována i československým občanům před státní mocí v rozsahu větším než zajišťuje státní zastupitelství. Sama provázanost s politickým aparátem byla na škodu účinnému prostředku, jakým prokuratura bezpochyby byla.

1. Státní zastupitelství v Československu po roce 1918

1.1 Recepce původní úpravy

Vznik samostatného Československa byl výsledkem dlouhého historického vývoje. Již při sledování persekucních opatření v českých zemích jsme mohli zaznamenat významné protirakouské nálady českého obyvatelstva, nedostatek jeho loajality, jeho přímo velezrádné chování. Je samozřejmé, že se nezrodilo až za války a bylo výsledkem negativního vztahu Čechů k rakouské státnosti od počátku její moderní existence a snad i mnohem déle. Na jeho počátku stojí česká státoprávní tradice, která nezmizela ani za hlubokého národního úpadku a přežívala jako součást národního vědomí.¹

V roce 1918 dochází k zásadním změnám v tehdejší uspořádání Evropy, především jako výsledek dělení světa po skončeném hrůzném světovém konfliktu. Jednou ze zásadních změn byl i rozpad tehdejšího evropského státního útvaru nazývaného jako Rakousko – Uhersko. Na jeho místě došlo ke vzniku několika států, jedním z nich byla samostatná Československá republika. Stalo se tak v podvečer 28. října 1918.

Aby nedošlo k právnímu vakuu a vnitřnímu rozkladu tehdy nadšené společnosti, aby nenastaly zmatky a byl právně podchycen nerušený přechod k novému státnímu životu, rozhodla se tehdejší politická reprezentace k přijetí právního předpisu, který měl takovéto zrození nového státu umožnit. Národní výbor československý tak učinil dne 28. října 1918. Jednalo se o zákon číslo 11/1918 Sb. z. a n.², o zřízení samostatného státu československého, který bývá rovněž označován jako tzv. recepční norma. Autory tohoto zákony byly pánové JUDr. Alois Rašín, JUDr. František Soukup, Antonín Švehla a Jiří Stříbrný.

Nejdůležitější však bylo ustanovení čl. 2 tohoto zákona, ve kterém bylo ustanoveno, že se veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.

¹ Malý, Karel. Dějiny českého a československého práva do roku 1945: Linde Praha a.s, Praha, 2003, s. 321.

² „Sb. z. a n.“ je zkratka názvu oficiální sbírky právních předpisů. Dle ust. § 1 zákona číslo 1/1918 Sb., který stanovil, že zákony a nařízení se platně vyhlašovaly ve "Sbírce zákonů a nařízení státu československého". Sbírkou byla vydávána se v jazyce českém. Vedle toho vycházela sbírka i ve znění slovenském. Původní však bylo znění české.

Právě toto ustanovení umožnilo plynulý přechod právního řádu z dosud trvající entity na novou, a tedy zabránilo zmatku. Další důležité ustanovení bylo pro naše účely čl. 3, neboť se v tomto ustanovení hovoří o kontinuitě všech úřadů, které úřadují a jednají dle dosavadních platných zákonů a nařízení. Znamenal tedy přechod tehdejší soustavy úřadů veřejné žaloby, právní úpravy, která upravovala jejich organizaci a kterými se řídila její samotná činnost.

V českých zemích tedy působily rakouské úřady a ochromená samospráva. Zároveň v důsledku odlišného vývoje v Předlitavsku a v Uhrách vznikl u nás tzv. právní dualismus, tedy jiný právní a správní systém v českých zemích, kde platily rakouské právní normy a působily rakouské správní úřady, a na Slovensku – a později i na Podkarpatské Rusi, kde zůstal rakouský právní a správní systém. S celým správním systémem byla převzata i soudní soustava společně s orgány veřejné žaloby.³

Zákon číslo 37/1918 Sb. z. a n., o prozatímní ústavě, který byl vyhlášen 13. listopadu 1918 s podivem mlčí na rozdíl od pozdějších Ústav, či ústavních zákonů, o státním zastupitelství či o prokuratuře. Právní postavení a samotná existence státního zastupitelství, resp. orgánu veřejné žaloby, bylo tedy ponecháno na recepční normě.

Veškerá právní úprava veřejné žaloby, která se v po roce 1918 byla původní úprava ještě tedy z doby před vznikem samostatného Československa a změny, které následovaly byly více či méně spíše kosmetického rázu.

1.2 Působnost státního zastupitelství

Státní zastupitelství, a to již od doby Rakouska - Uherska, mělo povinnost bránit a opatrovat nejlepší zájmy státu v rámci každé jeho činnosti.

Důležitá právní úprava, která byla základem právní úpravy za první republiky byl především tzv. orgánický zákon o zastupitelství státním (266/1850 ř.z.) a pak další nespočetná řada právních předpisů, které ve určitých oblastech upravovaly dílčí pravomoc členů státního zastupitelství.

V dílčích právních úpravách bylo státní zastupitelství oprávněno k řadě nezanedbatelným úkonům, které bych tedy tímto rád zmínil. Jednalo se tedy především o právní předpisy číslo 6/1863 ř.z., zákon o tisku, 7/1863 ř.z., zákon o řízení v tiskových věcech, 75/1871 ř.z., zákon o notářské činnosti, a jiné.

³ Kuchta, J., Schelle, K.. Historie a současnost státního zastupitelství. Masarykova univerzita, Brno, 1994, s.31.

Státní zastupitelství zastupovalo stát především ve věcech trestních, tedy v trestním řízení před soudem, do roku 1922 spolupůsobilo i při výkonu trestu a vykonávalo dohled nad samotnými věznicemi, působilo v oblasti disciplinárního řízení proti soudcům, notářům a advokátům, jakož i při odnětí svéprávnosti (způsobilosti k právním úkonům) a zastupovalo chudé strany v civilním řízení soudním.⁴

1.2.1 Mimo trestní oblast působnosti

Zákon o tisku číslo 6/1863 ř.z., který byl platný až do 28. prosince 1950, stanovil povinnost tomu, kdo by chtěl vydávat periodický tiskopis, oznámit to nejprve státnímu zástupci a státnímu úřadu bezpečnosti okresu, v němž se měl tiskopis vydávat.

Další povinností, kterou tento zákon stanovil, byla povinnost tiskaře odevzdat exemplář každého listu nebo sešitu periodického tiskopisu hned, když jej začal rozdávat nebo rozesílat, úřadu bezpečnosti místa, kde spis se vydával, a v místech, kde byl státní zástupce, také státnímu zástupci, exemplář pak každého jiného tiskopisu, který od toho nebyl osvobozen a neobsahoval více než pět tiskových archů. Pro splnění této povinnosti byla rovněž stanovena lhůta a to nejméně 24 hodiny před rozdáváním nebo rozesláním. Povinnost odevzdat se vztahovala především na tiskoviny vytištěné nebo vydané v Československé republice, a dále na tiskoviny (s výjimkou časopisů) vytištěné i vydané v cizině, jestliže nakladatel (vydavatel) nebo původce měl bydliště, či sídlo, v Československé republice. Od povinnosti odevzdat byly vládním nařízením 118/1935 Sb. z. a n., o povinných výtiscích, osvobozeny tiskoviny, které sloužily jen potřebám domácím nebo společenským (např.: formuláře, ex libris, novoročenky, rodinná oznámení, aj.), tiskoviny pro účel voleb (např.: kandidátní listiny, hlasovací lístky, volební provolání, obsahující pouze čas a místo volby, aj.), tiskoviny (s výjimkou časopisů), tiskoviny rozmnožené psacím strojem nebo jiným rozmnožovacím přístrojem, cenné papíry a cenné známky všeho druhu, a jako poslední to byly tiskoviny vydané zákonodárnými sbory a státními úřady v oboru jejich působnosti.

⁴ Kocourek, J., Záruba, J. Zákon o soudech a soudcích, Zákon o státním zastupitelství, komentář, 2. předpracované vydání, Praha, C.H.Beck, 1994, s.388.

Tiskopisy tohoto druhého způsobu mohly však být s přivolením státního zastupitelství rozdávány nebo rozesílány dříve před uplynutím lhůty 24 hodin. Pokud tiskař porušil povinnost odevzdat mohla mu být za takovéto porušení uložena pokuta od 100 Kč do 1000 Kč.

Zajímavostí pro dokreslení celé situace je § 113 ústavního zákona číslo 121/1920 Sb. z. a n., který přímo stanovil, že bylo zásadně nedovoleno podrobovat tisk předběžné cenzuře.

Vedle povinnosti oznámit záměr vydávat tiskoviny či povinnosti odevzdat exemplář každého listu nebo sešitu periodického tiskopisu, byl význam státního zastupitelství v rámci věcí tisku daleko širší. Důležitou roli mělo státní zastupitelství v otázce tzv. tiskové opravy. Ta byla stanovena zákonem číslo 126/1933 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují tiskové zákony. Tisková oprava byla právo toho, koho se dotýkala zpráva v periodickém tiskopise, žádat, aby byla uveřejněna její oprava. V opravě směly být uváděny pouze skutečnosti, které opravovaly nebo vyvracely skutečnosti v předchozí zveřejněné zprávě obsažené. Mohla se však též omezit na pouhé popření pravdivosti skutečností ve zprávě obsažených, nebo na oznámení, že pro obsah zprávy podal žádost za trestní stíhání. Jménem soudů, úřadů, ústavů, podniků, fondů a orgánů státu mohlo žádat za opravu také státní zastupitelství.

Další specifická oblast působení státního zastupitelství v netrestní oblasti byla upravena říšským zákonem číslo 75 z roku 1871. Zde bylo státní zastupitelství obdařeno řadou oprávnění především vrchního státního zástupce při přezkoumání a zřeknutí se míst notářů i při zániku notářství.

Státní zástupci byli při přezkoumávání kaucí, při jednání o ztrátě notářských pečeti, vedli evidenci o dovolených notářů a pořádkových trestech ze strany notářské komory. Ve sporech mezi notářskou komorou a státním zastupitelstvím měl rozhodovat vrchní zemský soud, jehož disciplinární komise měla také notářům udělovat tresty po slyšení vrchního státního zástupce, který se mohl odvolat k Nejvyššímu soudu. Vrchní státní zástupce se také účastnil disciplinárních řízení proti advokátům.⁵ Toto bylo upraveno zákonem číslo 40/1872 ř.z., o vykonávání disciplinární moci nad advokáty a kandidáty advokacie. Samotná činnost, postavení advokáta a organizace advokacie pak byla upravena zákonem číslo 96/1868 ř.z., kterým se uvádí advokátní řád.

⁵ Kuchta, J., Schelle, K.. Historie a současnost státního zastupitelství. Masarykova univerzita, Brno, 1994, s.26.

Císařské nařízení číslo 207/1916 ř.z. stanovilo oprávnění státního zástupce k podání návrhu na zbavení svéprávnosti.⁶

1.2.2 Trestní oblast působnosti

Dalším právním předpisem, který upravoval postavení státního zastupitelství (úřadu veřejné žaloby) byl trestní řád číslo 119/1873 ř.z. . Nutno ještě zmínit, že trestní řád z roku 1873 trestně procesní předpis, který následoval odklon od inkvizičního principu řízení⁷ před soudem, ke kterému došlo již trestním řádem z roku 1850.

Odklonem od inkviziční zásady byla rozšířena pravomoc státního zastupitelství na veškeré trestní řízení.

Státní zastupitelství bývá často označováno jako orgán veřejné žaloby. Takové označení bylo zcela na místě, neboť šlo o soustavu, která žalovala trestné činy ve veřejném zájmu, za stát, za společnost. Státní zástupce jako ochránce státní zájmů a strážce zákonosti byla převzata podle vzoru francouzského trestního řádu.⁸ Stát by vždy měl mít zájem na tom, aby ve společnosti nedocházelo k svévolnému odplácení mezi jeho příslušníky. Pokud by tomu tak nebylo a stát by zanevřel na tuto svou povinnost, docházelo by v mnoha případech k postihu nejen pachatelů, ale i příslušníků rodin pachatele, a tedy k potrestání nevinných osob. Státní zastupitelství žalovalo ty trestné činy, proti kterým nebyla podána žaloba soukromá (poškozenou osobou).

Každý vrchní státní zástupce, či generální prokurátor, se mohl při výkonu jejich činnosti nechat zastupovat náměstkem. Počet náměstků na jednoho státního zástupce, kterého měli zastupovat nebyl ničím a nikým omezen. Jediné hledisko, či kritérium, byla potřeba. Státní zástupce si mohl zřídit tolik náměstků, kolik jich bylo zapotřebí. Náměstkové státních zástupců, vrchních státních zástupců a generálního prokurátora měli právo vykonávat veškerou činnost, ke které byli oprávněni ti, jenž byli zastupovali.

⁶ § 26 císařského nařízení č. 207/1916, řád o zbavení svéprávnosti.

⁷ Inkvizičním principem řízení se rozumí funkce soudce, obhájce a žalobce jsou soustředěny pouze do jednoho subjektu a tím byl soudce. Opakem této zásady řízení je tzv. obžalovací (akuzační) zásada.

⁸ Malý, Karel, Sivák, Florian. Dějiny státu a práva na v českých zemích a na Slovensku do roku 1918: HH, Praha, 1993. s. 420.

Státní zástupce vykonávaly jejich činnost u sborových soudech první instance (tj. krajské soudy v trestních věcech) byl v postavení podřízeném vrchnímu státnímu zástupci. Sborové soudy první instance byly soudy, které rozhodovaly trestní věci především ve čtyřčlenných senát v řízení s hlavním líčením a ve tříčlenných senátech v řízení bez hlavního líčení (proto „sborové“). Do jejich pravomoci náleželo zřídit vyšetřující soudce, jako poradní komise dohlížet na přípravné vyhledávání a vyšetřování, a byly též jako odvolací instance proti rozhodnutí o přestupcích. Vrchní státní zástupce působil u sborových soudech druhé instance (tj. vrchní soudy se sídly v Praze a v Brně). Sborové soudy druhé instance byly soudy, které měly rozhodovat například o stížnostech proti usnesení komory poradní, o námitkách, když kdo byl obžalován a o odvoláních. Sborový soud druhé instance rozhodoval v pětičlenných senátech. Generální prokurátor působil u soudu zrušovacího (tj. Nejvyššího soudu v Brně⁹). Státní zástupci byli podřízeni vrchním státním zástupcům, a ti pak byli podřízeni spolu s generálním prokurátorem přímo podřízeni ministru spravedlnosti (před rokem 1918 byl tento ministr spravedlnosti označován jako „ministr práv“). Jak jsem již výše uvedl, tak hlavním a generelním úkolem státního zastupitelství bylo bránit zájmy státu. Zvláště pak úkolem státního zástupce při sborovém soudu první instance bylo, aby se účastnil v přípravném vyhledávání, přípravném vyšetřování a hlavním přelíčení pro zločiny a přečiny projednávané soudem, u něhož působil, rovněž i v řízení odvolacím u sborového soudu první instance z příčiny rozhodnutí soudů okresních vedeném, a aby zasedal spolu v porotním soudu v rámci obvodu sborového soudu první instance. Státní zástupce se mohl sám též účastnit, nebo prostřednictvím jeho náměstka, přelíčení před soudy okresními.

Aby byla zajištěna kontrola nad činností v trestních věcech, byl státní zástupce povinen každý měsíc vrchnímu státnímu zástupci podat tzv. zprávu o věcech trestních. V této zprávě měly být uváděny trestní věci, které již byly vyřízeny, dále věci, které dosud nebyly vyřízeny a v jaké fázi se nacházelo jejich vyřízení. Pokud však šlo o důležité procesní úkony jako bylo například zahájení (původně vyjádřeno jako „zavedení“), zastavení vyšetřování nebo o některý jiný důležitější úkon ve vyšetřování. Pokud pochyboval o legalitě těchto úkonů, měl vrchnímu státnímu zástupci povinnost podat zprávu a řídit se jeho případnými pokyny a příkazy.

⁹ Nejvyšší soud v Praze (a od účinnosti zákona číslo 216/1919 Sb. z .a n. se sídle v Brně) nahradil Nejvyšší soud a kasační dvůr ve Vídni v roce 1918 zákonem číslo 5/1918 Sb. z. a n..

Státní zástupci měli jako jednu z nejdůležitějších povinností stíhat každý čin trestný, o němž se dověděli, a který se neměl být vyšetřován a trestán jen k požádání toho, jehož se týkal, z povinnosti úřadu stíhat, a měl tedy, čeho potřebí. Tehdejší trestní stíhání a vyšetřování, resp. činnost státních zástupců, bylo ovládáno nejen zásadou legality ale i zásadou opportunity. Tedy zásadou, kdy státní zástupce stíhá a podává obžalobu jen ty trestné činy na základě soukromé žaloby poškozeného. Při stíhání trestných činů a k účinnějšímu dosažení výsledku byli státní zástupci oprávnění dohlížet na to, aby se náležitě užilo všech prostředků k zjištění pravdy. Z objektivních důvodů však bylo a je dosažení toho cíle poněkud komplikované. Státní zástupce mohl spíše než samotnou pravdu, zjistit stav věcí, který se pokud možno, co nejvíce blížil pravdě. Zjištění pravdy, bylo spíše takovým ideálem.

Státní zástupce sám nepodnikal vyšetřování, ani do něho nezasahoval. To bylo věcí vyšetřujícího soudce. Rozhodoval jen o podání žaloby, tj. zda byl spáchán zločin. Zahájení trestního soudního řízení bylo tedy výhradně jeho záležitostí.¹⁰ V případě soukromých žalob rozhodoval o podání žaloby soukromý žalobce. Ten se však mohl nechat zastupovat státním zástupcem.

Státní zástupce měl právo, kdykoli nahlédnout do spisu a zjistit si tak, jak vyšetřování postoupilo, žádat o zapůjčení spisů, činit různé návrhy, aniž by došlo k průtahům v řízení. Shledali-li by nějaké nepravdivosti nebo nějaké protahování, měl povinnost učinit opatření k odstranění průtahů. Zřejmě nejúčinnějším prostředkem při trestním řízení, kterým disponovali státní zástupci za Rakouska-Uherska a později i za tzv. první republiky, byla ona možnost s úřady bezpečnosti nebo jinými státními úřady, zemskými nebo obecními v „přímé spojení vejiti“ a požádat je o pomoc, anebo v případě potřeby požádat o pomoc bez prostřednictví jiného úřadu brannou moc. Příslušníci úřadu bezpečnosti a jich nižší služebníci měli povinnost uposlechnout nařízení a pokynů státních zástupců.

Dále museli být přítomni při poradách soudu, ač nejde-li o rozhodnutí hlavnímu přelíčení anebo při stání, které bylo nařízeno z důvodu projednání odvolání nebo stížnosti. Ovšem neměli právo být při hlasování a při konečném usnášení.

Úkolem vrchního státního zástupce, který působil sborového soudu druhé instance, bylo vystupovat při každém přelíčení, které probíhalo před tímto soudem. Dále byl povinen dohlížet na zřízence státního zastupitelství, kteří působili v obvodu sborového

¹⁰ Malý, Karel. Dějiny českého a československého práva do roku 1945: Linde Praha a.s, Praha, 2003, s. 268.

soudu druhé instance, při sborových soudech první instance a při okresních soudech. Rovněž měl právo účastnit se každého trestního řízení v jich oboru působnosti náležející, buď osobně nebo skrze jeho náměstka.

Generální prokurátor působící u zrušovacího soudu (tj. nejvyšší soud) se povinně účastnil všech přelíčení, která probíhala u jeho příslušného soudu. Jako tomu bylo i v předchozím případě, měl možnost se zúčastnit přelíčení buďto sám nebo se nechat zastupovat jeho náměstkem. Generální prokurátor působící u soudu zrušovacího mohl ex offio nebo na příkaz ministra spravedlnosti podat pro zachování zákona stížnost zmatečnou proti rozsudkům trestních soudů, které se byly vydány na základě postupu spočívající v porušení nebo na nesprávné interpretaci zákona. Kromě rozsudků mohl generální prokurátor podat stížnost pro zmatečnost i proti každému usnesení trestního soudu, které bylo vydáno v rozporu se zákonem, o němž se dověděl jakýmkoli způsobem. Mohl tak učinit i tehdy, kdyby ani žalovaný ani žalující neužili ve lhůtě jejich vlastních práv k podání stížnosti zmatečné.

V případech podávání stížnosti pro zmatečnost ex offio byla nezanedbatelná role státních zástupců, ale i vrchních státních zástupců. Právě státní zástupci byli oprávněni navrhnout vrchním státním zástupcům, zda-li by bylo vhodné podat stížnost pro zmatečnost, či nikoli. Vrchní státní zástupce měl následně posoudit, zda navrhnou generálnímu prokurátorovi, aby podal stížnost pro zmatečnost. Jednotlivém případě se mohl projevit silný aparát zvážení a právního posouzení legálnosti rozhodnutí ve věci či nikoli.

Generální prokurátor při soudu zrušovacím a vrchní státní zástupci měli na počátku každého kalendářního roku povinnost ministrovi práv podat zprávu o vyřízených či dosud nevyřízených trestních věcech z předcházeného roku, též o tom, v jakém stavu je správa soudní a které vady se shledaly v zákonodárství a ve správním řízení. Nebyl to tedy právě generální prokurátor, který by stál v čele státního zastupitelství, ale byl to právě ministr spravedlnosti, kterému byl podřízen nejen generální prokurátor, ale i ostatní státní zástupci.

Specializovaným státním zástupcem byl žalobce ve věcech mládeže jmenovaný vrchním státním zástupcem. Tomuto státnímu zástupci příslušelo zastupovat veřejnou žalobu u soudů mládeže s působností provádět řízení o trestných činech mladistvých. Žalobce mládeže dohlížel rovněž nad činností zmocněnců

mládeže ve věcech mladistvých u okresních soudů.¹¹ Jednalo se o tzv. žalobce mládeže. Vrchní státní zástupce měl jako žalobce mládeže jmenovat ty, kteří svými vlastnostmi a svou povahou se pro tento úřad zvláště hodili. Při jejich ustanovování do takovéto pozice mělo být přihlédnuto také k jejich vzdělání odbornému, zejména pedagogickému, a k jejich dosavadní činnosti. Mladistvím se jinak rozuměla osoba, které v době spáchaní činu dovršila čtrnáctý, ale nedosáhla osmnáctého roku svého věku. Trestní řízení pro trestné činy spáchané osobami mladistvými rozhodoval u krajského soudu tzv. senát mládeže. V tomto senátu zasedali dva soudci z povolání (tzv. soudcové mládeže), z nichž jeden byl předsedou, a jeden přísedícím. Ve věcech, které by jinak náležely do příslušnosti porotního soudu, konalo se hlavní přelíčení před senátem mládeže, v němž zasedají dva soudcové mládeže a dva přísedící.

V souvislosti s působností státního zastupitelství v rámci trestních věcí bych uvedl ještě zákon číslo 51/1923 Sb. z. a n., zákon o státním soudě. Tímto zákonem byl pro celé území Československé republiky zřízen státní soud v sídle nejvyššího soudu (v té době již tedy v Brně). Státní soud se skládal z předsedy, jeho náměstka a potřebného počtu soudců z povolání a přísedících. Předsedu státního soudu a jeho náměstka jmenoval na návrh vlády prezident republiky na dobu tří let. Předsedu zastupoval jeho náměstek a náměstka soudce z povolání podle služebního pořadí nejstarší. Hlavním úkolem státního soudu bylo projednat trestné činy spáchané podle zákona na ochranu republiky, tj. zákon číslo 50/1923 Sb. z. a n.. Jednalo se o zločin úklady, ohrožení bezpečnosti republiky, prorada , zločin zrada státního tajemství, tělesné poškození ústavních činitelů, spáchaném na prezidentu republiky nebo jeho náměstku, o zločinu tělesné poškození ústavních činitelů, spáchaném na ostatních osobách tam uvedených, a o zločinu násilí proti ústavním činitelům nebo osobování si jejich moci, pokud jde o osobování si pravomoci vyhrazené prezidentu republiky, zákonodárnému sboru, vládě nebo guvernérů Podkarpatské Rusi, a o zločinech příprava úkladů, ohrožení bezpečnosti republiky, vojenská zrada a násilí proti ústavním činitelům nebo osobování si jejich moci, navrhuje-li veřejný žalobce v obžalovacím spise, aby byl trest uložen podle zákonné sazby vyšší než pět let.

¹¹ Kuchta, J., Schelle, K. Státní zastupitelství. Zlín: Živa v.o.s., 1994, s.21.

Státní soud byl příslušný také pro trestné činy (zločiny) spáchané před účinností zákona na ochranu republiky (zákon číslo 50/1923 Sb. z. a n.), pokud obžaloba v této době nenabyla ještě právní moci.

Jako veřejný žalobce u státního soudu působil vrchní státní zástupce, a to v sídle státního soudu. V případě nemožnosti na straně vrchního státního zástupce byl samozřejmě zastoupen jeho náměstkem. Účinností zákona číslo 68/1935 Sb. z. a n. došlo k přesunutí státního soudu ze sídla nejvyššího soudu na vrchní soudy. U vrchních soudů tvořily státní soudy pětičlenné senáty u vrchních soudů. Nově bylo stanoveno od roku 1935 oprávnění o tom, že zastupování obžaloby při hlavním přelíčení mohlo ministerstvo spravedlnosti přenést na některého jiného státního zástupce. Tedy již se nemuselo jednat o náměstka příslušného vrchního státního zástupce.

V souvislosti se zákonem číslo 50/1923 Sb. z. a n. bych zmínil zákon číslo 71/1935 Sb. z. a n., o hospodářském vyzvědačství. Tento zákon především stanovil jednak hospodářské tajemství a upravoval dále trestné činy hospodářské vyzvědačství a nedbalá ochrana hospodářského tajemství. Hospodářským tajemstvím bylo zařízení, opatření, předměty a jiné skutečnosti příznačné nebo jinak významné pro výrobu nebo odbyt určitého zdejšího hospodářského podniku nebo určitého oboru zdejšího hospodářského podnikání, jichž zachování v tajnosti bylo v důležitém zájmu veřejném, zejména v zájmu na zachování a rozšíření zaměstnanosti, vývozu nebo soutěživosti zdejších hospodářských podniků nebo určitých oborů hospodářského podnikání. Tyto trestné činy byl oprávněn pouze žalovat úřad veřejné žaloby, byla tedy vyloučena soukromá žaloba.

K tomu, aby však mohla být podána veřejné žaloba, bylo potřeba zmocnění ministerstva průmyslu, obchodu a živností. Takovéto zmocnění muselo být předloženo soudu nejpozději při podání obžalovacího spisu. Nestalo-li se tak, nebo bylo-li zmocnění odepřeno nebo odvoláno, stíhání veřejnou žalobou, a tedy i státním zastupitelství, tím bylo vyloučeno. Zmocnění mohlo být odvoláno, dokud soud první stolice nevyhlásil rozsudek.

Dne 5. listopadu 1918 vydal Národní výbor československá nařízení číslo 28/1918 Sb. z. a n., o amnestii. Národní výbor v době, kdy národ československý nabyl opět státní svobody, chtěl takto odčinit případné nespravedlivosti bývalé rakouské justice a následky válečných poměrů. Tímto nařízením prominutí trestů, pokud nebyly v té době provedeny, jakož i omezení práv, postavení a oprávnění, které

nastalo dle zákonných předpisů jako následek odsouzení, a ztrátu aktivního a pasivního volebního práva do veřejných sborů všem osobám občanským i vojenským, které byly odsouzeny pro tyto činy spáchané do dne 28. října 1918. Došlo k amnestování některých dalších zločinů jako byly například velezrada, urážka Veličenstva, urážka členů císařského domu, rušení veřejného pokoje, aj.. Dále byly amnestovány všechny trestné činy, jež byly do dne 28. října 1918 včetně spáchány buď: a) z bídy, b) z mladické nerozvážnosti, c) z rozčilení vyvolaného válečnými poměry anebo d) z pohnutek politických. Úřadům veřejné žaloby byla tímto nařízením o amnestii uložena povinnost, aby v takovýchto případech vyšetřování, jež dosud neskončilo odsouzením, bylo zastaveno. Pokud však byla již právoplatná obžaloba podána, mělo být od dalšího zastupování takovéto obžaloby upuštěno.

V souvislosti trestněprávním odvětvím ještě uvedu nařízení vlády republiky Československé číslo 198/1922 Sb. z. a n. ze dne 14. července 1922, o evidenci soudních provinilců a sbírání dat pro účely kriminální statistiky. Na základě tohoto nařízení byly úřady veřejné žaloby oprávněny žádat o výpis z rejstříku trestů u úřadu cizího státu, který byl k podle cizích právních předpisů vedením rejstříku trestů pověřen, přičemž měla být šetřena pravidla o právních stycích s cizinou. V případě, že by došlo k odepření poskytnutí informací z rejstříku cizím úřadem, měl úřad veřejné žaloby o tom podat zpráva ministerstvu spravedlnosti (v případě trestního řízení s občany). Pro případ trestního řízení s vojáky byl příslušným ministerstvem ministerstvo národní obrany.

Sídlo generálního prokurátora bylo, jak již uvedl, zákonem číslo 216/1919 Sb. přesunuto z Prahy do Brna. Generální prokurátor nebyl přímo orgánem žaloby a nespadal tak do soustavy státních zastupitelství. Jeho postavení v soustavě bylo velice zvláštní. Jeho pravomoci byly značně omezeny neboť nemohl vzít zpět opravný prostředek podaný vrchním státním zástupcem, mohl se sice účastnit trestního řízení u nejvyššího soudu, ale neměl postavení strany. Při účasti na jednání kasačního soudu nezastupoval žalobu, ale dohlížel na zachování zákona. Výnosy prezídií vrchních státních zastupitelství v Praze a v Brně počátkem listopadu roku 1918 zavedly češtinu, výjimečně i němčinu, jako úřední jazyk.¹²

¹² Kuchta, J., Schelle, K.. Historie a současnost státního zastupitelství. Masarykova univerzita, Brno, 1994, s. 36.

Státní zástupci byli počítáni mezi úředníky justiční správy, nikoli však soudce, a nevztahovala se na ně tedy ustanovení základních zákonů, která zajišťovala soudcům formálně samostatnost, nesaditelnost, nepřesaditelnost.¹³

Po vzniku samostatného Československa docházelo ohledně působnosti jednotlivých úřadů státního zastupitelství k neustálým změnám. V celé řadě případů došlo ke změnám v územní působnosti státních zastupitelství. Docházelo i ke zřízení nových státních zastupitelství, resp. ke zřízení nových krajských soudů a u nich působících státních zastupitelství. Jedním z nich bylo například státní zastupitelství, které působilo u krajského soudu v Klatovech. Stalo se tak na základě vládního nařízení ze dne 11. srpna 1921, číslo 277/1921 Sb., o zřízení nového krajského soudu a státního zastupitelství v Klatovech. Do je ho působnosti náležely například okresy: Sušici, Kašperských Horách a Hartmanicích, Nové Kdyni, Nýrsku a jiné. Dále by zde stálo za zmínku i zřízení nového státního zastupitelství při novém okresním soudě v českém Těšíně na základě nařízení číslo 194/1921 Sb. z. a n. ze dne 21. května 1921. Tento nový okresní soud byl postaven na části okresu bývalého okresního soudu v Těšíně. Pod nový okresní soud spadaly zejména: Dolní a Horní s Pitrovem, Šibice, Smilovice, Stanislovice, Šumbark, Český Těšín, Těrličko Horní a Dolní, Tošonovice Dolní s Poleninami, Sprchovicemi a Zavadovicemi, a spousta jiných obcí. K dalším územním změnám v kontextu celého Československa došlo díky inkorporaci Hlučínska na základě zákona číslo 76/1920 Sb. z. a n. ze dne 30. ledna 1920. Došlo k zavedení soudní moci a tedy i k nim náležejících státních zastupitelství v nově připojeném území.

1.3 Struktura státního zastupitelství

Charakteristickým rysem výstavby státního zastupitelství v buržoazním Československu, ale i v období let 1945 až 1948, bylo jeho úzké sepětí se soudy a podřízenost ministru spravedlnosti jako hlavě státního zastupitelství. Státní zastupitelství netvořilo ucelenou, samostatnou a jednotnou soustavu orgánů. Bylo

¹³ Malý, Karel. Dějiny českého a československého práva do roku 1945: Linde Praha a.s, Praha, 2003, s. 268.

jednou z justičních složek.¹⁴ Struktura byla založena na zásadě jednotnosti a nedílnosti.

Struktura státního zastupitelství po roce 1918 se až do roku 1948 členila takto:

1. funkcionáři státního zastupitelství, kteří působili u okresních soudů. Funkcionáři státního zastupitelství byli to zpravidla vysloužilí státní zaměstnanci bez právnického vzdělání. Nejednalo se však o orgán státního zastupitelství na okresní úrovni, neboť takovéto orgány vznikly až v roce 1948.
2. krajsí státní zástupci (označované jako „státní zastupitelství“, v čele stál „prokurátor“), kteří působili u krajských soudů,
3. vrchní státní zástupci (v čele stál „vrchní prokurátor“), kteří působil vrchního (později zemského) soudu. Vrchní státní zastupitelství byla po vzniku Československa byla na našem území dvě, a to vrchní státní zastupitelství v Praze a v Brně. Kromě těchto byla ještě vrchní státní zastupitelství na i na území Slovenska, např. vrchní státní zastupitelství v Košicích. Bylo tomu poměrně i dlouhou dobu a to až do 11. října 1938. V roce 1938 bylo zřízeno další vrchní státní zastupitelství (spolu s novým vrchním soudem) pro území Podkarpatské Rusi se sídlem v Užhorodě. Stalo se tak opatřením stálého výbor Národního shromáždění republiky Československé, číslo 225/1938 Sb. z. a n.. Stalo se tak v souladu s § 54 ústavního zákona číslo 121/1920 Sb. z. a n.. Do obvodu vrchního státního zastupitelství v Užhorodě spadala krajská státní zastupitelství v Berehově, v Chustu a v Užhorodě,
4. generální prokuratura – v jejím čele stál generální prokurátor, který působil u Nejvyššího soudu (vedle generálního prokurátora s ním byli zřízeni zákonem číslo 5/1918 Sb., jimž se zřizuje nejvyšší soud, i tzv. generální advokáti, kteří jsou vesměs podřízeni ministerstvu spravedlnosti. S účinností zákona 216/1919 Sb. z. a n. byl zřízen ještě tzv. pomocní úředníci),
5. ministr spravedlnosti, který byl ve své podstatě vrcholem státního zastupitelství a později i na krátko prokuratury. Jeho zařazení sem by mohlo být poněkud problematické, ale vzhledem k podřízenosti některých složek struktury státního zastupitelství se domnívám, že je na místě (po roce 1918 nahradil ministerstvo práv, úřad jehož oficiální název byl „úřad pro správu spravedlnosti“. Na ministerstvo spravedlnosti byl tento úřad přejmenován až novelou číslo 269/1938 Sb. z. a n.). Nejvyšší instancí justiční správy bylo ministerstvo spravedlnosti, které bylo zřízeno

¹⁴ Plundr, O., Hlavsa, P. Organizace justice a prokuratury. Panorama: Praha, 1987, s. 28.

spolu s ostatními ministerstvy zákonem číslo 2/1918 Sb. z. a n.. Ve své činnosti navázalo na rakouské ministerstvo práv.¹⁵

Ostatní členové státního zastupitelství (na krajské úrovni), vrchního státního zastupitelství a generální prokuratury byly označeny jako „státní zástupci“. Organizace státního zastupitelství kopírovala soustavu řádných soudů. Státní zastupitelství bylo tedy zřízeno u krajských, vrchních soudů a u Nejvyššího soudu. O okresním státním zastupitelství zatím hovořit nemůžeme neboť u okresních soudů zřízeny nebyly. Funkci veřejné žaloby tam vykonávaly pouze funkcionáři státního zastupitelství.

Pouze k nepatrným změnám, a to ještě v označení, došlo na základě zákona číslo 201/1928 Sb. z. a n., o úpravě některých organizačních otázek v oboru soudnictví. Jinak struktura soustavy státního zastupitelství zůstala netknuta.

Vrchní státní zástupce (prokurátor) byl nadřazen nižším složkám a podřízen ministru spravedlnosti, nikoli však generálnímu prokurátorovi. Generální prokurátor byl přímo podřízen ministru spravedlnosti. Vedle prokurátorů (přednostů státního zastupitelství – tj. zřízených u krajských soudů) působili v úřadech jejich náměstci a další konceptní úředníci, pro které bylo označení „státní zástupci“. Generálnímu prokurátorovi příslušelo podat proti rozhodnutí trestního soudu, které odporovalo zákonu, zmatečnou stížnost pro zachování zákona.¹⁶ Rozhodnutí muselo být samozřejmě pravomocné.

Na celé řadě výše uvedených předpisů je zřejmé, že nově narozený stát v Evropě zcela převzal strukturu a pravomoci úřadu veřejné žaloby, která zde před jeho vznikem byla a vděčně ji československý stát přijal za svou. Po dlouhou dobu docházelo pouze ke drobným úpravám.

Právní úprava, která byla převzata do právního řádu Československé republiky po jejím vzniku roku 1918, v podstatě přetrvala až do roku 1948, kdy byla podstatně změněna zákonem číslo 319/1948 Sb., o zlidovění soudů.¹⁷

¹⁵ Kuchta, J., Schelle, K.. Historie a současnost státního zastupitelství. Masarykova univerzita, Brno, 1994, s. 35.

¹⁶ Kocourek, J., Záruba, J. Zákon o soudech a soudcích, Zákon o státním zastupitelství, komentář, 2. předpracované vydání, Praha, C.H.Beck, 1994, s.388

¹⁷ Kocourek, J., Záruba, J. Zákon o soudech a soudcích, Zákon o státním zastupitelství, komentář, 2. předpracované vydání, Praha, C.H.Beck, 1994, s.388.

2. Státní zastupitelství za období Protektorátu

Mnichovská dohoda podepsaná mezi čtyřmi evropskými státy znamenala začátek konce svobodného a celistvého Československa. Mnichovská dohoda znamenala konec plánů národa Československého, který chtěl upevnit dokonalou jednotu národa, zavést spravedlivé řády v republice, zajistit pokojný rozvoj československého domova, prospět obecnému blahu všech občanů tohoto státu a zabezpečit pozhnání svobody příštím pokolením. Takovéto plány díky zradě některých mocností, se kterými mělo československo uzavřeny dohody o vzájemné pomoci v případě útoku musely prozatím skončit na smetišti dějin.

Současným použitím diplomatického nátlaku a vojenské síly se německé nacistická vláda rozhodla zlikvidovat pomnichovskou Česko-Slovenskou republiku. V noci ze 14. na 15. března a během 15. března 1939 obsadila německá armáda území Čech a Moravy. Cílem agresivní okupace, pro niž nelze na české straně najít jakoukoli záminku, bylo zabránění česko-moravského teritoria a tím územní rozšíření tzv. třetí říše. Získání kontroly na důležitým středoevropským prostorem si německá strana vytvořila významné hospodářské, politické a vojenské předpoklady pro zahájení připravované války a pro její pozdější vedení směrem na východ.¹⁸

Nacistické ovládnutí českých zemí dostalo oficiálně podobu Protektorátu Čechy a Morava, který je stavěl do naprosté závislosti na velkoněmecké říši. Model nacistické okupace měl ovšem jen základní kontury. Okupační správa byla vybudována postupně a jejím konečným cílem byla přeměna českých zemí v nedílnou součást říše. V duchu nacistické ideologie měla vyvrcholit germanizací prostoru a lidí, tedy etnickou a do jisté míry také přímou fyzickou likvidaci českého národa.¹⁹

V Praze dne 16. března 1939 vydal Vůdce a říšský kancléř výnos, kterým došlo ke zřízení Protektorátu Čechy a Morava na zbylém území, které dosud Německá říše neuchvátila. V článku II. onoho výnosu došlo k vytvoření dvojakosti osob do té doby žijících v jednom státě. Obyvatelé Protektorátu, kteří byly příslušníky německého národa, se tak staly německými státními příslušníky a podle ustanovení zákona z 15. září 1935 (Říšský zák. I., str. 1146) o říšských občanech říšskými občany. Tímto začaly podléhat pod pravomoc německé soudní soustavy a do pravomoci německých

¹⁸ Malý, Karel. Dějiny českého a československého práva do roku 1945: Linde Praha a.s, Praha, 2003, s. 463.

¹⁹ Buchvaldek, Miroslav a kolektiv. Československé dějiny v datech, Praha: Vydavatelství Svoboda, 1986, s. 424.

státních zastupitelství, resp. úřadů veřejné žaloby. Podléhaly do působnosti nejen orgánů, které se zde vzápětí byly vytvářeny a měly na území protektorátu sídlo, ale i do působnosti orgánů, které měly sídlo v Říši. Říšské právo a právní předpisy pro ně platily primárně a v případě nedostatku se i na německé státní občany vztahovala působnost protektorátních předpisů. Působnost a pravomoc protektorátních předpisů a úřadů žaloby však byla pouze subsidiární. Zatímco ostatní obyvatelé Čech a Moravy staly se státními příslušníky Protektorátu Čechy a Morava.

2.1 Struktura státního zastupitelství

V Berlíně dne 14. dubna 1939 vydal Říšský ministr spravedlnosti, t.č. Dr. Gürtner, k provedení výnosu Vůdce a říšského kancléře o Protektorátu Čechy a Morava ze dne 16. března 1939 (Říšský zák. I., str. 485), nařízení RP 32/39 o německém soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava. Toto nařízení bylo publikováno v říšské sbírce zákonů jako Říšský zák. I., str. 752.

Na základě nařízení došlo k vytvoření německé soudní soustavy na našem území a tím i soustavy úřadů veřejné žaloby. Německé soudy byly povinny v Protektorátu Čechy a Morava nalézat právo ve jménu Německého národa.

K výkonu německé soudní pravomoci v Protektorátu Čechy a Morava byla vytvořena soustava následujících soudů:

1. německý vrchní zemský soud v Praze,
2. německé zemské (v územním rozsahu vrchních soudů) soudy v Brně a v Praze,
3. německé úřední soudy (v územním rozsahu krajských soudů).

Sídla německých úředních soudů byla v Praze, v Plzni, v Českých Budějovicích, v Brně, v Německém Brodě, v Jičíně, v Hodoníně, v Jihlavě, v Moravské Ostravě, v Olomouci, v Pardubicích a ve Strakoncích. Úředních soudů bylo celkem 7 v Čechách a 5 na Moravě. Tyto soudy a státní zastupitelství měli územní působnost jako dříve krajské soudy, ale věcnou působnost původně okresních soudů. Všechny německé úřední soudy, které se nacházely na území Čech, náležely pod jurisdikci německého zemského soudu se sídlem v Praze. Ostatní německé úřední soudy, které se nacházely na území Moravy spadaly do obvodu německého zemského soudu v Brně. Všechny uvedené německé soudy, tj. úřední i zemské, tvořili obvod německého vrchního zemského soudu se sídlem v Praze. Pravděpodobným důvodem, proč zrovna Praha

byla vybrána, jako sídlo vrchního zemského soudu, byla pravděpodobně i ta skutečnost, že zde měl sídlo Říšský protektor pro Čechy a Moravu (dne 18.3.t.r. byl jmenován Konstantin von Neurath, a jeho zástupce jako státní sekretář K.H. Frank).²⁰

Vedle výše uvedených soudů zde působily dále Říšský soud se sídlem v Lipsku a Lidový soud se sídlem Berlíně. Při Lidovém soudu se sídlem v Berlíně působil „říšský zástupce lidového soudu. Lidový soud vznikl v roce 1934 jako reakce na blamáž při soudním řízení s Georgi Dimitrovem před říšským soudem. Podle zákona o změně ustanovení trestního práva a trestního procesu z roku 1934 převzal jako jediná instance rozhodování o nejzávažnějších politických trestných činech – o velezradě, zemězradě, útok na vůdce a říšského kancléře, atd.. Řízení před probíhalo podle modifikovaných pravidel, která mohl doplnky k zákonu dále upravovat ministr spravedlnosti.²¹

U Říšského soudu se sídlem v Lipsku působil jako úřad veřejné obžaloby „vrchní říšský zástupce“ a spolu s ním několik „říšských zástupců“.

Pokud se týká lidového soudu, tak ten byl oprávněn rozhodovat například namísto stanných soudů ve zvláště složitých případech na návrh říšského protektora. Stannému právu podléhaly všechny činy rušící nebo ohrožující veřejný pořádek a bezpečnost, hospodářský život nebo pracovní mír. Naproti tomu jejich pravomoc byla od 28. srpna 1939 omezena na základě pravomoci sabotážních soudů v případě tzv. sabotážních činů. Před vydáním nařízení říšského protektora číslo RP 22/39 tato agenda spadala do pravomoci lidových soudů.

U každého německého soudu v Protektorátu Čechy a Morava bylo zřízeno státní zastupitelství. Soustava německého státního zastupitelství tedy opisovala soustavu německého soudnictví na našem území. Říšský ministr spravedlnosti však mohl zřídit výjimky německých státních zastupitelství a nařídit, aby dni soudních řízení a stání se konaly mimo sídlo soudu.

Došlo k vytvoření dvojí soustavy státního zastupitelství na území Protektorátu Čechy a Morava. Vedle původní soustavy státního zastupitelství, která zůstala téměř nezměněna, zde byla vytvořena nová německé soustava při německých soudech. Bylo a je třeba tedy akcentovat rozdíl mezi soudy Protektorátu, tedy původní, a německé soudy v Protektorátu, tedy nové.

²⁰ Jak vyplývá z článku V. odstavec 1 výnosu Vůdce a říšského kancléře o Protektorátu Čechy a Morava ze dne 16. března 1939, RP 06/39.

²¹ Schelle a kolektiv. Právní dějiny. EUROLEX BOHEMIA s.r.o., Praha, 2005. s. 230.

Generální prokurátor v Litoměřicích vykonával dozor nad všemi úřady veřejné žaloby ve svém obvodu nad soudní správou, věznicemi a vedením celého trestního řízení. Podle konečného rozdělení podléhalo mu od konce 1939 v Sudetách 9 státních zastupitelství (vedoucí měli označení jako „Oberstaatsanwalt“), a to v Chebu, Mostě, Litoměřicích, České Lípě, Liberci Trutnově, Šumperku, Novém Jičíně a Opavě, kde byly vedeny i trestní rejstříky. Jejich obvody byly nestejně. Zatímco Nový Jičín zaujímal území 6, Liberec 7, Trutnov 8 soudních okresů, zabírala Česká Lípa 11, Šumperk 13, Most a Opava 16, Liberec 19 a Cheb 27 úředních soud.²²

V rámci německé struktury došlo také k dílčím změnám v územní působnosti, kdy např.: k úřednímu soudu České Budějovice obvody krajských soudů České Budějovice a Tábor, k úřednímu soudu Hodonín obvod krajského soudu Uherské Hradiště, k úřednímu soudu Strakonice obvody krajských soudů Klatovy a Písek, k úřednímu soudu Jičín obvody krajských soudů Jičín a Mladá Boleslav a k úřednímu soudu Strakonice obvody krajských soudů Klatovy a Písek.

2.1.1 Úřad obžaloby při tzv. zvláštních soudech

Samostatnou pozornost ovšem zaslouží existence tzv. zvláštních soudů (Sondergericht), jichž bylo v protektorátu 5 a byly zřízeny u vrchních zemských soudů. Jejich úkolem bylo stíhat činnost namířenou přímo nebo nepřímo proti okupační moci, jejímu vojenskému zřízení, politickým organizacím a členům těchto organizací. Řízení před zvláštním soudem odpovídalo tzv. zkrácenému řízení.²³

Stalo se tak na základě nařízení vydaného vrchním velitelem německých armád. V Berlíně dne 15. března 1939 vydal vrchní velitel německé armády von Brauchitsch Nařízení RP04/39, které zavedlo zvláštní soudy na území Protektorátu Čech a Moravy. V českých a moravských územích postavených pod ochranu německé branné moci mohli velitelé armádních skupin zřídit tzv. zvláštní soudy. Obžalovací úřad mohl podat obžalobu před takto zřízeným zvláštním soudem pro všechny trestné činy, byl-li přesvědčen, že bylo odsouzení činu zvláštním soudem ze zvláštních důvodů nutné nebo dostal-li k tomu rozkaz vrchního velitele některé armádní skupiny. Zvláštní soud nemohl odkázat trestní věc k řádnému řízení. Říšský ministr spravedlnosti jmenoval

²² Kuchta, J., Schelle, K.. Historie a současnost státního zastupitelství. Masarykova univerzita, Brno, 1994, s.46.

²³ Kuchta, J., Schelle, K.. Historie a současnost státního zastupitelství. Masarykova univerzita, Brno, 1994, s.42.

členy zvláštních soudů a zástupce úřadu obžaloby. Pro řízení, na která se nevztahovala příslušnost zvláštních soudů, platil i nadále česko-slovenské zákony pro zahájení a vedení trestních řízení v Čechách a na Moravě.

Do té doby působil zvláštní soud v Ulteichu. Jeho stávající příslušnost zvláštního soudu takto přešla na trestní komoru zemského soudu, která byla obsazena třemi soudci z povolání. Říšský ministr spravedlnosti mohl pro obvod více zemských soudů přikázat jednomu z nich rozhodování těchto trestních věcí. Na řízení tímto zvláštním soudem se mělo užít právní předpisy platných pro zvláštní soudy v Ulteichu.

Zvláštními soudy rozumíme ty soudní orgány, které nemají všeobecnou pravomoc ani příslušnost. Jejich pravomoc může být omezena jak personálně, tak i věcně.²⁴

Vedle zvláštních soudů zde byly vytvořeny tzv. soudy branné moci, které vyšetřovaly a rozhodovaly o sabotážních činech v Protektorátu Čechy a Morava i pokud by byly příslušny Říšský soud válečný nebo Lidový soudní dvůr v Berlíně. Sabotážními činy pak byly veškeré poruchy veřejného života a hospodářství, včetně přípravných činů. K nim se počítaly například útoky na osoby, pokud takové útoky byly určeny nebo způsobily přivodit poruchy veřejného života a hospodářství, dále poškozování k životu důležitých zařízení, jako železnic, zpravodajských zařízení, vodáren, elektrických zařízení, plynáren, továren atd..

2.1.2 Úřad obžaloby u Národního soudu

Vládní nařízením číslo 227/1942 Sb. z. a n. ze dne 27. června 1942 došlo k vytvoření tzv. Národního soudu. Sídlem Národního soudu byla Praha. Právě čeští politici, kteří byli aktivní jako nepřátelé českého národa, byli postavení před tento soud. Úkolem tohoto soudu pak bylo zjistit, zda obžalovaný byl „nepřítelem českého národa hodným smrti“ nebo řízení zastavit, tedy zda popravit či pustit. Tomu ve své podstatě pak odpovídal i jeden z charakteristických rysů řízení před tímto soudem, a to absence možnosti podání jakéhokoli opravného prostředku proti případnému rozsudku. Národní soud byl složen z předsedy a šesti dalších členů. Předseda a další dva členové museli náležet k nejvyššímu soudu v Brně nebo nejvyššímu správnímu soudu v Praze jako soudcové.

²⁴ Bílý, L., Jiří. Právní dějiny na území ČR: Linde Praha a.s., Praha, 2003. s. 276.

Členy a případně náhradní členy Národního soudu jmenuje a odvolává státní prezident na návrh předsedy vlády. V případě Národního soudu šlo o výkon protektorátní justice, čili k původní soustavě přibyl nový soud a spolu s ním nový úřad obžaloby. Na řízení před Národním soudem se užívaly přiměřeně zásady trestního řádu, platného pro soudy protektorátní (tedy nikoli německé), s tím, že řízení mohlo být provedeno i proti nepřítomnému, přípravné vyšetřování nebo jiné formální přípravné řízení se nekonalo, předseda Národního soudu mohl zákonné lhůty zkrátit a proti rozhodnutím Národního soudu nebylo opravného prostředku.

Výkon úřadu veřejné žaloby vykonával u Národního soudu koncepční úředník generální prokuratury při nejvyšším soudě v Brně. Do této pozice byl ustanovován ministrem spravedlnosti (t.č. Dr. Krejčí). Obžalobu před Národním soudem vznášel jménem českého národa. Šlo tedy o výkon samostatné působnosti, tedy v rámci protektorátní, nikoli německé, působnosti, ačkoli skutečnost byla zřejmě jiná.

2.1.3 Generální státní zastupitelství NSDAP

Jako zajímavost bych zde uvedl existenci jednoho zvláštního výrazně politického orgánu žaloby. Jednalo se o obávané „generální státní zastupitelství NSDAP²⁵“ neboli General Staatsanwaltschaft der NSDAP. Členové tohoto státního zastupitelství byli zpravidla vybíráni z vyšších funkcionářů NSDAP. Někteří státní zástupci byli vybíráni a jmenováni jako zástupci obžaloby u Lidového soudního dvoru v Berlíně pro každý zvláštní soud. Původně se mělo jednat jenom o orgán, který by působil u soudů NSDAP, ale po roce 1940 se již bez návrhů na podání obžaloby těchto státních zástupců nemohlo zahájit žádné trestní stíhání, mající, dle nacionálně socialistických hledisek, politické pozadí.

Generální státní zastupitelství NSDAP, jak jsem uvedl bylo vytvářeno z vyšších funkcionářů NSDAP, což ve své podstatě bylo spojeno s tím, že tyto lidé mnohdy neměli právnické vzdělání, natož pak soudcovskou způsobilost. Projevilo se to zejména na území Protektorátu v období vyhlášení prvního a druhého stanného práva, kdy právě tyto tzv. generální zástupci NSDAP rekrutovaní v této době z funkcionářů

²⁵ „NSDAP“ (Národně socialistická německá strana práce) byla zločinecká politická strana, přísně centralizovaná, výlučná organizace s touhou stranickou disciplínou. Nejvyšší stranický činitel: Vůdce. Všichni strníci byli podřízeni vůdci. Již od dvacátých let vytvářela vlastní ozbrojené složky označované jako SA (útočné oddíly) a SS (obrané oddíly)

pořádkové (tj. četnictvo, požární policie, obecní a výkonnou policii) nebo bezpečnostní policie (státní tajná policie, bezpečnostní služba, kriminální policie) podávali stanným soudům nepodložené obžaloby a často nerespektovali ani formální požadavky, např. písemnost.²⁶

Úřad státního zástupce (stejně jako notáře a advokáta) mohli vykonávat jediné ty osoby, které byly způsobilé k výkonu soudcovského úřadu. Německý úřad státního zástupce mohli vykonávat pouze němečtí státní příslušníci, kteří složili s prospěchem dle soudcovskou zkoušku v Protektorátu Čechy a Morava. Takováto osoba, která byla způsobilá k výkonu německého úřadu státního zástupce v Protektorátu Čechy a Morava měla způsobilost k takovéhoto úřadu i na ostatním říšském území. Naproti tomu, kdo se stal státním zástupcem na jiném místě v rámci území Říše, mohl tento úřad vykonávat také v Protektorátu Čechy a Morava.

Vedle úřadu státního zastupitelství a soudů, působili na území Protektorátu Čechy a Morava také němečtí notáři a advokáti s jejich vlastními komorami. Jejich činnost však byla před německými soudy značně omezena. Před německými soudy v Protektorátu Čechy a Morava mohli vystupovat jen ti advokáti, kteří byli při některém z těchto soudů připuštěni.

2.2 Působnost státního zastupitelství

Pro německé úřady státního zastupitelství v Protektorátu Čechy a Morava byly především závazné právní předpisy všeobecně platné v Říši. Zejména pak pro ně platil německý zákon o organizaci soudů s jistými výjimkami, zákon o příslušnosti soudů při změnách rozvrhu soudů ze dne 6. prosince 1933 (Říšský zák. I., str. 1037), nařízení o jednotné úpravě soudní organizace ze dne 20. března 1935 (Říšský zák. I., str. 403), zákon o rozvrhu prací u soudů ze dne 24. listopadu 1937 (Říšský zák. I., str. 1286). Na úřednické zaměstnance justiční u německých justičních úřadů v Protektorátu Čechy a Morava užívá se předpisů platných pro bezprostřední říšské úředníky.

²⁶ Moravčík, Ctibor. Organizace soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava. Masarykova univerzita: Brno, 1993. s. 5.

2.2.1 Působnost v oblasti trestního práva

Rozdíl mezi působností původní soustavy a novou německou soustavou byl znatelný zejména v oblasti trestního stíhání a trestního práva. Tyto soustavy byly od sebe odděleny jejich výlučnými působnostmi s jistými výjimkami a to především ve prospěch německých úřadů veřejné žaloby.

Především platilo, že německé soudní pravomoci v Protektorátu Čechy a Morava podléhali němečtí státní příslušníci. Osoby, které nejsou německými státními příslušníky, podléhají německé pravomoci pro trestné činy:

1. ohledně nichž platí německé právo trestní,
2. které cestou soukromé žaloby jsou stíhány, jestliže žalobu podá německý státní příslušník.

Naproti tomu osoby, které nebyly německými státními příslušníky, podléhaly soudní pravomoci soudní soustavy Protektorátu, tedy té původní. Německé soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava bylo vůči soudům Protektorátu výlučné, pokud zejména německé právní předpisy nestanovily něco jiného.

Jak již shora naznačil, tak trestné činy osob, které nebyly německými státními příslušníky, byly trestány soudy Protektorátu dle trestního práva Protektorátu a byly stíhány dle práva v trestním řízení platného na jeho území, pokud nebylo stanoveno jinak.

Pro trestné činy osob, které nebyly německými příslušníky, platily však zejména tyto trestní předpisy říšského práva: z trestního zákoníku pro Německou Říši, velezrada a zemězrada, útoky proti Vůdci a říšskému kancléři, nepřátelská jednání proti spřáteleným státům, vyzývání k neuposlechnutí zákonů, vyděračská loupež dítěte, a jiné. Dále platilo německé trestní právo pro protektorátní státní příslušníky, byl-li trestný čin spáchán proti německé branné moci nebo spáchán proti nositeli německého úřadu nebo úřadu NSDAP, příslušníku branné moci nebo jejího průvodu, SA, SS, NSKK nebo NSFK, kteří ze služebních důvodů nebo z rozkazu Říše v Protektorátu se zdrželi, z politických pohnutek nebo pro jejich úřední nebo služební činnost. K vyšetřování a rozhodování byly rovněž příslušny německé úřady pro trestní stíhání, pokud neodevzdaly věc úřadům Protektorátu pro trestní stíhání a byl-li trestný čin spáchán v budově, místnosti nebo zařízení, sloužící účelům německé branné moci nebo služebnímu místu Říše, NSDAP nebo některé z jejích složek nebo účelům NSKK.

Podle nacistické právní doktríny se trestal pouhý úmysl spáchat trestný čin a trestné bylo dokonce nebezpečné smýšlení (zásada volního trestního práva). Osoby, které nespáchaly žádný trestný čin, ale považovaly se za nespolehlivé, nebo ti, kdo si odpykaly trest, byli na předem neurčitou dobu internováni v koncentračních táborech. Zvláštní pozornost si zaslouží tzv. novela o analogickém trestního ustanovení z roku 1935, která popřela zásadu zákonnosti trestního práva – *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*. Uvádělo se v ní, že „*se trestá ten, kdo dokoná jednání, prohlášené v zákoně za trestné nebo zasluhující trest podle základní myšlenky, kteréhokoli trestního zákona nebo podle zdravého lidového cítění*“, a dále dovozovala, že „*pokud není možné aplikovat na jednání žádný trestní zákon, odvozuje se trestnost jednání od toho zákona, jehož základní myšlenka je mu nejbližší*“.²⁷

Na žádost německého státního zástupce měly státní zastupitelství a soudy Protektorátu předat řízení, která byla u nich zahájena, byla-li dle názoru německého státního zástupce německá soudní pravomoc dána. Bylo-li však státní zastupitelství Protektorátu jiného názoru tedy, že německá pravomoc zde dána nebyla, mohl se dovolat rozhodnutí soudního zástupce působícího při německém vrchním zemském soudu.²⁸

Závažným oprávněním říšského protektora byla možnost podat odpor proti pravoplatnému rozsudku soudu Protektorátu. Pokud došlo k podání tohoto odporu, mohl německý státní zástupce podat žalobu před německým soudem. Vydá-li německý soud ve věci samé pravoplatné rozhodnutí, pozbude rozhodnutí soudu Protektorátu účinnosti.

Německé státní zastupitelství v Protektorátu jakož i státní zastupitelství Protektorátu mohly v řízeních, které byly u nich zahájeny, vyslechnout jako svědky a znalce také osoby, které jejich působnosti nepodléhaly. Bylo připuštěno použít proti nim donucovacích prostředků přípustných dle práva procesního u nich platného. Mohly v řízeních u nich zahájených nařídit a provést i jiné zákonem přípustná opatření, jimž jsou dotčeny třetí osoby, bez ohledu na to, zda osoby opatřením dotčené podléhají jejich soudnictví.

Přestupky příkázané soudu k odsouzení nebo přečiny, jsou-li stíhány cestou soukromé žaloby, byly projednávány před samosoudcem úředního soudu. Naproti tomu pro

²⁷ Schelle a kolektiv. Právní dějiny. EUROLEX BOHEMIA s.r.o., Praha, 2005. s. 233.

²⁸ Nařízení RP33/39, o výkonu soudní pravomoci v Protektorátu Čechy a Morava, ze dne 14. dubna 1939

ostatní přestupky a pro zločiny mohl státní zástupce podat obžalobu před kmetským soudem nebo zemským soudem, což byly ve své podstatě senáty u úředního soudu.

Dne 29. srpna 1940 bylo vydáno vládní nařízení číslo 396/1940 Sb., jímž se měnil a doplňoval trestní řád číslo 119/1873 ř.z. a předpisy o složení trestních soudů. Zvedlo jako jeden možnost upuštění od stíhání činu veřejnou žalobou, byl-li obviněný pro týž čin vydán cizí vládě nebo byl-li obviněný vypovězen z území Velkoněmecké říše. S tímto byla spojena role vrchního státního zástupce. Bylo-li upuštěno od stíhání veřejnou žalobou z některého důvodu a nepominula-li ještě trestnost činu promlčením, mohlo být trestní řízení proti obviněnému, vrátí-li se na území Protektorátu, na návrh veřejného žalobce bez podmínek a bez jakýchkoli formálních kroků zahájeno nebo v něm pokračováno.²⁹

Trochu jiná situace byla v případě, že se vrátila osoba vydaná či vypovězená. Vrchní státní zástupce mohl nařídit, aby od výkonu nebo od dalšího výkonu trestu odnětí svobody nebo zabezpečovacího opatření (myšleno opatření omezující svobodu s výjimkou procesní vazby) bylo upuštěno, byl-li odsouzený pro jiný čin vydán cizí vládě nebo byl-li vypovězen z území Velkoněmecké říše. Vrátí-li se vydaná či vypovězená osoba zpět na území Protektorátu, mohl být trest, nebo zabezpečovací opatření, vykonán nebo se v jeho výkonu mohlo pokračovat.

Pro dokreslení celé situace bych uvedl, že působnost porot byla do konce roku 1941 zastavena. Jejich činnost byla nahrazena sborem soudců podle závažnosti ve věci.

V nařízení vlády číslo 143/1942 Sb., ze dne 16. dubna 1942, jímž se protektorátní trestní právo přizpůsobuje právu říšskému byla posílena pozice protektorátního státního zastupitelství při podmíněné odsouzení a podmíněné udělení milosti. Soud první stolice mohl se souhlasem prokurátora po právní moci rozsudku před zavedením výkonu trestu podat o tom dobré zdání nadřízenému vrchnímu soudu. K tomuto postupu mohl dát podnět každý soudce, který se účastnil vydání rozsudku v první stolici, jakož i prokurátor. Vrchní soud se po slyšení vrchního prokurátora usnesl, zda dobré zdání mělo být vráceno, či s doporučením předloženo ministru spravedlnosti. Rozhodl-li však nejvyšší soud ve věci samé, předložil vrchní soud doporučující dobré zdání nejprve nejvyššímu soudu, který se měl po slyšení generálního prokurátora rovněž usnést a postupovat dále stejným způsobem.³⁰

²⁹ Vládní nařízení číslo 396/1940 Sb., jímž se měnil a doplňoval trestní řád a předpisy o složení trestních soudů.

³⁰ Nařízení vlády číslo 143/1942 Sb., ze dne 16. dubna 1942, jímž se protektorátní trestní právo přizpůsobuje právu říšskému.

Vrchní prokurátor ve svých oprávněních skutečně posílil neboť nahradil komise pro podmíněné propuštění z trestu při rozhodování o podmíněném propuštění z trestu. Proti těmto rozhodnutím vrchního prokurátora nebyl opravný prostředek vůbec přípustný.

Postavení německého státního zastupitelství v trestním řízení oproti protektorátnímu bylo daleko silnější. Státní zástupce, který nabyt podezření ze spáchání jakéhokoli trestného činu, měl oprávnění:

1. přímo vznést obžalobu – pokud se domníval, že věc je možno okamžitě rozsoudit,
2. odmítnout trestní stíhání např. ve věcech bagatelních a spáchaných mladistvými (praxi se tento postup aplikoval jen u osob německé národnosti),
3. zahájit vyhledávací řízení. Pak státní zástupce sám zjišťoval okolnosti pro výměru trestu a pro výměru zabezpečovacích opatření.³¹

Během okupace sdílely orgány veřejné žaloby osud omezené trestní pravomoci tzv. protektorátních soudů ve prospěch říšskoněmeckých trestních soudů a úřadů veřejné žaloby.³² Zvláštní oblastí, která spadala do působnosti úřadu veřejné žaloby bylo při přes hraniční spolupráci. V této oblasti byl z hlediska původní struktury státního zastupitelství hrál důležitou roly vrchní státní zástupce (prokurátor). Dle Dohody mezi Česko-Slovenskou republikou a Německou říší o převedení soudnictví Česko-Slovenská republika a říše Německá se dohodly upravit smluvně převedení právních věcí dotčených spojením sudetoněmeckého území s Německou říší. Týkalo-li se trestní řízení zahájené v Česko-Slovensku německého státního příslušníka, mělo být pokračování v dalším řízení přenecháno Německé říši, a) byl-li obviněný na území podrobeném výsosti Německé říše, nebo b) měl-li obviněný bydliště na území podrobeném výsosti Německé říše, nebo c) bylo-li místo spáchaného činu na území podrobeném výsosti Německé říše. Dožádání o pokračování v trestním řízení bylo předávána v přímém styku mezi příslušným česko-slovenským vrchním státním zástupcem (prokurátorem) a generálním státním zástupcem v Litoměřicích.³³ K dožádání měly být připojeny trestní spisy a příslušné policejní spisy. Na žádost měly být dány bez prodlení k dispozici důkazní předměty, které patřily k řízení, a případné

³¹ Moravčík, Ctibor. Organizace soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava. Masarykova univerzita: Brno, 1993. s. 5.-6.

³² Kuchta, J., Schelle, K.. Historie a současnost státního zastupitelství. Masarykova univerzita, Brno, 1994, s.43.

³³ Čl. 27 Dohody číslo 31/1939 Sb.z. a n., mezi Česko-Slovenskou republikou a Německou říší o převedení soudnictví.

jistoty, které obviněný složil. O výsledku trestního řízení měl být dožadující stát informován. Pravomocná rozhodnutí v trestních věcech, v kterých se na dožádání pokračovalo, vyloučily na území, které bylo podrobena výsosti druhého státu, opětné zavedení trestního řízení nebo pokračování v něm.

2.2.2 Působnost v oblasti mimo trestní

Činnost státních zástupců působících u německých úředních soudů spočívala v několika oblastech. Zejména vedli i samostatné rejstříky ve všeobecných (AR) a trestních (PLs) věcech s příslušnými indexy. Avšak výnosem říšského ministra justice z 19. listopadu 1944 byli začleněni i s ostatním personálem do příslušných státních zastupitelství a zrušeny byly i jejich samostatné rejstříky, které vedly. Náplň jejich činnosti byla daleko širší než pouze žalování přečinů a zločinů před sborovými soudy, tedy daleko širší než v tehdejším Československu. Státní zástupce měl podle říšského občanského zákoníku z roku 1897 mnohem větší pravomoc rovněž i v některých věcech rodinně právních a konkurzních. Od roku 1937 dohlížel i nad akciovými společnostmi, aby plnily své sociální povinnosti, od roku 1913 spolupůsobil při propuštění z říšskoněmecké státní příslušnosti, což bylo ještě zpřesněno v roce 1936.³⁴

Činnost protektorátního státního zastupitelství byla nezměněna. Vykonávala její pravomoc vůči neněmeckému obyvatelstvu a oblastech, jak jsem pohovořil v rámci předchozí kapitoly.

2.3 Změny v územní působnosti

Dne 4. července 1940 dostala organizační změny i původní soustava státního zastupitelství. Stalo se tak vládním nařízením číslo 249/1940 Sb., o organizačních změnách některých krajských soudů v obvodu vrchního soudu v Brně.

Sídlo státního zastupitelství v Jihlavě byla přemístěno do Třebíče. K obvodu tohoto státního zastupitelství patřili obvody státního zastupitelství působící u okresního soudu v Moravských Budějovicích, Dačicích, Náměšti nad Oslavou a spousta jiných okresů. Obvody okresních soudů ve Velké Bíteši, Bystřici nad Pernštejnem, Novém Městě na Moravě a v Městě Žďáru se přidány do obvodu státního zastupitelství v Brně.

³⁴ Kuchta, J., Schelle, K.. Historie a současnost státního zastupitelství. Masarykova univerzita, Brno, 1994, s.46.

Zaměstnanci, kteří byli jmenováni pro dosavadní okresní soud v Třebíči a zaměstnanci jmenovaní pro dosavadní státní zastupitelství v Jihlavě, pokud tito zaměstnanci nebudou ustanoveni jako soudci pro samostatný okresní soud v Jihlavě, se stali zaměstnanci státního zastupitelství v Třebíči. Pro tyto zaměstnance, pokud byli dočasně přikázáni k výkonu vězeňské služby v Jihlavě, platil po dobu tohoto přikázání z hlediska předpisů o služebních příjmech Jihlava za jejich úřední působišť.

Až do další systemizace měla platit služební místa soudců a zaměstnanců ustanovených podle předchozích odstavců za služební místa systemizovaná pro státní zastupitelství v Třebíči, pokud se týkalo pro samostatný okresní soud v Jihlavě.

Vládním nařízením ze dne 17. dubna 1941 došlo ke značným změnám v obvodech vrchního státního zastupitelství v Praze a v Brně, státního zastupitelství a v působnosti funkcionářů působících u okresních soudů. Jednalo se o vládní nařízení číslo 150/1941 Sb., o změnách územní organizace soudů Protektorátu Čechy a Morava.³⁵ Tímto nařízením byla zrušena opatření učiněná podle opatření Stálého výboru ze dne 11. října 1938, č. 226 Sb., vyhláškami presidentů vrchních soudů v Praze a v Brně.

Z obvodu vrchního soudu v Praze do obvodu vrchního soudu v Brně byly přesunuty obvody okresních soudů v Polné, Přibyslavi. K obvodu státního zastupitelství v Praze se byly připojeny obvody okresních soudů např. v Libochovicích, Lounech a Roudnici nad Labem a oproti tomu byly vyloučeny z něho obvody okresních soudů v Brandýse nad Labem, Kostelci nad Černými Lesy, Mělníku a jiné. K obvodu státního zastupitelství v Mladé Boleslavi byly připojeny obvody okresních soudů v Brandýse nad Labem a Mělníku. Dále proběhly změny v obvodech státního zastupitelství v Českých Budějovicích, v Kutné Hoře, v Hradci Králové, v Chrudimi, v Jičíně, v Písku, v Plzni, v Táboře, v Brně, v Uherském Hradišti, v Olomouci (kde byly připojeny např. obvody okresních soudů v Hranicích, Kroměříži, Lipníku nad Bečvou), v Moravské Ostravě a v Třebíči. Došlo ke zrušení státních zastupitelství v Jičíně a v Klatovech. Sídlo státního zastupitelství v Českých Budějovicích bylo přeloženo do Bosňan a sídlo státního zastupitelství v Kutné Hoře bylo přesunuto do Kolína.

³⁵ Vláda Protektorátu Čechy a Morava vydala toto vládní nařízení podle § 1, odst. 1 nařízení říšského protektora v Čechách a na Moravě ze dne 12. prosince 1940, Věstn. str. 604, kterým se prodlužují a mění některá ustanovení ústavního zákona zmocňovacího ze dne 15. prosince 1938, č. 330 Sb.

Ani obvody okresních soudů, a tedy i působnost funkcionářů státního zastupitelství, nebyly ušetřeny změn. Tak například okresní soud ve Slezské Ostravě byl zrušen. Soudci a ostatní zaměstnanci u něho ustanovení se stali soudci a zaměstnanci krajského soudu v Moravské Ostravě. V Moravské Ostravě byl pro změnu zřízen „okresní soud pro Moravskou Ostravu-východ“. Dosavadní název okresního soudu v Moravské Ostravě byl změněn na název „okresní soud pro Moravskou Ostravu“. Obvody těchto soudů byly vymezeny obcemi uvedených v příloze k vládnímu nařízení číslo 150/1941 Sb. z. a n..V příloze tohoto nařízení byly uvedeny změny, které nastaly v územní působnosti některých okresních soudů. Nutno připomenout, že ani v této pohnuté době neexistovala okresní státní zastupitelství či prokuratury, a úkoly veřejné žaloby plnily u okresních soudů pouze tzv. funkcionáři státního zastupitelství.

Ministr spravedlnosti byl oprávněn určit po dohodě s ministrem vnitra a financí okresní soud, do jehož obvodu se měla připojit část území některých obcí, která zůstala na území Protektorátu Čechy a Morava, pokud tento zbytek nebyl podle ustanovení předchozího odstavce připojen do obvodu určitého okresního soudu.

Otázkou při tom všem zůstávalo, co se stalo se všemi zaměstnanci a úředníky, kteří těmito změnami byly dotčeni. Klíč spočíval v tom, že při změně sídla krajského soudu měl ustanovit ministr spravedlnosti ze zaměstnanců, jmenovaných pro tento krajský soud, přednostu soudu a potřebný počet samosoudců a ostatních zaměstnanců pro samostatný okresní soud v dosavadním sídle krajského soudu.

Ti zaměstnanci, kteří nebyli takto ustanoveni pro samostatný okresní soud, se stali zaměstnanci krajského soudu či státního zastupitelství v jeho novém sídle. Zaměstnanci okresního soudu, do jehož sídla byl krajský soud přeložen, se stali těmito zaměstnanci tohoto krajského soudu. Obdobně tomu bylo i při zrušení krajských soudů a státních zastupitelství.

Úřady veřejné žaloby byly ve dvou, vedle sebe existujících soustavách, i když jedna z nich, tj. německá, byla privilegovanější a její osobní působnost byla širší. Bylo to období nesvobody a utrpení všech národností, náboženství, světových názorů a etnik, které žily na území tehdejšího Protektorátu Čechy a Morava. I to málo zákonnosti, které zde na našem území zůstalo po vytvoření Protektorátu, nebylo ani často dodržováno německými úřady a jejich posluhovači. Celá řada trestních případů a doznání byly často získány na základě krutého a nelidského chování ze strany orgánů

provádějící vyšetřování a stíhání. Jen těžko si lze představit touhu lidí, aby to vše jednoho dne skončilo.

Bylo naprosto legitimní vykonat spravedlnost na těch, kteří dříve vykonávaly tzv. spravedlnost. Někteří byly postaveni před spravedlnost a odsouzeni k trestu smrti nebo na doživotí. Byli však zde i tací, kterým se podařilo před spravedlností utéci. Jedním za všechny bych zde uvedl jistého vrchního státního zástupce. Jednalo se o F.J.L., který přijel v roce 1940 do Prahy jako vrchní státní zástupce německého vrchního soudu v Praze. Nejen že se podílel na sestavování obžalob znějících na trest smrti, ale výkon těchto trestů v konečném provedení řídil. Evidence svazu protifašistických bojovníků uvedla stovky popravených nevinných protektorátních občanů právě na základě obžalob podaných L., mimochodem ještě v roce 1960 státním zástupcem v Düsseldorfu ve Spolkové Republice Německo.³⁶

³⁶ Moravčík, Ctibor. Organizace soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava. Masarykova univerzita: Brno, 1993. s. 7.

3. Státní zastupitelství po druhé světové válce

Jako reakce na Mnichov, Protektorát Čechy a Morava a Slovenský štát byla vytvořena koncepce, podle níž mnichovská dohoda a vše, co o ní následovalo, jsou právně irelevantní. Konkrétně to znamenalo, že Mnichovská dohoda právně neexistuje, že právní opodstatnění postrádá též II. Republika, Slovenský štát a Protektorát Čechy a Morava. Důsledně vzato proklamovala tato teorie existenci Československé republiky v její kontinuální podobě z doby před Mnichovem. V prosinci 1942 přijala londýnská vláda usnesení, v němž prohlásila Benešovu rezignaci z roku 1938 za vynucenou a tedy neplatnou. Ústavním dekretem č.11/1944 Úř.věst. bylo stanoveno, že všechny dekrety tvoří součást československého řádu, avšak podléhají dodatečnému schválení příslušnými ústavními činiteli (tzv. ratihabice). Ta měla být provedena nejpozději do šesti měsíců po dni, kdy se sejde Národní shromáždění, v opačném případě pozbýval dekret automaticky platnosti.³⁷

Státní zastupitelství zůstalo nezměněno. Kontinuálně navázalo na státní zastupitelství, které zde bylo před protektorátem a které zůstalo v omezené míře i za protektorátu. Zůstalo zde tzv. protektorátní státní zastupitelství, které působilo u soudů vykonávajících jejich pravomoc na osobami jiné než říšské příslušnosti. Německé státní zastupitelství, které zde vzniklo spolu se strukturou německých soudů bylo spolu s těmito soudy zrušeno. Bylo nemyslitelné, aby stát takto vykonával moc na území jiného státu. Tento dekret umožnil nejen navázat na právní předpisy, které upravovaly samotnou existenci státního zastupitelství ale i které jeho upravovaly působnost a postup.

O přísnou spravedlnost volaly neslýchané zločiny, kterých se dopustili nacisté a jejich zrádní spoluvníci na Československu. Porobení vlasti, vraždění, zotročování, loupění a ponižování, jehož obětí byl československý lid, a všechna ta stupňovaná německá zvěrstva, kterým bohužel pomáhali anebo asistovali i zpronevěřivší se občané českoslovenští, z nichž někteří zneužili při tom i vysokých úřadů, mandátů

³⁷ Vlček, Eduard. Právní dějiny ČSR (1939-1947). Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta: Olomouc, 2005. s. 45,47,49.

nebo hodností, muselo dojít zaslouženého trestu bez průtahy, aby nacistické a fašistické zlo bylo vyvráceno z kořene.³⁸

Hlavní úkol veřejné žaloby v letech 1945 až 1948, pohnat k trestní odpovědnosti nacistické zločince, zrádce a jejich pomahače, nebyl svěřen orgánům státního zastupitelství. Při tzv. retribučních soudech byly podle retribučních dekretů vytvářeny zvláštní orgány žaloby, pověřené jen tímto úkolem³⁹. Vedle stávající, resp. vedle obnovené, soustavy soudů a s nimi koexistujícími úřady veřejné žaloby byly tedy vytvořeny nové soudy. Jednalo se především o mimořádné lidové soudy a národní soud, které měly stíhat válečné zločince, zrádce a ty osoby, které jim v jejich zruďných činech napomáhaly. Došlo tedy k rozšíření tehdejší soustavy úřadů veřejné žaloby o další a nové úřady.

Vedle povinnosti stíhat fašistické zločince, byla na základě ústavního dekretu prezidenta republiky stanovena povinnost státního zastupitelství, aby v případě, že se dozvěděl o okolnostech, které by mohly mít příznivé důsledky pro osobu odsouzenou okupační mocí za trestné činy, měl učinit příslušné návrhy ve prospěch odsouzeného. Jednalo se především o otázky výše trestu, které byly nesrovnatelně vyšší než tresty dle československého trestního zákona, či samotnou existenci trestných činů, které nebyly hmotných trestně právních předpisech vůbec. Kromě těchto případů beztrestnosti dle československého práva však zde byla i beztrestnost osob, které by sice spáchaly čin trestný i dle československých trestněprávních předpisů, ale tyto osoby se dopustily tohoto jednání v boji proti německým okupantům a tedy ve prospěch obnovy Československa. Bylo žádoucí, aby se v těchto případech byla vyslovena nicotnost takovýchto rozsudků. V souvislosti s touto povinností zde byla povinnost státních zástupců podat návrh na zrušení rozsudků a provést nové trestní řízení nad okupanty nebo osobami s nimi spolupracujícími. V těchto případech takového postupu byla podmínka ta, že spáchal-li okupant nebo osoba s ním spolupracující čin, který byl trestný podle československého práva, a byl-li zproštěn obžaloby pro tento trestný čin, nebo byl-li mu uložen trest nižší než ukládalo československé právo.

³⁸ Dekret prezidenta republiky ze dne 19. června 1945, č. 16 Sb. o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.

³⁹ Plundr, O., Hlavsa, P. Organizace justice a prokuratury. Panorama: Praha, 1987, s. 28.

Již v průběhu existence protektorátu, byl výše zmíněný ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 3. srpna 1944 číslo 11/1944 Úř. věst .čsl., o obnovení právního pořádku. Tento ústavní dekret pevně stanovil premisu, že ústavní a jiné právní předpisy československého státu, vydané do 29. září 1938 včetně, pocházely ze svobodné vůle československého lidu a tvořily československý právní řád. Předpisy vydané v oblasti tohoto řádu v době, kdy československý lid byl zbaven své svobody (doba nesvobody), nebyly brány jako součást československého právního řádu. Dobou nesvobody se rozuměla doba ode dne 30. září 1938 až do 31. prosince 1946. Právě tímto došlo ke zrušení ex tunc německého soudnictví a jejich orgánů žaloby na našem území a byla zajištěna kontinuita v československé soustavě státního zastupitelství. Přirozeně s německými soudy ukončily činnost i úřady veřejné žaloby, které u nich působily.

Některé právní předpisy z období nesvobody však bylo možno dočasně používat, pokud neodporovaly demokratickým zásadám, na kterých bylo československo založeno. Naprosto z používání však byly vyloučeny předpisy z doby nesvobody z právních odvětví práva trestního, trestního práva procesního, práva osobního a rodinného práva (zejména pak se jednalo o tzv. protižidovskou legislativu).

Vláda však měla stanovit, které ze soudů a správních úřadů, které byly zřízeny v době nesvobody, a v jakém rozsahu, dočasně úřadují. Spisy soudů a správních úřadů, zřízených v době nesvobody k výkonu soudnictví a veřejné správy na území Československé republiky, o nichž nebylo učiněno rozhodnutí podle předchozího odstavce, byly povinny bez prodlení odevzdat československému soudu nebo úřadu pro věc místně a věcně příslušnému.⁴⁰

3.1 Národní žalobce

Dekretem číslo prezidenta republiky 17/1945 Sb. z. a n., ze dne 19. června 1945 došlo k vytvoření Národního soudu se sídlem v Praze. Národní soud fungoval jednak jako soud trestní a dále pak jako soud čestný. Takovýto rozdíl byl dán právním úkonem, kterým se zahajovalo jednání u Národního soudu. Obžalobou se zahajovala činnost Národního soudu jako soudu trestního, naproti tomu písemným obviněním zahajoval Národní soud jeho činnost jako soud čestný.

⁴⁰ Ústavní dekret prezidenta číslo 11/1944 Sb. z. a n., o obnovení právního řádu.

Působnost Národního soudu se vztahovala na státního prezidenta tzv. protektorátu, na členy tzv. protektorátních vlád, na členy ústředního vedení české fašistické organizace Vlajka, na členy Kuratoria pro výchovu mládeže, na členy výboru a činovníci České ligy proti bolševismu, na vedoucí činovníky Národní odborové ústředny zaměstnanců a Svazu zemědělství a lesnictví, na novináře, kteří propagandisticky sloužili vládě vetřelců v denním tisku, nebo vůbec na osoby, které byly vedoucím postavením v životě politickém, vysokým úřadem, vysokou funkcí velitelskou nebo význačným místem v životě hospodářském vázány být svým spoluobčanům vlasteneckým vzorem. V případě těchto osob vystupoval Národní soud jako soud trestní, pokud nejednal jako soud čestný. Jako soud čestný mohl soudit výše uvedené osoby pouze v případě, že se nedopustily žádného trestného činu, ale nechovaly se po 21. květnu 1938 jak se slušelo na věrné a statečné československé občany. Proti rozsudku Národního soudu nebylo opravného prostředku. Pokud došlo k vynesení trestu smrti, měl být vykonán do dvou hodin po vynesení rozsudku. Tato lhůta mohla však být prodloužena nejvýše o jednu hodinu. Trest smrti mohl být vykonán i veřejně a to v závislosti na postavení odsouzeného či krutosti, která prováděla jeho jednání.

U Národního soudu působil jako úřad veřejné žaloby tzv. národní prokurátor. Národní prokurátor byl jmenován vládou na návrh ministra spravedlnosti. *Conditio sine qua non* bylo pro výkon tohoto úřadu bylo právnické vzdělání. Spolu národním prokurátorem byl jmenován i jeho náměstci. Národní prokurátor i jeho náměstkové byli podřízeni ministru spravedlnosti. Byl to národní prokurátor, který určoval, kdo a pro jaké zločiny nebo činy měl být souzen Národním soudem. Řízení před Národním soudem se řídilo ustanoveními trestního řádu, ale s nutnými odchylkami. Vyšetřování se nekonalo. Vyhledávání bylo omezeno pouze na zásadně důležité skutečnosti. Vyhledávání prováděl národní prokurátor, který mohl požádat soudy a bezpečnostní úřady o provedení jednotlivých úkonů. Národní prokurátor rozhodoval o vazbě. Po skončeném vyhledávání podal národní prokurátor písemnou obžalobu pro trestné činy, případně písemné obvinění. Obžalobou se zahajovala činnost Národního soudu jako soudu trestního, naproti tomu písemným obviněním zahajoval Národní soud jeho činnost jako soud čestný.

3.2 Zvláštní žalobci

Dalším orgánem žaloby, který byl vytvořen, byli tzv. zvláštní žalobci. Ti působili u tzv. mimořádných lidových soudů. Mimořádným lidovým soudům příslušelo soudit všechny zločiny podle tohoto dekretu, odpovídají-li za ně trestně jako pachatelé, spolupachatelé, spoluviníci, účastníci nebo nadřizovatelé, osoby, které v době od 21. května 1938 do 31. prosince 1946 byly členy organizací jako například Die Schutzstaffeln der Nationalsozialistischen Deutschen Arbeiterpartei (S. S.), Freiwillige Schutzstaffeln (F. S.), Rodobransy, nebo jiných, a pokud se nedopustily současně jiného závažnějšího jednání. Dále byly stíhány osoby, které v téže době byl činovníkem nebo velitelem v organizacích Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (NSDAP) nebo Sudetendeutsche Partei (SdP) nebo Vlajka, Hlinkova nebo Svatoplukova Garda, nebo v jiných fašistických organizacích podobné povahy. Mimořádné lidové soudy soudily i jiné osoby, pokud to navrhl veřejný žalobce. Vyloučeny z působnosti byly těhotné ženy, ale pouze dokud byly těhotné.

Mimořádné lidové soudy byly zřízeny v sídlech krajských soudů jako pětičlenný senát, který se skládal z jednoho soude z povolání a čtyř přísedících. Soudce z povolání jmenoval prezident republiky k návrhu vlády ze seznamu osob, pořízených za tím účelem okresními národními výbory. Každý senát mimořádného lidového soudu mohl však zasedat, bylo-li to nutné, v kterémkoli místě soudního obvodu. Důležitou a potřebnou součástí bez které by vynesené tresty smrti ztratily svůj účel, byl tzv. vykonavatel hrdelních trestů. Vykonavatele hrdelních trestů s potřebným počtem pomocníků ustanovil místní národní výbor v sídle krajského soudu. Byl-li obžalovaný rozsudkem mimořádného lidového soudu osvobozen, nebylo vyloučeno, aby takováto osoba byla trestně stíhána před příslušným soudem řádným, případně před soudem státním. Trest smrti, stejně jako v případě Národního soudu měl být vykonán do dvou hodin od vyhlášení.

Veřejnou žalobu nezastupovali státní zástupci (ani národní prokurátor), kteří v té době působili u krajských soudů, ale byly zde zřizováni tzv. zvláštní žalobci. Důvodem zřejmě byla rychlost řízení, neboť zločinci měli být potrestáni v co nejkratší době a dalším důvodem byla možná provázanost protektorátního státního zastupitelství s kolaboranty. Bylo proto bezpečnější ustanovit zvláštní žalobce. Tedy žalobci mimo běžnou soustavu státního zastupitelství. Veřejné žalobce mimořádných lidových soudů jmenovala vláda nebo z jejího pověření ministr spravedlnosti. Tyto žalobce bylo

možno jmenovat pro určité období, pro určité případy, nebo pro celou dobu činnosti soudů z řad prokurátorů nebo z jiných osob, které dosáhly doktorátu práv nebo složily tři státní zkoušky právnické (nejméně však státní zkoušku judiciální) pokud byly v seznamech, pořízených za tím účelem okresními národními výbory. Veřejní žalobci, jako v případě národního prokurátora, byli při výkonu jejich činnosti u mimořádných lidových soudů přímo podřízeni ministru spravedlnosti.

3.3 Územní organizace

Územní organizace úřadů veřejné žaloby, které působily u tzv. řádných soudů, v zemích České a Moravskoslezské byla obnovena v tom uspořádání a stavu, v jakém byla dne 29. září 1938 podle tehdy platných předpisů.

Soustavu tvořily generální prokuratury při nejvyšším soudě v Brně, dvě vrchní státní zastupitelství působící při vrchních soudech v Praze a v Brně. Dále 16 státních zastupitelství působících u krajských soudů na území Čech a 10 státních zastupitelství u krajských soudů na území Moravy, přičemž v Brně a v Olomouci byly dvě státní zastupitelství.

Některé rozdíly, ke kterým došlo v průběhu období nesvobody, jako např.: v Moravské Ostravě byl ponechán okresní soud pro Moravskou Ostravu-západ s obvodem dřívějšího okresního soudu v Moravské Ostravě a okresní soud pro Moravskou Ostravu-východ s obvodem dřívějšího okresního soudu ve Slezské Ostravě. Obvody okresních soudů ve Velké Bíteši, Bystřici nad Pernštejnem, Novém Městě na Moravě a Městě Žďáře byly ponechány i nadále v obvodu krajského soudu v Brně. Obvod okresního soudu v Náměšti nad Oslavou se přenáší do obvodu krajského soudu v Brně.

Byla však ponechána možnost ministru spravedlnosti za podmínek řešení tzv. mimořádných poměrů, na přechodnou dobu vyhláškou ve Sbírce zákonů a nařízení učinit opatření odchylná od úpravy podle § 1 dekretu číslo 79/1945 Sb., s výjimkou změny obvodů a sídel soudů. Mohl zejména: 1. přenést působnost některých krajských státních zastupitelství na jiné státní zastupitelství téhož druhu anebo obnovit činnost soudů, jejichž působnost byla přenesena na jiný soud, 2. odsunout den, kdy některé soudy a úřady veřejné žaloby zahájí jejich činnost.

Takto nastavená organizace však byla za nedlouho změněna a zrušena na základě zákona číslo 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví.

3.4 Likvidace bývalého německého „dědictví“ v trestních věcech

Vedle výše uvedeného cíle, tedy pohnat všechny válečné zločince, zrádce a jejich pomahače před spravedlnost, sehrálo státní zastupitelství důležitou úlohu i při přebírání trestních věcí, které proběhly či byly započaty před německými justičními orgány na našem území.

V trestních věcech, které byly zahájeny nebo projednávány u bývalých německých soudů nebo státních zástupců na území zemí České a Moravskoslezské, byl ke všem úkonům, jež měl podle práva platného ke dni 26. září 1945 provést soud, povolán ten soud, který by byl podle tohoto práva příslušný k jednání o trestném činu, jenž byl předmětem trestního řízení. Spisy v trestních věcech, zahájených nebo projednaných u okupačních německých soudů nebo státních zástupců, byl úřad, který je mělo u sebe, povinen zaslat, pokud nešlo o spisy v trestních věcech zahájených na soukromou žalobu a dosud pravomocně neskončených, neprodleně státnímu zastupitelství u sborového soudu I. stolice (krajské), příslušného tomu soudu, který by byl podle tohoto práva příslušný k jednání o trestném činu, jenž byl předmětem trestního řízení, nebo v jehož obvodě ležel okresní soud příslušný k takovému řízení.

Trestní věci, které nebyly pravomocně skončeny, byl povinen posoudit státní zástupce podle práva platného ke dni 26. září 1945. Pokud by neshledal dostatečný důvod, aby dal proti určité osobě zahájit trestní řízení, spisy měly být odloženy. V opačném případě byl povinen podat buď návrh na zavedení přípravného vyhledávání nebo vyšetřování nebo byl povinen podat spis obžalovací (návrh) nebo navrhne potrestání okresním soudem.

Naproti tomu trestní věci, které již byly pravomocně skončeny byl povinen přezkoumat státní zástupce s hlediska ustanovení článku 9 až 11 ústavního dekretu presidenta republiky z 3. srpna 1944 o obnovení právního pořádku. Shledal-li, že byly dány podmínky pro postup podle těchto ustanovení, byl povinen zaslat spisy příslušnému soudu s příslušným návrhem. V ostatních případech je měl odevzdat

tomuto soudu k jinému zákonnému opatření. Spisy bývalých německých státních zástupců byli státní zástupci povinni u sebe uchovávat.

Vedení a činnost týkající se německých trestních rejstříků převzalo státní zastupitelství, v jehož obvodě měl sídlo bývalý německý úřad, u něhož byl trestní rejstřík veden. Těmto státním zastupitelstvím byla uložena povinnost rozeslat zprávy o trestu tam uložené těm státním zastupitelstvím, která byly úřadem rejstříku trestů podle § 14 vládního nařízení ze dne 14. července 1922, č. 198 Sb., o evidenci soudních provinilců a sbírání dat pro účely kriminální statistiky.⁴¹

Státní zastupitelství příslušné jako úřad rejstříku trestů mělo vyhotovit na základě došlých zpráv o trestu trestní listy. Tento postup se však nevztahoval na zprávy o trestu, který byl uložen pro čin, který nebyl trestný podle československého práva (čl. 9, odst. 2 ústavního dekretu presidenta republiky z 3. srpna 1944 o obnovení právního pořádku) a na zprávy o trestu, který byl v rejstříku trestů zanesen na základě zpráv dříve již došlých.

⁴¹ Dekret presidenta republiky ze dne 19. září 1945, číslo 79/1945 Sb. z. a n., o zatímní úpravě soudnictví v zemích České a Moravskoslezské.

4. Prokuratura po roce 1948

Dne 22. prosince 1948 došlo k přijetí zákona číslo 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví. Tímto zákonem byla vytvořena soustava soudů, mezi které se počítaly okresní soudy, krajské soudy a nejvyšší soud. Současně došlo ke zrušení vrchních (zemských) soudů a spolu s nimi ukončilo činnost i vrchních (zemské) státních zastupitelství, která u těchto soudů působily. U trojice soudů byly zřízeny tzv. soudci z lidu. Soudcem z lidu byl bezúhonný československý občan starší 30 let, politicky a státně způsobilý a dále které byly zapsány ve stálých voličských seznamů. Existoval však negativní výčet osob, které mohly zastávat funkci soudce z lidu tvořily soudci z povolání, konceptní úředníci úřadů veřejné žaloby, notáři, advokáti, obhájci ve věcech trestních a duchovní. Do funkcí je povolával okresní či krajský národní výbory, což záleželo podle toho, ke kterému soudu byli voláni. O soudcích z lidu, kteří působili u nejvyššího soudu rozhodovala vláda. Soudce z lidu měl znamenat záruku prvku profesionality v senátech. Tím měla být zaručena fundovanost při rozhodování soudů zvláště pak ve vybraných věcech. Zvláštní požadavky pak byly kladeny na soudce z lidu ve věcech trestního řízení na mládeži či ve věcech pracovních.

Všechny výše uvedené soudy působily, kromě pole občanského, i na poli trestního práva. Vedle toho je třeba zmínit i tzv. státní soud.

Zákon o místních lidových soudech byl významný kromě výše uvedeného také tím, že poprvé zavádí prokuraturu na našem území. Soustava úřadů veřejné žaloby se nenazývala již státní zastupitelství nýbrž prokuratura. Historicky poprvé se jsou zřízeny úřady veřejné žaloby na v sídle okresních soudů – okresní prokuratury. Již u okresních soudů nezastupovaly žalobu osoby často bez právního vzdělání, ale již se jednalo o skutečnou složku soustavy. V čele okresní prokuratury stál okresní prokurátor a spolu s ním působil i potřebný počet náměstků. Jako úřady veřejné žaloby druhé stolice byly ustanoveny krajské prokuratury. Vedle těchto prokuratur (okresní, krajská a generální) existovala tzv. státní prokuratura, která působila u Státního soudu. Došlo ke zrušení vrchních (zemských) státních zastupitelství a ke zrušení tzv. žalobce mládeže, který stíhal trestné činy mladistvých dle zákona číslo 48/1931 Sb. z. a n.. Z krajského státního zastupitelství, kde působil žalobce mládeže, došlo k přesunu na okresní prokuraturu, jako úřadu žaloby ve věcech mladistvých. Úkony veřejné žaloby vykonávala u okresního soudu okresní prokuratura, u krajského soudu krajská

prokuratura. V čele okresních a krajských prokuratur stály okresní a krajsí prokurátoři. Spolu s nimi pro kancelářské práce u prokuratur působil potřebný počet kancelářských úředníků, kancelářských pomocných sil a zřízců přikázaných okresní prokuratuře předsedou okresního soudu a krajské prokuratuře předsedou krajského soudu.

V čele prokuratury působící při nejvyšším soudu stál generální prokurátor. Generální prokurátor vykonával správní funkci při generální prokuratuře. K ustanovení do této funkce příslušelo prezidentu republiky. Do správních funkcí při prokuraturách byl oprávněn ustanovovat ministr spravedlnosti.

Mezi těmito prokuraturami existoval vztah podřízenosti a nadřízenosti, kdy okresní prokuratura byla podřízena krajské a obě pak byly podřízeny ministru spravedlnosti.

V čele této struktury stále nebyl generální prokurátor, jak tomu bylo později, ale v čele prokuratury stál ministr spravedlnosti.

Do soustavy prokuratur byla také začleněna dosud samostatná soustava vojenských prokuratur, jejímiž články byli, podle úpravy provedené trestním řádem z roku 1950, nižší vojenští prokurátoři, vyšší vojenští prokurátoři a nejvyšší vojenský prokurátor. Nižší vojenští prokurátoři byli v polním řízení označováni jako nižší polní prokurátoři, zatímco vyšší vojenští prokurátoři jako vyšší polní prokurátoři.⁴²

4.1 Státní prokuratura

Jak jsem již výše uvedl, vedle okresní, krajské a generální prokuratury (tzv. obecná prokuratura) fungovala od 14. října 1948 tzv. státní prokuratura.

Zákonem o státním soudu číslo 232/1948 Sb., ze dne 6. října 1948 došlo k vytvoření státního soudu pro celé území Československé republiky a jeho sídlem byla stanovena Praha. Tento soud se skládal z prezidenta, viceprezidenta, předsedů senátů a ostatních soudců, soudci z lidu. Cílem tohoto soudu bylo provádět řízení a rozhodovat o těchto činech trestních podle zákona ze dne 6. října 1948, č. 231 Sb. , na ochranu lidově demokratické republiky⁴³:

⁴² Plundr, O., Hlavsa, P. Organizace justice a prokuratury. Praha: Panorama, 1987. s. 29.

⁴³ Zákon o ochraně lidově demokratického zřízení obsahoval hlavy trestných činů, jejichž skutkové podstaty byly namířeny na majetek, životy a zdraví s úzké souvislostí na ústavní stabilitou, ústavnost a územní celistvost státu vůbec. Např. trestné činy proti státu, trestné činy proti vnější bezpečnosti státu, trestné činy proti vnitřní bezpečnosti státu.

a) o zločinech, stanoví-li na ně zákon trest smrti nebo trest na svobodě delší deseti let,
b) o jiných zločinech nebo přečinech, navrhne-li veřejný žalobce projednání věci před státním soudem. Pravomoc státní soudu a tedy i státní prokuratury se vztahovala i na osoby podrobené vojenské soudní pravomoci.

K zastupování veřejné žaloby v řízeních před Státním soudem v Praze byla povinna a oprávněna pouze a výhradně státní prokuratura. Státní prokuratura byla vytvořena státní prokurátor a státní viceprokurátoři.

V čele státní prokuratury stál státní prokurátor a spolu s ním u státní prokuratury působili státní viceprokurátoři. Státní prokurátor řídil státní prokuraturu, dohlížel na její činnost, prikazoval pracovní úkoly jednotlivým jejím členům. Z výkonu jeho funkce byl podřízen přímo ministru spravedlnosti. Státní prokurátor vykonával správní funkci při státní prokuratuře. K ustanovení do této funkce příslušelo vládě.

Počet služebních míst státních viceprokurátorů byl stanoven vládou na návrh ministra spravedlnosti.

Ministr spravedlnosti dále mohl pouze na návrh státního prokurátora přechodně přidělit k službě u státní prokuratury konceptní úředníky státních zastupitelství a soudce. Nutno podotknout, že se tak mohlo stát i proti jejich vůli, ale v tom případě. Proti vůli přidělovaného soudce nesmělo přidělení trvat déle jak jeden rok.

4.2 Působnost tzv. obecné prokuratury

Zákon o zlidovění soudnictví významným způsobem rozšířil oprávnění generálního prokurátora, který mohl podat stížnost pro zachování zákona, a to nejen proti každému pravomocnému rozhodnutí soudu trestního, jimž byl porušen zákon, ale i proti pravomocnému rozhodnutí v občanskoprávních věcech. V nových procesních kodexech byla stížnost nazvána stížností pro porušení zákona.⁴⁴

Trestní řád z roku 1950 rozšířil oprávnění generálního prokurátora i v tom směru, že mohl podat stížnost pro porušení zákona nejen proti pravomocnému rozhodnutí soudu, ale i proti pravomocnému rozhodnutí nižšího prokurátora, byl-li jím porušen zákon. O stížnosti rozhodoval Nejvyšší soud. Zde se začínají objevovat prvky kontroly generálního prokurátora nad jemu podřízené nižší prvky prokuratury. Generální prokurátor i předseda nejvyššího soudu si mohli od kteréhokoli soudu vyžádat spisy,

⁴⁴ Plundr, O., Hlavsa, P. Organizace justice a prokuratury. Praha: Panorama, 1987. s. 28.

aby mohli posoudit, zda v daném případě byly důvody k podání stížnosti pro porušení zákona.

Další významné rozšíření pravomoci prokuratury v oblasti soudnictví ve věcech občanskoprávních přinesl § 6 zákona číslo 142/1950 Sb. – občanský soudní řád, který poskytl oprávnění prokurátorům vstoupit v kterémkoli stádiu do občanského soudního řízení, jestliže to vyžadovala ochrana zájmu státu nebo pracujících. Vstoupil-li již do řízení prokurátor, bylo ke klidu řízení třeba jeho souhlasu. Později bylo umožněno podávat i návrh na zahájení řízení v občanskoprávních věcech.

Vedle předsedy Nejvyššího soudu mohl generální prokurátor podat návrh na Nejvyšší soud, považoval-li to se zřetelem na význam věci za nutné, odejmout věc příslušnému lidovému soudu a přikázat ji k dalšímu řízení a k rozhodnutí krajskému soudu. Byl oprávněn podat stížnost pro porušení zákona. O stížnosti pro porušení zákona rozhodoval nejvyšší soud rozsudkem bez ústního jednání po slyšení generálního prokurátora.

Generální prokurátor mohl vedle jiných podat návrh na uznání cizího rozsudku, a to pouze v obecném zájmu. Vyslovit uznání cizího rozhodnutí, příslušelo pouze a jedině nejvyššímu soudu po slyšení generálního prokurátora.

Působnost prokuratury se projevila i do otázek rodinného práva. Po uplynutí lhůt stanovených pro popření otcovství zákonem o právu rodinném mohl generální prokurátor, měl-li za to, že toho vyžaduje obecný zájem, podat žalobu o popření otcovství vůči otci, matce a dítěti. V případě, že některý z nich nebyl na živu, mohl o popření otcovství žalovat pouze ostatní z nich. Nebyl-li na živu nikdo z nich, mohl v takovém případě žalovat opatrovníka, kterého soud pro tuto věc ustanovil.

Prokurátoři byli oprávnění, vedle účastníků řízení, podávat návrh na obnovu řízení, odvolání a dle § 306 zákona číslo 142/1950 Sb. mohli podat i stížnost.

Všemi těmito předpisy byla však činnost prokuratury omezena pouze na rámec činnosti soudu. Teprve zákon číslo 99/1950 Sb., o hospodářských smlouvách a státní arbitráži, umožnil generálnímu prokurátorovi dozírat na zachování socialistické zákonnosti i mimo sféru soudní činnosti, neboť mu dal oprávnění navrhnout zrušení rozhodnutí arbitrážní komise.⁴⁵ Generální prokurátor podával návrh písemně u komise, o jejíž rozhodnutí šlo. Komise předložila návrh se spisy a svým vyjádřením

⁴⁵ Plundr, O., Hlavsa, P. Organizace justice a prokuratury. Praha: Panorama, 1987. s. 29.

příslušnému ministru nebo předsedovi krajského národního výboru k rozhodnutí. O jeho návrhu musel příslušný ministr nebo předseda krajského národního výboru rozhodnout.

Dále pak byli krajští prokurátoři dle nařízení ministra spravedlnosti číslo 117/1950 Sb., o rejstříku trestů, pověřeni vedením rejstříku trestů. Tresty byly zapisovány do rejstříku trestů vedeného tím krajským prokurátorem, v jehož obvodu se narodila osoba, jíž se zápis týkal. Narodila-li se však taková osoba v cizině nebo nešlo-li její místo narození zjistit, zapisovaly se tresty do rejstříku trestů vedeného krajským prokurátorem v Brně. Na příkaz ministra spravedlnosti byly zapisovány do rejstříku trestů též tresty uložené soudy cizích států. Později byla tato agenda přesunuta na generální prokuraturu. Stalo se tak na základě nařízení ministrů spravedlnosti, národní obrany, číslo 100/1951 Sb., o rejstříku trestů. Kromě trestů uložených soudy se evidovaly tresty odnětí svobody, veřejného pokárání nebo pokuty převyšující částku 1000 Kčs pravomocně uložené národními výbory, jakož i vedlejší tresty uložené vedle některého z těchto trestů. Soudy a orgány státní správy byly povinny sdělovat generální prokuratuře všechny skutečnosti důležité pro zápis do rejstříku trestů nebo pro změnu zápisu.

Kromě výše uvedených činností byla činnost prokuratury zaměřena i na jiné úkoly. Jednalo se především o účast v kárných a disciplinárních řízeních. Dle zákona číslo 201/1949 Sb., o notářství, vystupoval v kárném řízení, které probíhalo u krajského soudu, jako tzv. kárný zástupce, krajský prokurátor. V kárném řízení, které probíhalo u nejvyššího soudu vystupoval generální prokurátor jako kárný zástupce. Kárné řízení bylo řízení, které probíhalo o tzv. kárném přečinu, což bylo jednání, kterého se dopustil notář, který porušil povinnosti svého povolání, pokud nešlo o pouhou nepořádnost. Kárné řízení probíhalo před kárným soudem pro notáře - krajský soud, příslušný podle sídla krajského sboru, jehož byl notář členem v době stíhaného porušení povinnosti. O odvolání proti nálezům krajských soudů jako soudů kárných rozhodoval nejvyšší soud v pětičlenných senátech, který se skládal z předsedy senátu, dvou notářů a ze dvou soudců z lidu. Tento mechanismus, jako mechanismus samosprávný, byl po zřízení státního notářství zákonem číslo 116/1951 Sb., o státním notářství, nahrazen dozorem předsedy okresního soudu, jehož obvodu bylo notářství zřízeno a vrchním dohledem ministra spravedlnosti.

Vše, co je shora uvedeno o notářství platilo i pro advokacii. Činnost advokátů je v této době upravena zákonem číslo 322/1948 Sb., o advokacii. I v těchto případech byl

kárným soudem krajský soud, v případě odvolání nejvyšší soud, a kárným zástupcem byl krajský prokurátor. Toto však bylo změněno a zrušeno zákonem číslo 114/1951 Sb., o advokacii, který jednak zavedlo vrchní dohled ministra spravedlnosti na výkon advokacie a jednak došlo ke změně v kárných orgánech, které projednávaly kárné řízení proti advokátům. Kárnými orgány se staly Ústředí advokátních poraden, které projednávalo závažné porušení povinností advokáta, a vedoucí advokátní poradny, který prováděl kárné řízení pro méně závažné porušení povinností advokáta.

Úloha prokuratury se nevztahovala pouze na kárné řízení ve věcech ostatních justičních orgánů, ale i na kárné řízení jejichž subjektem byli soudci. Důležitou úlohu sehrál generální prokurátor a to dle zákona číslo 67/1950 Sb., o pracovních a platových poměrech soudců z povolání, prokurátorů a soudcovských čekatelů (tzv. soudcovský zákon). Kárné provinění (úmyslné nebo nedbalostní porušení povinností), kterého se dopustili soudci byl oprávněn stíhat generální prokurátor pomocí tzv. kárné žaloby. Kárné řízení probíhalo před nejvyšším soudem jako soudem kárným, a to v senátě složeném z předsedy nejvyššího soudu (případně jeho zástupce), ze dvou soudců z povolání ustanovených u nejvyššího soudu a ze dvou soudců z lidu jako přísedících. Prokuratura se v takovémto řízení nemusela nutně omezit pouze na pozici žalobce v kárném řízení, ale i na možnost být obhajobou obviněného. Kromě prokurátora jako obhájce, mohl být obhájcem obviněného advokát, soudce z povolání nebo zástupce jednotné odborové organizace. Tento model kárného řízení platil nejen pro soudce, ale i pro kárné provinění prokurátorů. V případě výkonu kárné pravomoci nad prokurátory bylo však složení senátu nejvyššího soudu jiné než tomu bylo v případě kárných řízení ve věcech soudců. Senát se v případech prokurátorů skládal z předsedy nejvyššího soudu, jednoho soudce z povolání působícího u nejvyššího soudu, jednoho prokurátora a ze dvou soudců z lidu.

Za kárné provinění bylo možno uložit kárné tresty pokárání, peněžité trest nebo propuštění. V případě uložení kárného trestu pokárání nebo peněžitého trestu mohlo být v kárném nálezu vysloveno, že prokurátor mohl být přeložen k jiné prokuratuře.

Pro ucelenost bych zde uvedl, že na kárné řízení před senátem nejvyššího soudu se subsidiárně užívalo ustanovení trestního řádu. Zákon číslo 67/1950 Sb. působil retroaktivně neboť se vztahoval i na porušení povinností, jichž se dopustil prokurátor před jeho účinností. Toto bylo v rozporu s principy právního státu nejen z dnešního

hlediska, ale s právními principy stanovenými již ve starověku za císaře Theodosia I., a to konkrétně zásadou *lex retro non agit*.⁴⁶

4.3 Postavení prokurátorů

Na výkon pozice prokurátora byly kladeny povinnosti a požadavky. Prokurátor byl povinen být věrný Československé republice, jejímu lidu, jejímu lidově demokratickému zřízení, jejímu presidentu a její vládě.

Prokurátor byl povinen při plnění svých úkolů chránit a posilovat lidově demokratické zřízení a zachovávat zákony, jiné předpisy i zásady lidově demokratického zřízení. Jeho politické a odborné znalosti k tomu potřebné byl povinen stále zdokonalovat. Zde se prvně objevuje vliv vládnoucí politiky na orgány, které by měly být nezávislé a nestranné při výkonu jejich funkce ve společnosti. Požadavky na politickou způsobilost prokurátorů, ale nutno dodat, že se jednalo nejen o prokurátory, ale i o soudce, znamenaly sepjetí justice s vládnoucí garniturou. Právě touto cestou se z orgánu veřejné žaloby stal nástroj politické moci. Prokurátor byl povinen zachovávat mlčenlivost (povinnost mlčenlivost však trvala i po skončení výkonu jeho úřadu) při výkonu jeho funkce a dále mu bylo zakázáno přijímat za jeho úřední činnost jakékoli dary či jiný prospěch. Při výkonu justiční správy byl povinen dbát služebních příkazů, čímž se rovněž otvíraly dveře pro vytvoření velice účinného nástroje k prosazování zájmů „vládnoucí třídy“.

Prokurátoři při výkonu své činnosti měli především přispívat k tomu, aby řádný výkon soudnictví v duchu socialismu.

Prokurátorem mohl být ustanoven pouze československý státní občan způsobilý k právním úkonům, který je státně spolehlivý a bezúhonný, s prospěchem dokončil právnické studium, s úspěchem vykonal odbornou justiční zkoušku - prokurátoři měli povinnost vykonat podle potřeby kvalifikačním zkouškám, přiměřenou dobu pracoval ve výrobě. Pod pojmem výroba si nelze představit vykonávání praxe u prokuratury či státního zastupitelství.

⁴⁶ Gerloch, Aleš. Teorie práva, 3. rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004. s. 97.

4.4 Pracovněprávní postavení prokurátorů

4.4.1 Přítomnost v práci

Prokurátor byl povinen dodržovat stanovenou pracovní dobu a její rozdělení. Vyžadovalo-li toho včasné provedení daných úkolů, byl povinen pracovat i nad rozsah stanovené pracovní doby. Těhotenstvím a mateřstvím byla omluvena nepřítomnost prokurátorky v práci pouze po dobu 18 týdnů, v nichž došlo k porodu. Ze závažných příčin bylo možno prokurátorovi poskytnout pracovní volno nebo úlevu v práci v rozsahu a za podmínek stanovených vládou.

4.4.2 Vedlejší činnost prokurátorů

Prokurátoři byli oprávněni, stejně jako soudci, k výkonu činností, které nebyly přímo náplní jejich práce. Jednalo se o činnost, kterou vykonávali nad rámec jejich pravomoci či zcela nad rámec jejich práce. Byli rozlišovány dva druhy vedlejší činnosti. Jednalo se o tzv. vedlejší činnost ve veřejné službě a o tzv. vedlejší soukromou činnost.

K vedlejší činnosti ve veřejné službě byl prokurátor povinen na základě příkazu justiční správy převzít a vykonávat vedlejší činnost, která odpovídala jeho pravidelným úkolům. Bylo-li toho třeba, poskytne se mu v hlavní činnosti potřebná úleva.

Z hlediska odpovědnosti za výsledek takto přidělené činnosti, pokud pro výkon vedlejší činnosti neplatily zvláštní předpisy, odpovídal prokurátor za její řádný výkon podle předpisů platných pro hlavní činnost.

Prokurátor obecně nesměl vykonávat jakoukoli placenou činnost v jeho soukromí jako například poskytování právních poradenství a jiné. Jedinými možnými dvěma výjimkami z tohoto absolutního zákazu byly činnosti vědecké a umělecké.

4.4.3 Přejídné přídělení, přeložení a převod

Prokurátor směl být přejídně přídělen k jiné prokuratuře na dobu časově neomezenou. Naproti tomu soudce mohl být přeložen jen na dobu maximálně šesti měsíců. V době nové justiční organizace směl být prokurátor přeložen k jinému soudu i proti jeho vůli. Přeložení bylo možno uložit i v případě kárného řízení jako vedlejší kárný trest, kdy vedle kárných trestů mohl být obviněný přeložen.

O přejídném přídělení, přeložení a o převodu prokurátora v oboru justiční správy rozhodoval ministr spravedlnosti. O převodu prokurátora do jiného oboru státní správy rozhodoval ministr spravedlnosti po dohodě se zúčastněným členem vlády (předsedou ústředního úřadu) a ministrem financí. Nemohlo jít tedy o svéhlavý posun pracovní síly v rámci státní struktury, ale měla být před vydáním takového rozhodnutí zohledněna i finanční a ekonomická stránka věci.

Obecně však platilo, že omezení v případech převodu či přejídnosti prokurátora, na rozdíl od soudců, neplatila žádná omezení v případech prokurátorů.

4.4.4 Vzdání se úřadu

Nebránil-li tomu důležitý zájem služby (například nedostatek prokurátorů u určité prokuratury), mohl se prokurátor vzdát úřadu. Bylo tak možno učinit na základě prohlášení, které muselo mít písemnou formu.

Takto písemné vzdání se úřadu muselo být přijato rozhodnutím ministra spravedlnosti. Podmíněnost rozhodnutím onoho přijetí je třeba vykládat v souladu s požadavkem absence důležitého zájmu služby, který byl posuzován právě ministrem spravedlnosti. Pracovní poměr skončil dnem, kterým byl prokurátor zproštěn úřadu.

4.4.5 Skončení a zrušení pracovního poměru

Pracovní poměr prokurátora mohl být skončen, jestliže by byly u něho po skončení pracovního poměru splněny podmínky pro vznik nároku na starobní nebo invalidní důchod z národního pojištění. Pracovní poměry mohly být rovněž ukončeny i z důvodu nadbytečnosti a ve veřejném zájmu. O skončení pracovního poměru opět rozhodoval výlučně ministr spravedlnosti bez jakékoli součinnosti ministra financí.

Byl-li prokurátor trestním soudem odsouzen k ztrátě občanských práv, zrušil se ex lege jeho pracovní poměr dnem právní moci odsuzujícího rozsudku.

4.4.6 Odpovědnost za způsobenou škodu

Způsobil-li prokurátor zaviněným porušením jeho povinností státu škodu, byl povinen ji státu regresně nahradit. Byla-li možnost povinnost k náhradě škody stanovit bez zvláštních potíží, určila se náhrada ve správním řízení (náhradovém řízení), jinak ji stanoví k žalobě řádný soud.

Peněžitý trest bylo možno uložit do výše jednoměsíčního základního platu, při čemž možno soudci povolit přiměřené měsíční splátky.

4.5 Územní organizace prokuratury

Přijetí zákona číslo 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví si vyžádalo změnu i v oblasti územní organizace neboť došlo ke zrušení vrchních státních zastupitelství v Praze a v Brně. Bylo tedy nutno ujasnit organizaci nejen soudnictví, ale i soustavy prokuratur.

Již se nejednalo o výčet, či tabulky, jak tomu bylo například v případě přílohy k dekretu prezidenta republiky číslo 79/1945 Sb., ale bylo stanoveno, že obvody a sídla krajských prokuratury se měli shodovat se sídly a obvody krajských národních výborů. Toto pravidlo však nebylo bezvýjimečné. Výjimkou zde bylo zřízení sídla Krajského soudu v Uherském Hradišti pro obvod krajského národního výboru v Gottwaldově (dnes Zlín). Další výjimky ohledně sídel krajských prokuratur pak byl oprávněn stanovit ministr spravedlnosti nařízením.

V případě okresních prokuratur tomu bylo stejně s výjimkou, že obvod působnosti nemusel nutně odpovídat obvodu okresního národního výboru, ale i obvodu místních národních výborů, které vykonávají působnost okresních národních výborů. I zde existovaly výjimky z výše uvedené zásady a jednalo se především o sídla okresních prokuratur v Železném Brodě pro obvod okresního národního výboru v Semilech, v Náměšti nad Oslavou pro obvod okresního národního výboru ve Velké Bíteši a ve

Strážníci pro obvod okresního národního výboru ve Veselí nad Moravou. Ke stanovení dalších výjimek byl opět oprávněn ministr spravedlnosti.

5. Prokuratura po roce 1952

Národní shromáždění Československé republiky se dne 30. října 1952 usneslo na zákoně č. 65/1952 Sb., který změnil stávající pohled na postavení úřadu veřejného žalobce. Tímto zákonem sice nedošlo k zavedení prokuratury na našem území, neboť zde již existovala na základě zákona o zlidovění soudnictví od roku 1948, ale došlo k vytvoření k z části samostatné právní úpravy prokuratury. Tímto zákonem přestala existovat společná právní úprava jak pro soudnictví a prokuraturu v takové míře, jaké existovala dosud. Nabývá účinnosti dnem 1. ledna 1953. Vedle tohoto zákona se subsidiárně používal na postavení prokurátorů ustanovení tzv. soudcovského zákona, tj. zákona č. 67/1950 Sb. Práva, která podle soudcovského zákona a předpisů podle něho vydaných měl ministr spravedlnosti, nově vykonával generální prokurátor nad ostatními nižšími prokurátory. Z důvodu právní kontinuity měla činnost prokuratur dle nové právní úpravy plynule navázat na činnost dosavadních prokuratur a zaměstnanci dosavadních prokuratur (včetně dosavadních finančních prokuratur) se stali zaměstnanci prokuratury.

Úřad veřejné žaloby nesl označení prokuratura po sovětském vzoru. Prokuratura se zařadila mezi orgány státu podílející se na vyšetřování a v první polovině padesátých let aktivně podílela na vykonstruovaných monstrprocesů.⁴⁷

Pokračování výstavby socialismu vyžadovalo, aby dozor prokuratury na zákonnost byl rozšířen i na další oblasti právních vztahů, a aby jednotné chápání socialistické zákonnosti na celém území státu byl prosazováno nejen v činnosti soudů, ale i u národních výborů a ostatních státních, hospodářských a jiných orgánů a organizací. Předpokladem bylo vytvoření jednotné soustavy v čele s generálním prokurátorem a nikoli ministrem spravedlnosti.⁴⁸

Úkolem generálního prokurátora bylo dle zákona č. 65/1952 Sb., o prokuratuře, střežit, prosazovat a upevňovat socialistickou zákonnost, a tím především chránit společenský řád a státní zřízení republiky a její socialistickou výstavbu, socialistické vlastnictví, jakož i zájmy pracujícího lidu proti nepřítelům a jiným rušitelům jeho budovatelského úsilí. Dále mělo chránit bojeschopnost ozbrojených sborů a kázeň a pořádek, upevňovat velitelskou pravomoc a přispívat k zabezpečení obrany vlasti a vychovávat občany k dodržování jak zákonů, ale i jiných právních

⁴⁷ Bílý, L., Jiří. Právní dějiny na území ČR. Linde Praha a.s.:Praha, 2003. s. 278.

⁴⁸ Plundr, O., Hlavsa, P. Organizace justice a prokuratury. Praha: Panorama, 1987. s. 29.

předpisů a pravidel tehdejšího socialistického soužití a k plnění občanských povinností. Při plnění jeho úkolů se zejména opíral o iniciativu občanů a jeho organizací a postupovala v součinnosti s nimi a v souvislosti s tím byla prokuratura povinna se zabývat stížnostmi, upozorněními a podněty občanů.

5.1 Ústavní základ

Národní shromáždění republiky Československé usneslo se na ústavním zákoně číslo 64/1952 Sb., dne 30. října 1952, kterým zakotvilo prokuraturu spolu se soudnictvím v našem právním řádu.

Od 1. ledna 1953 nejvyšší dozor na přesné provádění a zachovávání zákonů a jiných právních předpisů všemi ministerstvy a jinými úřady, soudy, národními výbory, orgány, institucemi a úředními osobami, jakož i jednotlivými občany příslušelo generálnímu prokurátoru.

Již tento ústavní zákon zakotvil princip subordínace, na kterém byla prokuratura založena, tj. podřízení všech složek struktury generálnímu prokurátorovi. Ústavním zákonem číslo 64/1952 Sb. a zákonem číslo 65/1965 Sb. byla vytvořena tzv. jednotná prokuratura. Prokuratura byla vydělena z působnosti ministerstva spravedlnosti.⁴⁹

5.2 Působnost generálního prokurátora

Zásadní změnou v postavení generálního prokurátora v rámci soustavy prokuratury bylo po roce 1952, že se generální prokurátor se stal namísto ministra spravedlnosti hlavou celé prokuratury. Byla vytvořena samostatná soustava, která přímo nepodléhala vládě ani jejímu členu.

Působnost generálního prokurátora byla poměrně široká. On sám zvláště dozíral na to, aby veškerá ministerstva a jiné úřady, ale i soudy, národní výbory (nutno poznamenat, že se jednalo o státní správu, nikoli samosprávu) orgány, instituce, úřední osoby i jednotliví občané zachovávali zákony a jiné právní předpisy, a proto zejména 1.) obecná pravomoc k podání opravných prostředků, neboť upozorňoval úřady,

⁴⁹ Kuchta, J., Schelle, K. Státní zastupitelství. Zlín: Živa v.o.s., 1994, s. 28.

národní výbory, orgány a instituce na zjištěné závady a dával podnět k přezkoumání rozhodnutí a opatření, která odporovala právnímu řádu,

2.) pravomoc v trestních věcech, neboť pečoval o zjišťování trestných činů a spravedlivé potrestání pachatelů a dohlížel na výkon jim uložených trestů,

3.) dohlíží, aby orgány národní bezpečnosti postupovaly podle zákona (tuto působnost vykonává generální prokurátor podle zvláštního řádu, který vydá v dohodě s ministrem národní bezpečnosti)

4.) pravomoc kontroly a účasti před soudy, tj. účastnil se řízení před soudy podle ustanovení soudních řádů, dozíral, aby soudy správně a jednotně užívaly zákonů, a zajišťoval ochranu zájmů státu a pracujících v řízení ve věcech občanskoprávních.

Z výše uvedených oprávnění vyplývá, že pozvolný proces centralizace, který byl započat kolem roku 1949 byl novou právní úpravou dokončen.

Generálního prokurátora jmenoval a odvolával na návrh vlády prezident republiky. V pozdějších právních úpravách se později objevoval o něco demokratičtější prvek ohledně navrhování generálního prokurátora. Demokratičtější byl z toho důvodu, neboť samotný fakt, že kandidáta na post generálního prokurátora navrhovala vláda, mohl vyvolávat přinejmenším podezření z politických vlivů na tak důležitou pozici, jak později poukáží. Věci samozřejmě, dle mého názoru, nepomohl ani ten fakt, že generální prokurátor byl odpovědný vládě a nikoli prezidentovi.

Generální prokurátor sám nebo jeho náměstek se povinně účastnil pouze s poradním hlasem zasedání vlády nebo sboru pověřenců, jednalo-li se o protestu. S hlasem poradním se generální prokurátor dále účastnil zasedání národních výborů, jejich orgánů a jiných orgánů státní správy, jakož i arbitrážních komisí. Ve většině případů však toto oprávnění spíše vykonávaly prokurátoři nižších prokuratur. Dále měl právo na součinnost soudů, úřadů, národních výborů, orgánů, institucí i jednotlivých občanů. Tyto subjekty byly povinny generálnímu prokurátoru účinně pomáhat v rámci plnění jeho úkolů a pravomocí. Součinností bylo zejména upozorňovat ho na zjištěné nezákonnosti, a to bez odkladu, a podávat mu potřebná vysvětlení.

Lze říci, že generální prokurátor byl oprávněn vykonávat pravomoc úkony vztahující se na činnost úřadů, orgánů či jiných institucí, jejichž obvod působnosti přesahuje obvod krajského prokurátora, vykonává generální prokurátor sám nebo jeho náměstkové. Úkony vztahující se na činnost úřadů, národních výborů, orgánů nebo institucí, jejichž obvod působnosti přesahoval obvod okresního prokurátora, mohl generální prokurátor vykonat prostřednictvím krajských prokurátorů nebo vyšších

vojenských prokurátorů. Ostatní úkony též mohl generální prokurátor delegovat na okresní prokurátory nebo nižší vojenské prokurátory.

5.3 Protest

Široce vymezené pole působnosti prokuratury by se však neobešlo bez účinného prostředku k prosazování cílů a plnění úkolů. Zákonem o prokuratuře byl upraven prostředek, který měl charakter doplňkový, neboť měl být uplatněn tehdy, pokud zvláštní předpisy neupravují postup jiný. Jednalo se o tzv. protest, který mohl generální prokurátor podat u úřadu, národního výboru, orgánu nebo instituce (dále jen „orgán“), jejichž rozhodnutí nebo opatření mělo být odstraněno. Tento opravný prostředek směřoval nejen proti rozhodnutím, ale i proti opatřením, která odporovala právnímu řádu. Protest měl tedy poskytnout prokuratuře způsob, jak působit především na poli správně právním a odstraňovat nezákonnost. Logicky byly protestu ušetřeny soudy neboť u nich měla prokuratura opravné prostředky na základě procesně právních předpisů, které upravovaly řízení u příslušného soudu.

Orgán mohl sám své rozhodnutí proti němuž protest směřoval, zrušit nebo nahradit rozhodnutím novým, které by bylo v souladu se zákonem. Pokud však orgán podanému protestu ve lhůtě, kterou generální prokurátor při podání protestu stanovil, rozhodl o protestu nadřízený orgán. Pokud však orgán vydal rozhodnutí, jímž nebylo protestu vyhověno, mohl generální prokurátor podat protest nový proti takovému rozhodnutí. Pozdější právní úpravy stanovily lhůty pro vyřízení protestu buď přímo, nebo jen subsidiárně.

Pokud mělo ministerstvo nebo jiný ústřední úřad za to, že protest proti jeho rozhodnutí nebo opatření není odůvodněný, bylo stanoveno, že předloží věc k přezkoumání vládě.

5.4 Tzv. orgány generálního prokurátora

Struktura prokuratury na základě zákona o prokuratuře byla v zásadě stejná, jako tomu bylo dle zákona o zlidovění soudů spolu s vojenskou, resp. polní, prokuraturou upravenou v trestním řádu. Zákon o prokuratuře z roku 1952 soustavu prokuratury pojímal jako strukturu jednotnou a centralizovanou. Bylo tomu především z důvodu označení jednotlivých článků soustavy prokuratury. Celou strukturu pojímal

jako generálního prokurátora a jeho orgány. Strukturu tedy ve své podstatě činily následující:

a) generální prokurátor a jeho náměstkové (jeden z náměstků prokurátora bude hlavní vojenský prokurátor). Náměstky si generální prokurátor jmenoval on sám. Výjimkou v tomto bylo jmenování hlavního vojenského prokurátora, kterého jmenoval prezident republiky na návrh generálního prokurátora, který byl podán po dohodě s ministrem národní obrany.

b) krajští prokurátoři a jejich náměstkové,

c) okresní prokurátoři a jejich náměstkové

d) vyšší a nižší vojenští prokurátoři a jejich náměstkové, jakož i vyšší a nižší polní prokurátoři a jejich náměstkové - v polním řízení vykonávaly pravomoc vyšších a nižších vojenských prokurátorů tzv. vyšší a nižší polní prokurátoři. V čele vojenské prokuratury, která byla součástí jednotné soustavy prokuratury stál Hlavní vojenský prokurátor. Vojenské prokurátory ustanovoval z důstojníků práv v činné službě, a z nich odvolává generální prokurátor po dohodě s ministrem národní obrany. Naproti tomu polní prokurátory ustanovoval z důstojníků práv v činné službě a odvolává prezident republiky jako vrchní velitel ozbrojených sil. Prezident však byl oprávněn tuto pravomoc delegovat na podřízené vojenské orgány.

Na postavení vojenských prokurátorů a jiných vojáků činných u prokuratury se subsidiárně používaly právní předpisy vztahující se na vojáky, jakož i vojenské služební předpisy a řády.

e) ostatní prokurátoři a vojenští prokurátoři. Ustanovoval je, pověřoval funkcemi a z nich odvolával generální prokurátor. Dobré by bylo poznamenat, že při ustanovení do úřadu prokuratury se skládal slib do rukou funkcionáře, který do funkce jmenoval. V případě prokurátorů tomu však tak nebylo, ti neskládali slib do rukou generálního prokurátora, ale rukou jim nadřízeného prokurátora.

Generálnímu prokurátorovi podléhaly veškeré nižší složky prokuratury. Byl zastřešujícím úřadem nad vojenskou prokuraturoou, resp. polní, a obecnou prokuraturoou. Vojenská, resp. polní, prokuratura byla nedílnou součástí jednotné prokuratury. Měl postavení předsedy ústředního úřadu. Nejen že jmenoval, či se podílí na ustanovování do orgánů generální prokuratury, ale generálnímu prokurátoru byli přímo podřízeni jak krajští prokurátoři, kteří byli postaveni bezprostředně pod generální prokuraturoou v soustavě prokuratury. Přímí byli podřízeni generální

prokuratuře i okresní prokurátoři. Nižší vojenští prokurátoři byli podřízeni vyššímu vojenskému prokurátoru, a spolu s ním Hlavnímu vojenskému prokurátoru. Prostřednictvím hlavního vojenského prokurátora pak byli podřízeni generálnímu prokurátoru. Nižší polní prokurátoři byli podřízeni vyššímu polnímu prokurátoru, a spolu s ním hlavnímu vojenskému prokurátoru a jeho prostřednictvím generálnímu prokurátoru. Nelze samozřejmě opomenout zmínit kárnou pravomoc generálního prokurátora nad ostatními prokurátory, která byla v této době ještě stále v tzv. soudcovském zákoně.

Podřízenost, na které byla prokuratura počátkem padesátých let založena, umožňoval tzv. atrakci jednotlivých úkonů prokurátorů. Atrakce se projevovala tím, že nadřízený prokurátor mohl sám vykonávat jednotlivé úkony prokurátorů jemu podřízených.

5.5 Územní organizace prokuratury

Sídla a obvody krajských prokuratur byly shodné se sídly a obvody krajských soudů, stejně jako sídla a obvody okresních prokurátorů byly shodné se sídly a obvody lidových soudů. Sídla a působnost vojenských prokurátorů se řídila sídlem a působností soudu, u něhož byl prokurátor činný. Trochu jiná situace byly v případě sídel a obvodů polních prokuratur, neboť jim stanoviště určoval velitel, u něhož byli polní prokurátoři spolu s polním soudem činní. Způsob určení obvodů působnosti byl rozdílný ve srovnání s předchozí a následnou právní úpravou, které působnost stanovily na základě obvodů národních výborů.

6. Prokuratura po roce 1956

Dalším počinem minulého režimu v padesátých letech na poli právní úpravy prokuratury byl nový zákon o prokuratuře. Národní shromáždění Československé republiky se usneslo na zákoně číslo 65/1956 Sb., o prokuratuře, ze dne 19. prosince 1956 s účinností k 1. ledna 1957. Tento nový zákon nahradil zákon číslo 65/1952 Sb., o prokuratuře, který již přestával vyhovovat potřebám tehdejší vládnoucí garnituře.

Nejvyšší dozor nad zachováváním socialistické zákonnosti opět vykonával jménem státu generální prokurátor. Střežil, prosazoval a upevňoval socialistickou zákonnost zejména tím, že dozíral na správné a jednotné používání a zachovávání zákonů a jiných právních předpisů v celé republice bez ohledu na jakékoliv místní odlišnosti či jakékoliv místní vlivy. Dále mu byl stanoven úkol vychovávat občany k přesnému a důslednému zachovávání zákonů a jiných právních předpisů, k ochraně socialistického vlastnictví, k pracovní kázi, k plnění povinností, které jim ukládala obrana státu, a k zachovávání pravidel socialistického soužití.

Kromě zákona číslo 65/1956 Sb. se vztahovaly na prokurátory a vyšetřovatele, kteří byli součástí prokuratury, ustanovení zákonného opatření předsednictva Národního shromáždění č. 59/1955 Sb., o platových poměrech soudců, prokurátorů a právních čekatelů (platový řád) ve znění zákonného opatření předsednictva Národního shromáždění č. 60/1956 Sb., jímž se měnily některé předpisy o platových poměrech státních zaměstnanců a o působnosti ministrů a ústředních úřadů při provádění státní mzdové politiky, a ustanovení soudcovského zákona č. 67/1950 Sb. a předpisů podle něho vydaných, při čemž práva, která podle tohoto zákona a předpisů podle něho vydaných měl ministr spravedlnosti, vykonával generální prokurátor. Vedle těchto právních předpisů byl stále aktuální ústavní zákon o soudech a prokuratuře ze dne 30. října 1952 číslo 64/1952 Sb.

Podle této nové úpravy v čele prokuratury opět stál generální prokurátor. Byl jmenován a odvoláván prezidentem republiky, do jehož rukou skládal generální prokurátor slib, který byl uveden § 33 odstavec 1 zákona číslo 65/1956 Sb., o prokuratuře.⁵⁰ Tento slib byl společný pro všechny úřady prokuratury a slibovala se

⁵⁰ Slib prokurátorů dle ust. § 33 odst. 1 zněl takto: „Slibuji na svou čest a svědomí, že budu věrný a oddaný republice Československé a jejímu lidově demokratickému zřízení, že budu střežit, prosazovat a upevňovat socialistickou zákonnost, dbát při plnění všech svých povinností zájmů republiky a pracujícího lidu a zachovávat mlčenlivost ve věcech úředních.“

v něm především věrnost a oddanost nejen republice a zákonům, ale i lidově demokratickému zřízení. Návrh k jeho jmenování bylo v rukou vlády.

6.1 Činnost prokuratury

Generální prokurátor plnil své úkoly buďto sám nebo prostřednictvím podřízených prokurátorů. Prokurátoři vykonávali svou činnost nezávisle na jakýchkoliv místních orgánech a byli podřízeni pouze generálnímu prokurátorovi.

Při veškeré své činnosti se prokuratura opírala o iniciativu pracujícího lidu a jeho organizací a postupují v součinnosti s nimi. Každý měl právo obracet se na prokurátora se stížnostmi, návrhy, podněty a doporučeními v zájmu upevnění socialistické zákonnosti. Prokurátor byl povinen se jimi zabývat a vyřizovat. V pozdější době bylo toto právo obracet se na prokurátory více upraveno a propracováno.

Úkoly, které měl generální prokurátor vykonávat v rámci jeho pravomoci byly velice široké. Jeho pole působnosti bychom mohli rozdělit do tří oblastí. Jednak se jednalo o tzv. všeobecný dozor, který zahrnoval dozor nad správným a jednotným používáním a zachováváním zákonů a jiných právních předpisů národními výbory, ministerstvy, pověřenectvy, jinými úřady, orgány a institucemi, výkonnými orgány národních výborů, národními a jinými podniky, družstvy a jinými organizacemi, jakož i jednotlivými občany. Všechny tyto výše uvedené vykonavatelé veřejné moci a subjekty byly povinny pomáhat a poskytovat součinnost prokurátorům při plnění jejich úkolů, s urychlením vyhovovat jejich dožádáním, zejména jim půjčovat prokuraturou žádané spisy, dokumenty, listiny, aj.. Byla jim dána povinnost, aby upozorňovaly prokurátory na porušení zákonů a jiných právních předpisů, která neodstranily ve vlastní působnosti.

Další oblastí, která spadala do jeho pravomoci byla oblast trestněprávní a s ním související. Do této oblasti spadal dohled nad trestním stíháním osob, které se dopustily nejen trestných činů, ale i přestupků, zejména pak dohled nad zákonností přípravného řízení v trestních věcech. Dále bychom mohli do této oblasti zařadit dozor nad zachováváním zákonnosti v místech, v nichž se vykonává vazba, trest odnětí svobody, ochranné léčení a ochranná výchova.

Jeho pravomoc se však nevztahovala pouze na účast řízení trestním, ale účastnil se i jiných soudních řízeních a dohlížel nad zákonností rozhodnutí soudů a státních notářství.

Generální prokurátor byl povinen činit opatření k odstranění porušení socialistické zákonnosti bez ohledu na to, kdo ji porušil. Byl povinen dbát o to, aby každý, kdo zavinil porušení, byl volán k odpovědnosti. I podle nové úpravy byl nadán oprávněním, které tak trochu vybočovalo z výše uvedeného dozoru, byl oprávněn účastnit s hlasem poradním zasedání vlády a sboru pověřenců.

Nadále podával podle ustanovení soudních řádů proti pravomocným rozhodnutím, jimiž byl porušen zákon, stížnosti pro porušení zákona. Podle tohoto oprávnění tedy disponoval mimořádným opravným prostředkem, který se do dnešní doby dochoval pouze v trestním řízení. V souvislosti s tímto se účastnil zasedání presidia nejvyššího soudu, jestliže rozhoduje o stížnosti pro porušení zákona.

Nově se však mohl, kromě zasedání vlády, sboru pověřenců a prezidia nejvyššího soudu, účastnit zasedání plena nejvyššího soudu. Při tomto zasedání byl oprávněn podávat plenu nejvyššího soudu návrhy, aby v zájmu zajištění jednotnosti soudního rozhodování vydalo soudům směrnice pro správný výklad zákonů a jiných právních předpisů. Významnou měrou přispíval k sjednocování judikaturní činnosti soudní soustavy.

Cílem takto velmi široce vymezených pravomocí generálního prokurátora bylo především chránit tak tehdejší společenský řád a státní zřízení republiky, její socialistickou výstavbu a socialistické vlastnictví, politická a osobní práva občanů, práva z pracovního poměru, právo na užívání bytu, jiná majetková práva a zájmy občanů proti nezákonnému jejich omezování, práva a zájmy státu, národních výborů, soudů a jiných státních orgánů, národních a jiných podniků, družstev a jiných socialistických organizací, bojeschopnost ozbrojených sborů, kázeň a pořádek v nich stanovený, nedílnou velitelskou pravomoc, jakož i práva příslušníků ozbrojených sborů a přispívá tak k zabezpečení obrany vlasti.

Zákon o prokuratuře z roku 1956 obsahoval vedle trestního řádu obecnou povinnost občanů, a prokurátorům právo vyzvat, dostavit se k němu a podávat mu potřebná vysvětlení. Podání vysvětlení mohla být odepřeno, kdo by tím porušil zákonem výslovně uloženou nebo uznanou povinnost mlčenlivosti, ledaže by byl této povinnosti zproštěn příslušným orgánem nebo tím, v jehož zájmu tuto povinnost má, nebo kdo by

tím způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě, svému příbuznému v pokolení přímém, osvojiteli, osvojenci, sourozenci nebo manželu nebo příbuznému manžela v pokolení přímém anebo jiným osobám v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by právem pociťoval jako újmu vlastní.

Kdo se dostavil na výzvu prokurátora, měl nárok na náhradu nutných výdajů a ušlé odměny za práci. Nárok zaniká, neuplatní-li jej do tří dnů po dostavení. Toto ustanovení se však nevztahovalo na úkony, které prokurátor vykonával dle trestního řádu. Tato ustanovení se nevztahovala na podávání vysvětlení vyžadovaných od úřadů, veřejných orgánů a znalců.

6.1.1 Tzv. všeobecný dozor

Jak jsem již výše uvedl v cílech, které sledoval generální prokurátor, při výkonu svých pravomocí, byly aby národní výbory, ministerstva, pověřenectva, jiné úřady, orgány a instituce, výkonné orgány národních výborů, národní a jiné podniky, družstva a jiné organizace, jakož i jednotliví občané správně a jednotně používali zákonů a jiných právních předpisů a je zachovávali, a aby nikdo nebyl nezákonně omezován ve svých právech. Oprávnění prokurátorů se však nevztahovala na věci operační a mobilizační povahy ozbrojených sborů.

K plnění těchto úkolů byli prokurátoři nadáni zejména k těmto následujícími oprávněními:

- a) žádat o předložení obecně závazných nařízení národních výborů, směrnic, výnosů, usnesení a jiných aktů vydávaných orgány výše uvedenými v odstavci 1 písm. a) za účelem prověrky, zda těmito akty nebyly porušeny zákony a jiné právní předpisy,
- b) žádat od výše uvedených orgánů předložení spisů, dokladů, zpráv a vysvětlení,
- c) provádět u výše uvedených orgánů prověrky používání a zachovávání zákonů a jiných právních předpisů,
- d) žádat od příslušných orgánů provedení prověrek, kontrol a revisí, pokud je jich nezbytně třeba k zjištění skutečností rozhodných pro závěr, zda došlo k porušení zákonnosti,
- e) žádat od každého potřebná vysvětlení (viz. Výše).⁵¹

⁵¹ Dle ust. § 9 odst. 2 zákona č. 65/1956 Sb., o prokuratuře.

6.1.1.1 Protest

V předešlé kapitole „Prokuratura po roce 1952“, bod 5.3 bylo uvedeno, že generální prokurátor disponoval tzv. protestem. Dle pozdější úpravy disponovali protestem ex lege i ostatní prokurátoři. Z hlediska systematiky byl zařazen, jako nástroj pro zajištění všeobecného dozoru. Jednalo se o daleko propracovanější právní prostředek než tomu bylo v právní úpravě z roku 1952. Zde je skutečně vidět, jak nepostačující a pokulhávající byla předešlá právní úprava prokuratury.

Nově bylo stanoveno proti kterým právním aktům bylo možno protest podat. Bylo jej možno podat proti obecně závazným nařízením národních výborů, proti obecným právním předpisům a proti rozhodnutím, opatřením a jiným aktům (dále jen jako „rozhodnutí“), které odporovaly zákonům a jiným právním předpisům. Protest prokurátor podával u orgánu, který akt vydal nebo u orgánu tomuto orgánu nadřízeného nebo na něj dohlížejícího.

Byl-li protest podán u orgánu, který rozhodnutí vydal, mohl tento orgán provést tzv. autoremeduru, tzn. sám své rozhodnutí, proti němuž protest směřoval, mohl zrušit nebo nahradit rozhodnutím odpovídajícím zákonu. Neprovedl-li tento orgán autoremeduru, byl povinen předložit protest ve lhůtě 15 dnů orgánu nadřízenému nebo dohlížejícímu. Tento orgán měl o protestu rozhodnout během další lhůty 15 dnů. Proti rozhodnutí, kterým nebylo protestu vyhověno, může prokurátor podat nový protest. Zákon pak v ustanovení § 10 odstavce 4 upravoval specifický případy nadřízených, či dohlížejících, orgánů. Jestliže ministerstvo nebo jiný ústřední orgán protestu nevyhověl, předložil jej k rozhodnutí vládě. Pověřenectvo nebo jiný orgán podřízený sboru pověřenců předložil v takovém případě protest k rozhodnutí sboru pověřenců.

Jestliže bylo protestu vyhověno a rozhodnutí zrušeno, pak byla věc vrácena orgánu, jehož rozhodnutím byl porušen zákon nebo jiný právní předpis. Orgán vydávající nové rozhodnutí byl vázán právním názorem vysloveným v rozhodnutí o protestu.

S podáním protestu byly spojeny dva účinky. Jednak se jednalo o devolutivní účinek a suspensivní účinek. Devolutivní účinek znamenal, že pokud nedošlo k autoremeduře, postoupil orgán celou věc orgánu nadřízenému. Suspensivní účinek znamenal, že podáním protestu zastavil se výkon trestu uloženého v trestním řízení správním a výkon rozhodnutí ve správní exekuci. Na návrh prokurátora mohl orgán, u něhož byl protest podán nebo který o protestu rozhoduje, zastavit výkon rozhodnutí i v jiných případech než trestních či správních.

Bylo-li protestu vyhověno, musel orgán, jehož rozhodnutí bylo zrušeno nebo změněno porušená práva neprodleně, nejpozději však do třiceti dnů, obnovit, a nebylo-li to možné, zjednat jinou přiměřenou nápravu.

6.1.1.2 Upozornění

Vedle protestu byl nově upraven i další nástroj k odstranění rozporu s právní řádem. Jednalo se o tzv. upozornění. Jeho účelem bylo nejen odstranění porušování zákonů a jiných právních předpisů, ale i příčin, které k němu vedly. Upozornění bylo zpravidla určeno národním výborům, ministerstvům, pověřenectvům, jiným úřadům, orgánům a institucím, výkonným orgánům národních výborů, národním a jiným podnikům, družstvům a jiným organizacím.

Prokurátor mohl v upozornění stanovit lhůtu k odstranění nezákonného stavu. Pokud tak neučinil, byl orgán, jemuž bylo upozornění podáno, povinen do třiceti dnů upozornění projednat a učinit opatření k odstranění porušování zákonů a jiných právních předpisů, jakož i příčin, které k němu vedly.

Nadále ovšem platilo, že možnosti podání protestu či upozornění byla vyňata činnost soudů.

6.1.2 Oblast trestněprávní a s ním související

6.1.2.1 Trestní stíhání osob, které se dopustily trestných činů nebo přestupků a dozor nad zachováváním zákonnosti orgány přípravného řízení trestního.

Prokurátorům byla uložena povinnost, aby všechny trestné činy a přestupky, o nichž příslušelo rozhodovat soudům, byly zjištěny, a podle ustanovení trestního řádu stíhali osoby, které je spáchaly. Dále jim byla stanovena povinnost dozírat podle ustanovení trestního řádu na správné používání a zachovávání zákonů a jiných právních předpisů orgány přípravného řízení trestního. Prokuratura byla povinna přijímat podněty kromě občanů, také od orgánů, u kterých to byla na základě zvláštních právních předpisů povinnost. Jednalo se zejména o dopravní inspektorát, orgány lidové kontroly (orgány lidové kontroly působí při své činnosti především

výchovně, zejména kritikou chyb a nedostatků, spojenou s radou nebo domluvou)⁵², hlavní arbitr, zjistila-li arbitráž v prohlášení, potvrzení nebo v jiném písemném vyjádření, které bylo předloženo nebo vyžádáno v arbitrážním řízení, tvrzení odporující skutečnosti nebo pravdě a domníval-li se, že jednalo o trestný čin nebo přestupek, aj..

Generální prokuratura vedla na základě nařízení ministrů spravedlnosti, národní obrany a vnitra rejstřík trestů.

Prokurátoři byli povinni počínat si tak, aby nikdo nebyl bezdůvodně trestně stíhán nebo vzat do vazby nebo jinak nezákonně omezován ve svých právech.

Prokurátor byl oprávněn dle ustanovení § 8 zákona číslo 8/1955 Sb., o pohřebnictví, nařídit soudní pitvu v případě, že vznikly důvodné pochybnosti o smrti mrtvoly. Zpopelnění a pohřbení i těchto mrtvol vyžadoval předběžný souhlas prokurátora.

Zvláštním oprávnění prokurátora bylo postoupit jednání, které vykazovalo znaky méně závažného trestného činu, místním lidovému soudu. Místní lidové soudy jinak projednávají pouze provinění a jednoduché majetkové spory.⁵³

6.1.2.2 Dozor nad zachováním zákonnosti v místech, v nichž se vykonávala vazba, trest odnětí svobody, ochranné léčení a ochranná výchova.

Prokurátoři byli povinni dohlížet, aby v místech, v nichž se vykonávala vazba, trest odnětí svobody, ochranné léčení a ochranná výchova, byly drženy osoby jen na základě rozhodnutí k tomu oprávněného orgánu a aby byly přesně zachovávány předpisy platné pro výkon vazby, trestu odnětí svobody, ochranného léčení a ochranné výchovy.

Prováděli pravidelně v těchto místech pravidelné prověrky, seznamovali se s činností jejich správ a zastavovali provádění příkazů a rozhodnutí, pokud odporují zákonům a jiným právním předpisům. V souvislosti s těmito prověrkami však byli oprávněni v kteroukoli dobu navštěvovat tato místa, při čemž měli právo na volný přístup do všech jejich prostorů bez omezení. Měli právo nahlížet do dokladů, podle

⁵² Zákon číslo 23/1963 Sb., o lidové kontrole a o národohospodářské evidenci. § 1 tohoto zákona stanovil, že společenská funkce kontroly v socialistickém státě měla mimořádnou důležitost. Kontrola se musela proto stát každodenní soustavnou prací, která umožňovala včas poznávat, předcházet a překonávat chyby a nedostatky, která musela aktivně působit k neprodlenému jejich odstraňování, zobecňovat, využívat a rozšiřovat dobré zkušenosti.

⁵³ Zákon číslo 38/1961 Sb., o místních lidových soudech.

nichž byly osoby zbaveny svobody, a hovořit s těmito osobami bez přítomnosti jiných osob. Prokurátor měl při provádění prověrky právo žádat od pracovníků správy potřebná vysvětlení a předložení spisů, dokladů, příkazů a rozhodnutí týkajících se výkonu vazby, trestu odnětí svobody, ochranného léčení a ochranné výchovy, aj.. Osoby, které by případně byly drženy protiprávně, měl prokurátor povinnost ihned propustit na svobodu.

Kromě proverek byla ochrana osob držených ve výše uvedených zařízeních ošetřena i směrem zevnitř. Správa výše uvedených zařízení byla povinna nejpozději do 24 hodin odeslat prokurátorovi jemu určenou stížnost nebo oznámení od držené osoby. Prokurátor byl povinen stížnost vyřídit. Prokurátoři měli povinnost dohlédnout, aby stížnosti a oznámení držených osob ve výše uvedených místech byly neprodleně odeslány těm orgánům nebo činitelům, jimž byly adresovány.

Správa byla povinna provést příkazy prokurátora, které se týkaly zachování předpisů platných pro výkon vazby, trestu odnětí svobody, ochranného léčení a ochranné výchovy.

6.1.3 Účast v řízení před soudy a dozor nad zákonností soudních rozhodnutí.

Prokurátoři podle ustanovení soudních řádů se účastnili řízení před soudy ve věcech trestních a občanskoprávních, a kromě jim byla stanovena povinnost dohlížet na zákonnost postupu a rozhodnutí soudů a státních notářství, jakož i na zákonnost výkonu těchto rozhodnutí. Mohli do řízení vstupovat v jakémkoli státu a případně podávat návrh na zahájení, pokud v dané věci existoval veřejný zájem.

Proti rozhodnutím soudů a státních notářství, která odporovala zákonům a jiným právním předpisům, byli oprávněni podávat prokurátoři opravné prostředky podle ustanovení soudních řádů. Jako bylo například oprávnění podle zákona číslo 142/1950 Sb., občanský soudní řád, mohli prokurátoři podávat odvolání, návrh na obnovu, stížnost, a generální prokurátor byl oprávněn podat stížnost pro porušení zákona.⁵⁴

Jak jsem již v předchozích kapitolách uvedl, účastnil se generální prokurátor kárného řízení proti soudcům a proti prokurátorům, jako kárný žalobce. Prokurátoři pak byli součástí senátu nejvyššího soudu, pokud se jednalo o kárné provinění prokurátora. Zákonem číslo 62/1961 Sb., o organizaci soudů, však tato působnost byla zrušena a

⁵⁴ Zákon číslo 142/1950 Sb., občanský soudní řád.

nahrazena pouhou povinností kárného senátu oznámit generálnímu prokurátorovi zjištění, že se soudce, proti kterému bylo vedeno kárné řízení dopustil trestného činu. Kromě generálního prokurátora se toto zjištění oznamovalo ministru spravedlnosti.⁵⁵

Počátek šedesátých let znamenal především změny právních předpisů, které již přebíraly oprávnění z předchozí právní úpravy. Vyslovit uznání cizího rozhodnutí příslušelo jen Nejvyššímu soudu Československé socialistické republiky po slyšení generálního prokurátora Československé socialistické republiky. Návrh dle § 67 zákona číslo 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, mohl podat vedle účastníků v zájmu společnosti i generální prokurátor Československé socialistické republiky.⁵⁶

Právní legitimace generálního prokurátora podat návrh na popření otcovství se přesunulo z občanského soudního řádu číslo 142/1952 Sb. do nového zákona o rodině číslo 94/1963 Sb.. Opět spočívalo v marném uplynutí lhůty stanovené pro popření otcovství jednomu z rodičů. Po tomto marném uplynutí mohl generální prokurátor a vyžadoval-li to zájem společnosti, podat návrh na popření otcovství proti otci, matce a dítěti. V případě, že by nebyl-li naživu nikdo z nich, mohl podat návrh proti opatrovníkovi, kterého soud pro tuto věc ustanovil.⁵⁷

6.2 Podmínky výkonu úřadu

K tomu, aby se občan mohl stát prokurátorem, čili aby byl jmenován do funkce generální prokurátorem musel splnit několik následujících podmínek. Muselo se jednat o svéprávného (způsobilého k právním úkonům) a bezúhonného československého občana, který dosáhl věku nejméně 24 let, dokončil právnické studium, po stanovenou dobu konal čekatelskou praxi a s úspěchem prošel závěrečným zhodnocením. Pouze bych poznamenal podmínky pro výkon vyšetřovatelů, kteří na rozdíl od uchazečů na post prokurátora nemuseli splňovat podmínku právnického vzdělání. A to pouze za podmínky, že jim absence právnického vzdělání byla prominuta generálním prokurátorem. Z důležitých důvodů a skutečně pouze výjimečně mohl generální prokurátor prominout podmínku, že po stanovenou

⁵⁵ Zákon číslo 62/1961 Sb., o organizaci soudů.

⁵⁶ Zákon číslo 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním.

⁵⁷ Zákon číslo 94/1963 Sb., o rodině.

dobu konal čekatelskou praxi a úspěšné složení závěrečným zhodnocením, bude-li jmenovaný jinak dávat záruku správného výkonu prokurátorského úřadu.

Vojenský prokurátor spolu s výše uvedenými podmínkami musel být navíc důstojník justice v činné službě. Prokurátoři byli, stejně jako vyšetřovatelé, státními zaměstnanci dle § 34 zákona o prokuratuře z r. 1956.

6.3 Struktura prokuratury

Jak jsem již výše uvedl v čele prokuratury na základě zákona o prokuratuře z roku 1956 stál generální prokurátor. Měl postavení vedoucího úřadu. Opět se jednalo o centralizovanou a jednotnou soustavu úřadů založené na principu nadřízenosti a podřízenosti.

A. Generálnímu prokurátorovi byli podřízeni jeho náměstkové, krajští, městští, okresní a obvodní prokurátoři a jejich náměstkové, oblastní dopravní a obvodní dopravní prokurátoři a jejich náměstkové, vyšší vojenští prokurátoři, vojenští obvodní prokurátoři a jejich náměstkové, ostatní prokurátoři a vojenští prokurátoři. Generální prokurátor mohl vykonávat nejen sám své úkoly, ale mohl některé jeho povinnosti delegovat na některé podřízené prokurátory.

Jeden z náměstků byl i nadále hlavní vojenský prokurátor, avšak nově plnil další náměstek generálního prokurátora jeho úkoly na Slovensku v rozsahu, který stanovil generální prokurátor.

B. Městští prokurátoři vykonávali ve svých obvodech pravomoc krajských prokurátorů, obvodní prokurátoři vykonávali ve svých obvodech pravomoc okresních prokurátorů. Vedle obecné a vojenské prokuratury zde vznikla nová tzv. dopravní prokuratura. Dopravní prokuratura se skládala z obvodní dopravní prokuratury a oblastní dopravní prokuratury. Oblastní dopravní prokurátoři vykonávali v mezích své věcné působnosti pravomoc krajských prokurátorů, obvodní dopravní prokurátoři vykonávali v mezích své věcné působnosti pravomoc okresních prokurátorů. Nadřízený prokurátor mohl sám vykonávat jednotlivé úkony prokurátorů jemu podřízených.

C. Základ celého systému tvořilo okresní prokuratura a jí na roveň postavená obvodní a obvodní dopravní prokuratury. Okresní prokuratury (obvodní, odvodní dopravní) byly podřízeny krajské prokuratuře, v jejímž obvodu se nacházely. Na roveň krajské

prokuratuře byly pak dány městské a oblastní dopravní prokuratury. Okresní prokuratury pak ještě přímo podléhaly spolu s krajskými prokuraturami generálnímu prokurátorovi. Vyšší složka prokuratury tedy kontrolovala složku ji bezprostředně podřízenou, a všechny byly navíc kontrolovány generální prokuraturou (princip subordinace).

Vojenští obvodoví prokurátoři byli podřízeni vyššímu vojenskému prokurátorovi a spolu s ním hlavnímu vojenskému prokurátorovi a spolu s hlavním vojenským prokurátorem generálnímu prokurátorovi. Osobním úřadem vojáků činných u prokuratury a ostatních zaměstnanců činných u vojenských prokurátorů, bylo ministerstvo národní obrany.

6.3.1 Vyšetřovatele

Generálnímu prokurátorovi byli podřízeni nejen níže postavení prokurátoři, ale též vyšetřovatelé. Vyšetřovatelé byli novým orgánem zřízeným dle zákona o prokuratuře z roku 1956. V předchozí právní úpravě o prokuratuře obsaženi nebyli. Vyšetřovatelé byli samotný orgán, který postupoval v souladu s ustanoveními trestního řádu. Při této jejich činnosti byli kontrolováni prokurátorem, do jehož obvodu náleželi, aby docházelo ke stíhání všech trestných činů a aby k tomu docházelo v souladu s právními předpisy, zejména trestním řádem. Vyšetřovatele ustanovoval do funkcí a z nich odvolával generální prokurátor, a to bez jakýchkoli návrhů, přičemž vyšetřovatelem mohl být pouze ten, kdo splňoval podmínky jako prokurátor. Právníké vzdělání, jako podmínku pro výkon funkce vyšetřovatele mohla být prominuta důležitých důvodů generálním prokurátorem.

6.4 Územní organizace prokuratury

Územní organizace prokuratury byla opět založena na zásadě splývání sídel a obvodů s příslušným sídlem a obvodem národního výboru.

Generální prokurátor mohl stanovit výjimky, zejména v tom směru, že působnost okresního (obvodního) prokurátora se vztahovala na obvod několika okresních (obvodních) národních výborů. Generální prokurátor, toho času Dr. Bartuška, stanovil vyhláškou číslo 47/1957 Ú.l. ze dne 31. ledna 1957 odchylku od zásady, podle které se

sídla krajských a okresních prokurátorů shodovala se sídly krajských a okresních národních výborů. Sídlo bylo krajského prokurátora s působností pro územní obvod krajského národního výboru v Gottwaldově (dnes Zlíně) v Uherském Hradišti, okresního prokurátora pro územní obvod okresního národního výboru pro Prahu-jih ve Zbraslavi, okresního prokurátora pro územní obvod okresního národního výboru pro Prahu-sever, Prahu-východ a Prahu-západ v Praze 1, okresního prokurátora pro územní obvod okresního národního výboru v Semilech v Železném Brodě, okresního prokurátora pro územní obvod okresního národního výboru v Dobrušce v Novém Městě nad Metují, pro územní obvod okresního národního výboru ve Velké Bíteši v Náměšti nad Oslavou, pro územní obvod okresního národního výboru ve Veselí nad Moravou ve Strážnici, pro územní obvod okresního národního výboru pro Bratislavu-okolí v Bratislavě II-Nivy.⁵⁸

Oproti tomu stanovení sídel a obvodů oblastních dopravních a obvodních dopravních prokurátorů provedl generální prokurátor s přihlédnutím k obvodům železničních správních jednotek, a vyšších vojenských prokurátorů a vojenských obvodových prokurátorů stanovil generální prokurátor v dohodě s ministrem národní obrany.

Pokud bychom měli pohovořit o místní příslušnosti a případných možných konfliktech, tak zákon o prokuratuře z roku 1956 upravoval v ustanovení § 28 místní příslušnost prokuratur a i příslušnost, pokud by organizace, jíž se úkon tykal, přesahovala přes hranice obvodu. Pokud se jednalo o úkony vztahující se na činnost orgánů, které se nacházely v obvodě příslušné okresní prokuratury, byla k těmto úkonům příslušná tato okresní prokuratura, v jejímž obvodě se organizace nacházela. Oproti tomu úkony, které se vztahovaly se na činnost orgánů, jejichž obvod působnosti přesahovala obvod okresního (obvodního, obvodního dopravního) prokurátora, vykonávali krajští (městští, oblastní dopravní) prokurátoři. Pokud se však jednalo o úkony na činnost orgánů, jejichž obvod působnosti přesahoval obvod krajského (městského, oblastního dopravního) prokuratury, vykonával generální prokurátor sám nebo prostřednictvím svých náměstků. Případné výjimky z takto uspořádané příslušnosti mohl pouze generální prokurátor.

Ve věcech trestního řízení však byla stanovena místní příslušnost prokurátorů trestním řádem z r. 1950.

⁵⁸ Vyhláška Generálního prokurátora číslo 47/1957 Ú.l. ze dne 31. ledna 1957 odchylku od zásady, podle které se sídla krajských a okresních prokurátorů.

6.5 Kárná pravomoc

Kárnou pravomoc nad prokurátory a vyšetřovateli vykonával generální prokurátor podle zvláštního řádu, který vydal se souhlasem vlády. Na rozdíl od toho kázeňskou pravomoc nad vojáky činnými u prokuratury vykonával generální prokurátor podle předpisů pro ně platných.

7. Prokuratura po roce 1965

Dalším počinem na poli prokuratury, a ochrany socialistické zákonnosti vůbec, byl zákon číslo 60/1965 Sb., o prokuratuře, který v mnohém předčil právní úpravu z padesátých let. Jednalo se o nejkompexnější právní úpravu. Jistým předělem byla ta skutečnost, že jednak prokuratura již od nabytí účinnosti byla obsažena v samotné Ústavě, a to ústavním zákoně číslo 100/1960 Sb.. Dalším posunem byla komplexnost nové úpravy. Již se zde nepoužívala podpůrná úprava zákona o soudech, ale všechny instituty, které dosud byly roztržštěny v několika normách, byly nyní soustředěny do jediného právního předpisu. Zákon číslo 60/1965 Sb. byl přijat Národním shromážděním Československé socialistické republiky dne 17. června 1965. Po vzniku federace došlo k přijetí Federálním shromážděním federálního zákona o prokuratuře číslo 20/1970 Sb.

7.1 Ústavní základ

Důležité pro samotnou existenci prokuratury v socialistickém Československu bylo samotné zakotvení prokuratury již v samotné Ústavě, a to v hlavně osmé ústavního zákona číslo 100/1960 Sb. Tato ustanovení však byla brzy novelizována dalšími ústavními zákony, zejména ústavním zákonem číslo 143/1968 Sb., o československé federaci, a později nemálo významnější ústavní novelou číslo 155/1969 Sb..

Prokuratura byla zakotvena v jedné hlavě spolu se soudnictvím. Společné zakotvení soudnictví a prokuratury v jedné hlavě ústavy bylo vyjádřením tehdejšího náhledu na prokuraturu z hlediska jejího ústavního postavení. Dnes je státní zastupitelství zařazováno do moci výkonné, ale v době byla prokuratura spíše řazena do moci soudní, či s ní byla úzce spjata.

Základním smyslem existence a hlavním úkolem prokuratury bylo chránit stát, jeho ústavní zřízení i práva a oprávněné zájmy osob fyzických a právnických (dříve označovány jako „organizace“). Avšak toto nebyla veškerá činnost, kterou měla prokuratura v šedesátých letech vykonávat. Nebyl to pouze orgán dozoru nad ústavním zřízením, ale měl i jistý výchovně politický úkol. Měl vychovávat občany k

oddanosti vlasti, věci socialismu, a měl dohlížet na dodržování pravidel socialistického soužití i k čestnému plnění povinností ke státu a společnosti. Nejednalo se tedy o pouhý orgán justice, ale byl i nástrojem tehdejší politické elity.

Vedle dozoru nad ústavními základy vykonávala v rozsahu stanoveném zákonem číslo 60/1965 Sb., o prokuratuře, dozor nad dodržováním zákonů a jiných právních předpisů. Při jejich porušení byla prokuratura oprávněna činit opatření k odstranění závadného stavu. Jednalo se tedy o všeobecný dozor nad zachováním všech právních předpisů. Tento všeobecný dozor se vztahoval nejen na činnost ministerstev, národních výborů, ale i na činnost soudů. Jednalo se o mocný prostředek. Prokuratura znamenala možnost rychlé kontroly nad dodržováním zákonů při aplikaci samotnými soudy a státní mocí vůbec. S ohledem na shora uvedený rozsah působnosti se jednalo o státní zastupitelství, správní soudnictví a ombudsmana v jedné soustavě orgánů. Důležitý je zde akcent nejen na nápravnou funkci prokuratury, ale i na funkci výchovnou.

Prokuratura České a Slovenské Federativní Republiky působila, kromě výše uvedeného, ve věcech obrany a v dalších věcech, které patří do působnosti České a Slovenské Federativní Republiky. V ostatních věcech působily Prokuratura České republiky a Prokuratura Slovenské republiky.

Dne 1. ledna 1969 došlo na základě ústavního zákona číslo 143/1968 Sb., o československé federaci, došlo ke vzniku federativního státu. Vznik federace měl dopady i na samotnou strukturu prokuratury na území tehdejšího Československa. Došlo k tomu v důsledku rozpadu jednotného československého státu a vytvoření dvou samostatných států a to: České socialistické republiky a Slovenské socialistické republiky.

Došlo k vytvoření dvou soustav v každých republikách a federální nadstavbou. Byla vytvořena struktura na federální úrovni a na úrovni republikové. Organizaci prokuratury, její úkoly a pravomoc byly upraveny dvěma zákony Federálního shromáždění a zákony národních rad, tj. české a slovenské. Jednalo se o na národní úrovni zákon číslo 60/1965 Sb. a na federální úrovni se jednalo o zákon číslo 20/1970 Sb. Duplicita se projevovala nejen v dvojí právní úpravě, ale bylo třeba vyřešit i otázky ustanovování do nejvyšších orgánů prokuratury.

Struktura prokuratury odpovídala vytvoření dvou vzájemně propojených rovin a to federální a republikové. Došlo k rozčlenění do té doby jednotné prokuratury na Generální prokuraturu Československé socialistické republiky, Generální prokuraturu

České socialistické republiky, Generální prokuraturu Slovenské socialistické republiky a na nižší články, které stanovil zákon Federálního shromáždění, tj. na krajské a okresní. V čele generálních prokuratur republik stáli generální prokurátoři jednotlivých republik. Orgány Generální prokuratury Československé socialistické republiky a vojenských prokuratur byly podřízeny generálnímu prokurátorovi Československé socialistické republiky. Generální prokurátoři republik mu byli podřízeni při výkonu dozoru nad důsledným prováděním a zachováváním zákonů a jiných právních předpisů vydaných orgány Československé socialistické republiky.

Ústavní zákon číslo 155/1969 Sb. ze dne 17. prosince 1969 zavedl tzv. „zprávy o stavu socialistické zákonnosti“, což bylo stanovení povinnosti, nejprve Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky a generálního prokurátora Československé socialistické republiky, později pouze generálního prokurátora Československé socialistické republiky. Tyto zprávy byly poté projednávány Federálním shromážděním. Tuto povinnost k předkládání zpráv o stavu zákonnosti měli zprvu i generální prokurátoři obou republik. Příslušné k projednání těchto zpráv byly Národní rady příslušných republik. Později od této povinnosti republikových generálních prokurátorů bylo ustoupeno a byla ponechána pouze na federální úrovni. Stalo se tak ústavním zákonem číslo 439/1992 Sb. ze dne 8. října 1992, kterým se změnil a doplnil ústavní zákon č. 143/1968 Sb. , o československé federaci, ve znění pozdějších ústavních zákonů, a některé další ústavní zákony.

7.2 Základní ustanovení

Jedním ze základních cílů i nadále zůstal dozor nad důsledným prováděním a zachováváním zákonů. V jejím čele stál i generální prokurátor generální prokurátor. Orgány prokuratury tvořily jednotnou centralizovanou soustavu, v níž nižší prokurátoři byli podřízeni vyšším. Své funkce vykonávají nezávisle na místních orgánech a jsou podřízeni jedině generálnímu prokurátorovi.

Snad znatelným posunem, který zde oproti úpravě z padesátých let spočíval v tom, že prokuratura zde prosazovala ze zákona již socialistickou zákonnost. 1. ledna 1961 se Československo oficiálně již bylo socialistickou republikou. Zatímco prokuratura v padesátých letech měla za úkol ochraňovat pouze zákonnost, prokuratura již během šedesátých let měla za úkol ochraňovat zákonnost socialistickou. Při upevňování a

prosazování socialistické zákonnosti byla prokuratura nezávislá na jakýchkoli místních vlivech. Tím se samozřejmě mělo na mysli především místních orgánech Komunistické strany Československa.

Objekty, které prokuratura především chránila byly:

- 1) socialistický stát, jeho společenské zřízení a vztahy ke světově socialistické soustavě,
- 2) politická, osobní, rodinná, pracovní, sociální, bytová, majetková a jiná práva a zákonem chráněné zájmy občanů, práva a zákonem chráněny
- 3) zájmy státních, družstevních, společenských a jiných organizací, a
- 4) bojeschopnost ozbrojených sil i ozbrojených sborů a kázeň a pořádek v nich stanovený.

Z takto uvedeného pořadí lze soudit, které chráněné objekty byly většího významu. Na prvním místě ochrana celku. Ochrana základních lidských práv měla přednost před ochranou právnických osob. Kromě těch to objektů ochrany zde byl stanoven i neméně důležitý úkol. Celou svou činností prokuratura měla vychovávat občany k oddanosti vlasti, věci socialismu a komunismu, k zachovávání zákonů a jiných právních předpisů, k ochraně socialistického vlastnictví, k dodržování pracovní kázně, k úctě k právům, cti a vážnosti spoluobčanů, k plnění povinností, které jim ukládá obrana vlasti, k čestnému plnění všech povinností ke státu a společnosti a k zachovávání všech pravidel socialistického soužití.

Prokuratura zde měla opět stanovené oblasti, ve kterých plnila své úkoly. Jednak se jednalo o všeobecný dozor, tzn. dozor nad důsledným prováděním a zachováváním zákonů a jiných právních předpisů ministerstvy a jinými orgány státní správy, národními výbory, hospodářskými a jinými organizacemi a jednotlivými občany. Prokuratura byla nadále orgánem, který zastupoval stát ve věcech trestních. Stíhala osoby, které se dopustily trestních činů, jakož i provinění a přestupků. Kromě trestných činů a přestupků se tedy působnost rozšířila na provinění. Souviselo to s přijetím zákona číslo 38/1961 Sb., o místních lidových soudech. Proviněním se rozumělo zaviněné jednání uvedené v zákoně číslo 38/1961 Sb. (§ 16 až § 21), kterým byl porušen socialistický právní řád v takové míře, že to ohrožuje nebo poškozují zájmy společnosti nebo práva a oprávněné zájmy jednotlivce, jestliže vzhledem k okolnostem případu, k osobě provinilého občana a následkům jeho jednání nedosahuje stupně společenské nebezpečnosti trestného činu.⁵⁹ Šlo o jednání, které bylo

⁵⁹ § 15 zákona číslo 38/1961 Sb., o místních lidových soudech.

společensky nebezpečný jednáním v určitých oblastech, jehož nebezpečnost nedosahovala nebezpečnosti trestných činů. Jen některá méně nebezpečná jednání byla označována jako provinění, ostatní byla přestupky. Materiální stránka takového jednání byla postavena na roveň přestupkům. K projednávání provinění byly příslušné místní lidové soudy.

Dále dohlížel na činnost vyšetřovatelů v přípravné fázi trestního řízení a dále prováděl dohled nad místy, ve kterých docházelo k omezení osobní svobody osob, kterým byl uložen trest odnětí svobody, ochranné léčení a ochranná výchova. Samozřejmě tyto úkoly byly konstantních pro prokuraturu, jak v padesátých, tak i v šedesátých letech. Nadřízený prokurátor byl oprávněn vykonávat jednotlivé úkony prokurátorů jemu podřízených.

Dozor nad prováděním a zachováváním zákonů a jiných právních předpisů dobrovolnými společenskými organizacemi a jejich orgány vykonávala prokuratura, jen pokud společenské organizace a jejich orgány obstarávaly úkoly státní správy. Z tohoto omezení však byla výjimka. V případě družstev a družstevních organizací včetně jednotných zemědělských družstev byl vykonáván dohled nad dodržování socialistickou zákonnosti i tehdy, když nevykonávaly státní správu. Dohlíželi na zabezpečení dodržování socialistické zákonnosti jak při výkonu své působnosti národních výborů, ale i soudů, tak u podřízených orgánů.

Prokuratura, resp. prokurátoři, byli povinni činit opatření k odstranění porušení socialistické zákonnosti bez ohledu na to, kdo ji porušil, jakož i k obnově porušených práv, a dbát, aby každý, kdo zavinil porušení zákonnosti, byl volán k odpovědnosti.

Jak jsem již výše poznamenal byl generální prokurátor povinen podávat Národnímu shromáždění tzv.zprávy o stavu socialistické zákonnosti. Tato povinnost byla zachycena v samotné socialistické Ústavě, a to prakticky ještě za účinnosti zákona o prokuratuře z roku 1956. Byl povinen účastnit se na požádání osobně zasedání Národního shromáždění, jeho předsednictva a výborů. Před účinností tohoto zákona se jednalo pouze o právo, ale nikoli o povinnost. Novum byla povinnost předkládat předsednictvu Národního shromáždění otázky, které bylo třeba upravit zákonem nebo jejichž zákonná úprava vyžaduje doplnění nebo změny. Sám tedy zákonodárnou iniciativu neměl, ale mohl k tomu podávat podněty. Ve vztahu dále k Národnímu shromáždění měl povinnost jej upozorňovat na právní předpisy, které odporovaly ústavě nebo jinému zákonu, neboť Národní shromáždění bdělo nad zachováváním ústavy. Generální prokurátor měl chovat stejně ke Slovenské národní radě, stejně jako

se choval k Národnímu shromáždění. Kromě výše uvedeného se účastnil s hlasem poradním zasedání vlády a předsednictva Slovenské národní rady.

Ministerstva a jiné orgány státní správy, národní výbory, soudy, hospodářské a jiné organizace měly povinnost spolupracovat s prokurátory při plnění jejich úkolů. Kromě této generelní povinnosti součinnosti jim byly stanoveny další povinnosti, které měly této součinnosti dopomoci. Jednalo se zejména o urychlené vyhovování jejich dožádáním, zejména jim půjčovat spisy a doklady a podávat jim vysvětlení. Ministerstva, soudy a jiné, měly stanovenou dále oznamovací povinnost. Byly povinny prokurátory upozorňovat na porušení zákonů a jiných právních předpisů, která nemohou odstranit ve vlastní působnosti. Nemusely tedy samy podávat opravný prostředek, ale mohly takto podat pouze podnět k zahájení opravného procesu ex offio. V případě státních orgánů a hospodářských organizací měla prokuratura dokonce oprávnění požadovat provedení prověrek a revizí, pokud jich je nezbytně třeba ke zjištění, zda došlo k porušení zákonů. Nemuselo se tedy jednat o podezření ze spáchání trestného činu, ale postačovalo pouhé porušení zákona, které nemuselo být trestným činem. Tyto orgány a organizace byly povinny žádostem ve lhůtách vyhovět. Prokuratura nebyla orgánem, řekněme prosté kontroly. Jednalo se o soustavu, která kontrolovala orgány provádějící kontrolu. Kontrolovala zda a jak kontrolní orgány plní své povinnosti při zabezpečování socialistické zákonnosti uložené jim právními předpisy, a působí svými prostředky k odstranění zjištěných závad. Výsledky svých kontrol pak sdělovala kontrolním orgánům v zájmu správného zaměření a koordinace kontrolní činnosti poznatky zjištěné při výkonu prokurátorského dozoru.

Prokuratura nezahajovala její činnost pouze na základě oznámení ze strany státních orgánů, ale i na základě podnětů ze strany občanů. Prokuratura byla povinna přijímat a zabývat se podněty občanů („pracujícího lidu“). Vedle oprávnění obrátit se na prokuraturu s podnětem měli občané povinnost na požádání prokuratury k podání vysvětlení.

Každý měl právo žádat prokurátora o přezkoumání buď postupu nebo rozhodnutí orgánů a organizací z hlediska dodržení socialistické zákonnosti a o prokurátorské opatření k odstranění zjištěného porušení socialistické zákonnosti. Prokurátor byl povinen takový podnět přezkoumat, prošetřit okolnosti a přijmout opatření, pokud byla odůvodněna. Vyřízení podnětu muselo vycházet ze spolehlivě zjištěného stavu věci a zajišťovat ochranu práv a zákonem chráněných zájmů občanů a organizací ve shodě s celospolečenskými zájmy.

O vyřízení podnětu musel být ten, kdo jej učinil, vyrozuměn. Vyrozumění muselo být vždy odůvodněno. Pokud stěžovatel nebyl spokojen, pak mohla být věc přezkoumána nadřízeným prokurátorem. Další podněty bylo možno ve stejné věci podat a nechat je přešetřit, jen pokud obsahují nové skutečnosti. Podnět musel prokurátor vyřídit do dvou měsíců. Tuto lhůtu mohl v odůvodněných případech prodloužit nadřízený prokurátor.

Jak jsem již uvedl, kromě možnosti podávání podnětu k přešetření, měl jednotlivec povinnost podávat vysvětlení na prokuratuře. Podání vysvětlení mohl odepřít pouze ten, kdo by tím porušil zákonem výslovně uloženou nebo uznanou povinnost mlčenlivosti, ledaže by byl této povinnosti zproštěn příslušným orgánem nebo tím, v jehož zájmu tuto povinnost měl, nebo kdo by tím způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobám blízkým.⁶⁰ Osoba, která se tak dostavila k podání vysvětlení měla nárok na náhradu hotových výdajů a ušlého výdělku. Tento nárok však neměl ten, kdo byl předvolán ve svém vlastním zájmu.

Osobu, která by bez omluvy odmítla dostavit se k podání vysvětlení, bylo možno sankcionovat a donutit. Jednalo se především o pořádkovou pokutu až do 200 Kč nebo možnost nařízení předvedení.⁶¹ Proti uložení pokuty byla přípustná stížnost jako opravný prostředek. Musela být podána do patnácti dnů u prokurátora, který pokutu uložil. Jestliže prokurátor nevyhověl stížnosti sám (tedy neprovedl tzv. autoremeduru), byl povinen ji předložit neodkladně k rozhodnutí nadřízenému prokurátorovi. Prokurátor mohl uloženou pokutu rovněž prominout. Pravomocné rozhodnutí o uložení pokuty bylo exekucním titulem. Nutno podotknout, že se jednalo o obecnou povinnost. Každý měl tedy povinnost dostavit se na výzvu prokurátora, aby podal vysvětlení, ačkoli se jednalo o podávání vysvětlení nevztahující se k trestnímu řízení. Opět šlo o projev šíře záběru činnosti prokuratury.

7.3 Obsah prokurátorského dozoru

7.3.1 Všeobecný dozor

Tak jako v předchozích obdobích prokuratura i nadále vykonávala dozor nad důsledným prováděním a zachováváním zákonů a jiných právních předpisů

⁶⁰ § 116 zákona číslo 40/1964 Sb., občanského zákoníku.

⁶¹ § 13 odstavec 4 zákona číslo 60/1965 Sb.

ministerstvy a jinými orgány státní správy, národními výbory, hospodářskými a jinými organizacemi a jednotlivými občany a nad tím, aby nikdo nebyl nezákonně omezován ve svých právech

Dozor nad zachováním zákonnosti vykonávala především okresní prokuratura a to u orgánů či organizací, které byly v jejich obvodu působnosti, čili v rámci okresu či obvodu. U orgánů a organizací jejichž působnost přesahovala obvod okresní (obvodní) prokuratury, vykonávala dozor nad zachováním zákonnosti krajská prokuratura (městská prokuratura). Dozor nad zachováním zákonnosti orgány a organizacemi, jejichž působnost přesahovala obvod krajské (městské) prokuratury, vykonával generální prokurátor a v rozsahu jím stanoveném prokurátoři činní u Generální prokuratury.

Prokurátoři byli oprávněni účastnit se s poradním hlasem zasedání národních výborů a jejich orgánů, jiných orgánů státní správy, družstevních, hospodářských, rozpočtových a obdobných organizací.

Při plnění těchto úkolů byli prokurátoři opět oprávněni zejména přezkoumávat zákon obecně závazných právních předpisů, obecně závazných nařízení národních výborů, směrnic, výnosů, usnesení a jiných aktů obecné povahy vydávaných orgány výše uvedených, přezkoumávat zákonnost postupu a rozhodnutí orgánů výše uvedených v jednotlivých případech (s výjimkou činnosti soudů), provádět u orgánů výše uvedených prověrky dodržování zákonnosti.

Při výkonu těchto všech pravomocí byli prokurátoři podřízeni pouze generálnímu prokurátorovi a byli nezávislí na místních orgánech.

7.3.1.1 Protest

Samotný dozor by samozřejmě nestačil. Tak jako podle předcházejících právních úprav, k tomu, aby byl dozor účinný disponoval účinné nástroje. Jedním z těchto nástrojů byla možnost k podávání tzv. protestu. Protest se podával proti obecně závazným právním předpisům, proti obecně závazným nařízením národních výborů a proti rozhodnutím, opatřením a jiným aktům (dále jen "rozhodnutí"), které odporovaly zákonům a jiným právním předpisům.

Novum byla možnost podat protest i proti nečinnosti orgánu, který měl projednávat podaný protest. Nadřízeným orgánem národního výboru příslušným k rozhodnutí o

protestu, nevyhověl-li mu orgán, který rozhodnutí vydal, byl odpovídající orgán národního výrobu vyššího stupně a šlo-li o rozhodnutí odboru krajského národního výboru, příslušný ústřední orgán státní správy. Šlo-li však o rozhodnutí komise, popřípadě rady krajského národního výboru, byl nadřízeným orgánem rada, popřípadě plenární zasedání krajského národního výboru.

Funkčně příslušným orgánem k rozhodování o protestu byla vláda, pokud protest směřoval proti činnosti ministerstva, jiného ústředního orgánu a nově teď i krajského národního výboru.

Byla stanovena funkční příslušnost předsednictva Slovenské národní rady. Ta rozhodoval nově o protestech proti činnosti komise Slovenské národní rady, pověřenec nebo jiný orgán podřízený předsednictvu Slovenské národní rady. Z funkční příslušnosti však byl vypuštěn sbor pověřenců, oproti předešlé úpravě.

Nově zde bylo dáno oprávnění prokurátora stanovit lhůtu k vyřízení protestu, pokud tak ale neučinil, muselo být o protestu rozhodnuto do 30 dnů, čímž došlo k prodloužení lhůty na vyřízení protestu. Dle předchozí právní úpravy byla lhůta pro vyřízení stanovena právním předpisem.

Opět bych neměl zapomenout zmínit účinky protestu. Jedním z účinků byl účinek suspensivní. Směřoval-li protest proti nařízení nebo provádění výkonu rozhodnutí, zastavil se výkon rozhodnutí již samotným podáním protestu. Jinak se výkon rozhodnutí zastavoval uplynutím lhůty stanovené k vyřízení protestu, pokud prokurátor zastavení výkonu nenavrhne již při podání protestu nebo před uplynutím lhůty stanovené k jeho vyřízení. Navíc zde byla dána povinnost orgánu, který byl povinen provést restituci, podat prokurátorovi ve stanovené lhůtě zprávu.

7.3.1.2 Upozornění

Dalším nástrojem k výkonu dozoru bylo tzv. upozornění. Dalším prostředkem ochrany a nápravy bylo upozornění, které však novou právní úpravou nedostalo změn.

7.3.2 Trestní stíhání osob a dozor nad zachováváním zákonnosti v přípravném řízení trestním

Prokurátoři dohlíželi na to, aby všechny trestné činy byly zjištěny a důsledně

objasněny, a stíhali podle ustanovení trestního řádu jejich pachatele. Rovněž stíhali osoby, které se dopustily provinění nebo přestupků. Prokurátoři podle ustanovení trestního řádu vykonávali dozor nad zachováváním zákonnosti v přípravném řízení trestním. Při plnění obou těchto úkolů měli šetřit svobody a práva osob, a nestíhat je zcela bezdůvodně.

Prokuratura měla nabádat zejména orgány státní správy, národní výbory a hospodářské, ale i dobrovolné společenské organizace, aby se podílely na prevenci před trestnou činností a aby přispívaly k prohloubení výchovného působení trestního řízení.

7.3.3 Dozor nad zákonností postupu a rozhodování soudů a státních notářství a účast v řízení před soudy a státními notářstvími

Prokuratura měla za úkol dohlížet na dodržování procesních norem při řízení před soudy a státními notáři. Měla dohlížet nejen na samotný průběh řízení, ale i na případný výkon rozhodnutí. Prokuratura nejen dohlížela na dodržování procesních norem, ale byla i oprávněna podávat návrh na zahájení řízení, podávat opravné prostředky dle procesních předpisů, a kdykoli vstupovat do již zahájených řízení.

Kdykoli vstoupit do již zahájeného řízení a být jeho účastníkem mohla prokuratura učinit pouze za podmínky ochrany práv jednotlivců a zájmu společnosti.

Prokuratura byla v řízení oprávněna k podání mimořádného opravné prostředku hned několika složkami struktury. Generální prokurátor byl oprávněn podat stížnost pro porušení zákona proti pravomocným rozhodnutím, jimiž byl porušen zákon, jakož i proti pravomocným rozhodnutím, která byla učiněna na podkladě vadného postupu řízení. Vedle toho krajský prokurátor byl oprávněn podat stížnost pro porušení zákona proti pravomocným rozhodnutím okresních soudů, jimiž bylo rozhodnuto o odvolání proti rozhodnutím místních lidových soudů,⁶² dále podle ustanovení občanského soudního řádu proti pravomocným rozhodnutím okresních soudů ve věcech, v nichž tyto soudy rozhodovaly s konečnou platností, pokud tím došlo porušení zákona.

Okresní prokurátor mohl podat podle zákona o místních lidových soudech stížnost pro porušení zákona proti pravomocným rozhodnutím místních lidových soudů, jimiž byl porušen zákon.⁶³

⁶² § 39 odstavec 2 zákona číslo 38/1961 Sb., o místních soudech.

⁶³ § 39 odstavec 1 zákona číslo 38/1961 Sb., o místních soudech.

Zasedání pléna a presidia Nejvyššího soudu se generální prokurátor účastnil vždy, jednalo-li se o stížnosti pro porušení zákona. Toto oprávnění bylo i v předešlé právní úpravě, na rozdíl od oprávnění krajského prokurátora, který se mohl účastnit zasedání presidia krajského soudu, a dokonce i vždy, jednalo-li se o stížnosti pro porušení zákona.

Ve vztahu k Nejvyššímu soudu byl generální prokurátor opět oprávněn podávat plénu Nejvyššího soudu návrhy, aby v zájmu zajištění jednotnosti soudního rozhodování vydalo soudům směrnice pro správný výklad zákonů a jiných právních předpisů.

7.3.4 Dozor nad zachováváním zákonnosti v místech, v nichž se vykonávala vazba, trest odnětí svobody, ochranné léčení a ochranná výchova

Prokuratura opět dohlížela na míst, nichž se vykonávala vazba, trest odnětí svobody, ochranné léčení a ochranná výchova, a kde byly drženy osoby jen na základě rozhodnutí orgánu k tomu oprávněného. Při výkonu dozoru v místech, v nichž se vykonával trest odnětí svobody, byla prokuratura rovněž dbát, aby byly dodržovány i jiné právní předpisy nejen platné pro výkon výše zmíněných omezení. Prokuratura měla dohlížet i na převýchovu během výkonu trestu.

Opět mohla prokuratura provádět prověrky na výše uvedených místech. Pokud v průběhu prověrky vyšlo najevo, že ve výše uvedených zařízeních byla držena osoba nezákonně, byl prokurátor povinen takovou osobu ihned propustit.

Účinnost dohledu byla zajištěna řadou oprávnění prokurátora. Byl oprávněn zejména k tomu, že mohl navštěvovat shora uvedená místa v kteroukoliv dobu, přičemž měl volný přístup do všech jejich prostor. Mohl nahlížet do dokladů, podle nichž byly osoby zbaveny svobody, a hovořit s těmito osobami bez přítomnosti jiných osob, a řadou jiných a neméně účinných oprávnění, ke kterým mu musela být poskytnuta součinnost orgánů, jejichž činnosti se kontrola týkala. Zejména pak např. správa míst, ve kterých se prováděl výkon vazby byly povinny provádět prokurátorem vydané příkazy.

7.3.5 Dohled nad vyšetřováním trestných činů

Dohled nad průběhem vyšetřování trestných činů vyšetřovateli prokuratury, kteří byly součástí prokuratury již od roku 1956, probíhal v mezích trestního řádu.

7.4 Organizace prokuratury

Orgány Generální prokuratury Československé socialistické republiky a vojenských prokuratur byly podřízeny generálnímu prokurátorovi Československé socialistické republiky. Generální prokurátoři republik mu byli podřízeni při výkonu dozoru nad důsledným prováděním a zachováváním zákonů a jiných právních předpisů vydaných orgány Československé socialistické republiky.

Prokuratura v České socialistické republice se členila na Generální prokuraturu (v čele generální prokurátor), jejíž součástí byla Hlavní vojenská prokuratura (v čele hlavní vojenský prokurátor), krajské prokuratury (v čele krajský prokurátor) a městskou prokuraturu v Praze, vyšší vojenské prokuratury, okresní prokuratury, obvodní prokuratury na území hlavního města Prahy a vojenské obvodové prokuratury.

Sídla a obvody krajských (okresních) prokuratur se shodovala se sídly a obvody krajských (okresních) národních výborů s tím, že obvodní prokuratury v Praze se jejich sídly a obvody shodovala se sídly a obvody obvodních národních výborů. Generální prokurátor však mohl stanovit výjimky v obvodech prokuratur.

Sídla, obvody a působnost vyšších vojenských prokuratur a vojenských obvodových prokuratur takto jednoduše stanovena nebyla a měla být zvláště stanovena generálním prokurátorem po dohodě s ministrem národní obrany.

V čele jednotlivé složky prokuratury opět stál vedoucí prokurátor, který svým označením odpovídal označení příslušné prokuratury. Tento vedoucí prokurátor mohl mít svého náměstka, který jej zastupoval v případě jeho absence a v rozsahu, v jakém mu zastupovaný vedoucí prokurátor stanovil. Vedle těchto vedoucích prokurátorů, působili u jednotlivých složek prokuratury a spolu s nimi vyšetřovatelé prokuratury. Řadoví prokurátoři i vyšetřovatelé byli podřízeni vedoucímu prokurátorovi a spolu s ním pak byli podřízeni generálnímu prokurátorovi. Generálnímu prokurátorovi byli podřízeni nejen nevojenští prokurátoři, ale i vojenští. Generální prokurátor opět stojí

v čele pyramidy a je oprávněn zasahovat do všech úrovní soustavy. Z jeho pozice mohl kontrolovat nejen řadové prokurátory, ale i vedoucí prokurátory, kteří prováděli kontrolu těch řadových. Generální prokurátor byl tedy vynikající prostředek, jak kontrolovat celou soustavu prokuratury. Jednalo se o přísně centralizovaný aparát stejně, jak tomu bylo v právní úpravě z padesátých let. Mohl nejen kontrolovat, ale mohl ujednocovat činnost celé soustavy. K plnění úkolů prokuratury vydával příkazy a pokyny závazné pro všechny prokurátory a vyšetřovatele prokuratury. V případě jeho absence se mohl nechat zastupovat ve stanoveném rozsahu náměstky generálního prokurátora a při plnění úkolů v ozbrojených silách a ozbrojených sborech hlavní vojenským prokurátorem. Jedním z náměstků generálního prokurátora byl náměstek generálního prokurátora pro Slovensko, který v rozsahu stanoveném generálním prokurátorem zejména plnil úkoly generálního prokurátora ve vztahu k Slovenské národní radě, jejímu předsednictvu a jejím komisím, řídil činnost krajských a okresních prokuratur na Slovensku na úseku všeobecného dozoru, zajišťoval styk se slovenskými národními orgány a organizacemi pracujících, atd..

Náměstky generálního prokurátora a hlavního vojenského prokurátora jmenoval a odvolával generální prokurátor. Rovněž ostatní prokurátory a vojenské prokurátory a vyšetřovatele prokuratury ustanovoval do funkcí a z nich odvolával generální prokurátor. Prokurátoři a vyšetřovatelé prokuratury složili při svém prvním ustanovení do rukou nadřízeného prokurátora. Generálního prokurátora jmenoval a odvolával prezident republiky.

Po vzniku federace byly orgány prokuratury v České socialistické republice a ve Slovenské socialistické republice podřízeny generálnímu prokurátorovi příslušné republiky. Generálnímu prokurátorovi Československé socialistické republiky byly podřízeny jen výjimečně. Do vzniku federace stál v čele generální prokurátor pouze jeden a byl jmenován a odvoláván prezidentem republiky, přičemž z výkonu své funkce odpovídal Národnímu shromáždění. Po rozpadu jednotného Československa Generálního prokurátora Československé socialistické republiky (tedy již federace) jmenoval a odvolával prezident Československé socialistické republiky. Generální prokurátor Československé socialistické republiky byl z výkonu jeho funkce odpovědný Federálnímu shromáždění, které mělo oprávnění prezidentu Československé socialistické republiky navrhnout, aby jej z funkce odvolal. Důležitou úlohu měl Generální prokurátor Československé socialistické republiky při ustanovování do funkcí Generálních prokurátorů jednotlivých republik. Byl to právě

Generální prokurátor Československé socialistické republiky, který navrhoval na jmenování a odvolání předsednictvu národních rad generální prokurátory republik. Generální prokurátory jednotlivých republik tedy jmenovalo a odvolávalo předsednictvo národní rady příslušné republiky, avšak tento generální prokurátor nebyl z výkonu své funkce odpovědný pouze předsednictvu, ale národní radě. Projevem rovnosti mezi Čechy a Slováky, byla stanovení podmínky při ustanovování náměstků Generálního prokurátora Československé republiky. Bylo stanoveno pravidlo, že pokud byl Generální prokurátor Československé socialistické republiky Čech, pak jeho prvním náměstkem měl být Slovák, a naopak.

7.5 Prokurátoři a vyšetřovatelé prokuratury

Podmínky a předpoklady pro výkon pozice prokurátora a vyšetřovatele byly různé. Projevovala se zde propojenost prokuratury a ústředních politických orgánů. Vyplývá to ze skutečnosti, že jednou z podmínek byla politická vyspělost uchazeče o pozici prokurátora. Dalšími požadavky byly zejména odborná vyspělost, bezúhonnost, československé občanství, věk nejméně 23 let, úplné vysokoškolské právnické vzdělání (tato podmínka mohla být prominuta generálním prokurátorem pokud šlo o vyšetřovatele), vykonání čekatelské praxe, úspěšné složení závěrečnou zkoušku. U příslušníků vojenské prokuratury byla stanovena další podmínka činné služby. Uchazeč musel být důstojníkem v činné službě.

Pro splnění všech podmínek však existovala výjimka. Jednalo se o možnost generálního prokurátora při ustanovení prokurátora z důležitých důvodů výjimečně pominout čekatelskou praxi a složení závěrečné zkoušky, jestliže ustanovovaný jinak dává záruku správného výkonu prokurátorské funkce. Toto byl dobrý nástroj pro případ, že by prokuratura postrádala dostatek politicky vyspělých prokurátorů starších 23 let.

7.6 Pracovněprávní postavení prokurátorů

Zákon číslo 60/1965 Sb. obsahoval ustanovení, která se vztahovala na pracovní postavení prokurátorů, na rozdíl od předešlé úpravy, která spíše odkazovala na společnou samostatnou úpravu spolu se pracovním postavením soudců. Nově byla

úprava samostatné se subsidiární úpravou v tehdejších pracovněprávních předpisech, zejména pak do 1.1.1966 šlo o zákon číslo 67/1950 Sb., o pracovních a platových poměrech soudců z povolání, prokurátorů a soudcovských čekatelů (soudcovský zákon) a dále pak ještě XXVI. hlava obecného zákoníku občanského (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, ABGB) vyhlášeného dne 1. června 1811, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících, a po té od 1.1.1966 šlo především o zákon číslo 65/1965 Sb., zákoník práce.

Pracovní poměr prokurátorů a vyšetřovatelů prokuratury vznikl ustanovením do funkce prokurátora nebo vyšetřovatele prokuratury, tj. jmenování generálním prokurátorem. Tento pracovní poměr prokurátora nebo vyšetřovatele prokuratury mohl skončit několika způsoby. Mohlo k tomu dojít tím, že uloženo kárné opatření znějící na propuštění, naplněním podmínek pro nárok na plný starobní nebo invalidní důchod a to jestliže bylo o důchody požádáno, nebo vzdáním se funkce.

Trochu jiné postavení měli prokurátoři a vyšetřovatele sloužící u vojenské prokuratury, tedy v případě vojenského služebního poměru. Pro tyto prokurátory a vyšetřovatele platily i právní předpisy vztahující se na vojáky, jakož i vojenské služební předpisy a řády. Osobním úřadem vojáků činných u prokuratury a ostatních zaměstnanců činných u vojenských prokuratur bylo ministerstvo národní obrany.

Prokurátoři a vyšetřovatelé prokuratury směli vykonávat vedlejší placenou činnost pouze a jedině se souhlasem generálního prokurátora. Bez takového souhlasu generálního prokurátora vykonávat vedlejší placenou činnost s výjimkou činnosti vědecké, publicistické, umělecké a činnosti pedagogické na vysokých školách.

Na pracovní poměry právních čekatelů prokuratury, s výjimkou právních čekatelů u vojenských prokuratur, se vztahovaly obecné pracovněprávní předpisy. Právním čekatelem u vojenské prokuratury mohl být jen voják z povolání.

7.6.1 Práva a povinnosti řadových prokurátorů

Prokurátoři museli plnit a dodržovat řadu důležitých a neopomenutelných povinností. Prokurátoři a vyšetřovatelé prokuratury byli povinni při plnění svých úkolů zachovávat zákony i jiné právní předpisy, vykládat je v zájmu pracujícího lidu a rozhodovat spravedlivě. Byli také povinni dbát služebních příkazů a zachovávat

mlčenlivost v úředních věcech, pokud nebyli této povinnosti pro určitý případ zproštěni generálním prokurátorem. Nutno ještě zdůraznit, že tato povinnost mlčenlivosti trvala i po té, co došlo k opuštění řad prokuratury. Dále byli povinni vystříhat se při výkonu své funkce i v občanském životě všeho, co by mohlo narušit vážnost prokuratury nebo snížit důvěru občanů k ní.

Prokurátoři a vyšetřovatelé prokuratury postupovali při plnění svých úkolů v úzké součinnosti s jinými státními orgány, zejména s národními výbory a s dobrovolnými společenskými organizacemi pracujících a usilovali o to, aby do boje proti porušování socialistické zákonnosti byly zapojeny co nejširší vrstvy občanů.

Prokurátoři a vyšetřovatelé prokuratury byli povinni využívat svých znalostí a zkušeností k politické a výchovné činnosti mezi občany zaměřené na upevňování socialistických vztahů mezi občany a na prohlubování socialistického právního vědomí pracujících. Měli seznamovat občany se zásadami socialistického právního řádu a využívají přitom poznatků z práce prokuratury.

7.7 Kárné řízení proti prokurátorům

Aby došlo vůbec ke stanovení možnosti vynutitelnosti výše uvedených povinností prokurátorů a vyšetřovatelů, byla zavedena tzv. kárná odpovědnost jak prokurátorů, tak i vyšetřovatelů. Zákon o prokuratuře zavedl kárné provinění, jednání o kárném provinění a výčet možných trestů, neboli kárné opatření.. Kárné provinění (u vojáků činných u prokuratury se nazývalo „kázeňským přestupkem“) se znamenalo zaviněné porušení povinností, zejména porušení pracovní kázně, vážné závady při plnění pracovních povinností, nedůstojné chování při výkonu služby nebo v občanském životě. Nutno ještě dodat, že jakákoli provinění či přestupky, kterých se dopustil prokurátor či vyšetřovatel, měly být posuzovány jen jako kárná provinění a z tohoto titulu podléhaly tedy pravomoci generálního prokurátora a nikoli místních lidových soudů. Za kárné provinění bylo možno prokurátorům a vyšetřovatelům prokuratury uložit některé z kárných opatření, jimiž byly:

- a) důtka
- b) veřejná důtka,
- c) snížení funkčního platu až o 10 %, a to nejdéle na dobu tří měsíců,

- d) přeřazení na nižší funkci,
- e) propuštění.

Kárná pravomoc nad prokurátory a vyšetřovateli prokuratury příslušela nikomu jinému, než generálnímu prokurátorovi. Generální prokurátor ji vykonával podle zvláštního řádu, který sám vydal. Jednalo se o příkaz číslo I. Spr 15/70, který byl uveřejněn ve sbírce zákonů. Kázeňskou pravomoc nad vojáky činnými u prokuratury vykonává generální prokurátor podle předpisů pro ně platných.

Kárné řízení bylo možno zahájit do jednoho měsíce ode dne, kdy kárné provinění vyšlo najevo (subjektivní lhůta), nejpozději však do jednoho roku (objektivní lhůta), a šlo-li o provinění zjištěné při prověrkách práce, do dvou let ode dne, kdy se prokurátor nebo vyšetřovatel prokuratury provinění dopustil. Tyto lhůta však neplatily v případech, kdy bylo zahájeno trestní stíhání pro trestný čin takového druhu, že to mohlo mít vliv na jeho další setrvání ve funkci. V těchto případech bylo možno zahájit kárné řízení i po marném uplynutí těchto lhůt, pokud nedošlo k promlčení trestných činů.

Zvláště důrazný postup nastal v případě, stal-li se prokurátor nebo vyšetřovatel prokuratury důvodně podezřelým z kárného provinění takové povahy, že by jeho dalším setrváním v práci byl ohrožen důležitý veřejný zájem, nebo byl-li vzat do vazby. V těchto případech zprostil příslušný krajský (městský) prokurátor, popřípadě generální prokurátor výkonu práce. Pokud zproštění výkonu práce provedl krajský (městský) prokurátor, byl povinen oznámit to neprodleně generálnímu prokurátorovi. Zproštění výkonu práce mělo pro prokurátora nezanedbatelný dopad. Znamenal závažný zásah, ba až dokonce trest, aniž by došlo k přijetí rozhodnutí či potrestání. Stale se jednalo o fázi pouhého projednávání, nikoli trestání. Po dobu zproštění výkonu práce náleželo svobodnému prokurátorovi nebo vyšetřovateli prokuratury 30 % a ženatému 50 % základního platu. Tato část základního platu se zvyšovala o 10 % na každé dítě, na které přísluší přídavek na děti, nejvýše však do výše dvou třetin základního platu. Přídavek na děti příslušel nezkrácený. Jiné příjmy (za např.: uměleckou či pedagogickou činnost) získané prokurátorem nebo vyšetřovatelem prokuratury v této době se započítávali, pokud spolu se sníženým základním platem převyšovali základní plat.

Pokud však došlo k zániku okolnosti, které odůvodňovaly zproštění výkonu práce, generální prokurátor je zrušil. Skončilo-li kárné řízení zastavením, nevyplacené příjmy se musely být doplacený.

8. Prokuratura po roce 1989

Prokuratura ve své činnosti vydržela s drobnými změnami od šedesátých let až do roku 1989. V důsledku velkých společensko politických změn došlo ke změnám i v činnosti prokuratury. Především byl jednak z ústavy a pak i z činnosti prokuratury vyloučen politický prvek. V souvislosti se zrušením vedoucí úlohy komunistické strany dle článku 4 a vzdání se duchu vědeckého světového názoru, marxismu-leninismu, který byl obsažen ve článku 16 odst. 1 ústavního zákona číslo 100/1960 Sb., ve znění pozdějších ústavních zákonů. Právě i z těchto článků vycházela činnost prokuratury. Prokuratura sice byla nezávislá na místních politických vlivech, ale mezi její úkoly náležely i například výchova občanů ke ctění socialistických zákonů či politické a státně důvěrné požadavky na uchazeče na úřad prokurátora.

Právní instituty, které nevyhovovaly a byly v rozporu se zamýšleným či již provedeným změnám, které se udály. Bylo zrušeno vše, co nevyhovovalo nové společenské a politické elitě.

Závažnější změny nastaly až na základě novel právních předpisů různé právní síly. Jednalo se zejména o ústavní novelu číslo 493/1992 Sb., kterou došlo ke zrušení článku 106 Ústavy. Byla zrušena nezávislost orgánu prokuratury na místních orgánech. Při činnosti se již dále neopírala o iniciativu pracujícího lidu a jeho organizací. Touto novelou mimo jiné došlo i ke změně republiky ze Československé socialistické republiky na Českou a Slovenskou Federativní Republiku.

Stále stejným a neměnným cílem prokuratury byl dohled na dodržování zákonů a jiných právních předpisů. Prokuratura České a Slovenské Federativní Republiky působila ve věcech obrany a v dalších věcech, které patřily do působnosti České a Slovenské Federativní Republiky. V ostatních věcech působila Prokuratura České republiky a Prokuratura Slovenské republiky. Došlo k oddělení prokuratur od prokuratury federální, kdy generální prokurátor federace již neměl pod kontrolou generální prokurátory národní. Důvodem byla změna v působnosti, kdy národní prokuratura se zabývala zákonností pouze národních rozhodnutí a předpisů vydaných pouze orgány národními. Vytvořily se dvě struktury bez návaznosti jedné na druhou.

Organizaci Prokuratury České a Slovenské Federativní Republiky, její úkoly, pravomoc a právní poměry prokurátorů a vyšetřovatelů a právních čekatelů prokuratury upravoval nadále zákon číslo 20/1970 Sb., Federálního shromáždění naproti tomu organizaci Prokuratury České republiky a Prokuratury Slovenské

republiky a vše s tím související upravovaly zákony národních rad. Na území České republiky se stále jednalo o zákon číslo 60/1965 Sb., o prokuratuře.

Generálního prokurátora České a Slovenské Federativní Republiky jmenoval a odvolával prezident České a Slovenské Federativní Republiky. Generální prokurátor České a Slovenské Federativní Republiky byl odpovědný Federálnímu shromáždění, které mohlo prezidentu republiky navrhnout, aby jej z funkce odvolal. Jako jistý exces by se mohlo považovat ponechání tzv. „Zprávy o stavu socialistické zákonnosti“ – jde především o přívlastek zákonnosti. Pravdou je, že v této době ve své podstatě nelze hovořit o zákonech jiných než o právních předpisech socialistických.

Dalším důležitým okamžikem, ke kterému došlo ve vývoji naší republiky byl rozpad federace. Důsledné rozdělení působnosti federální a národních prokuratur mohl předznamenat a spousta jiných kroků ústavo a zákonodárce konec společného soužití dvou národů Čechů a Slováků. Došlo k tomu na základě ústavního zákona číslo 542/1992 Sb., o zániku České a Slovenské Federativní Republiky. Uplynutím dne 31. prosince 1992 zanikla Česká a Slovenská Federativní Republika. Zánikem České a Slovenské Federativní Republiky zanikly státní orgány České a Slovenské Federativní Republiky včetně federální prokuratury resp. orgánů generální prokuratury České a Slovenské Federativní Republiky.

Na základě ústavního zákona ze dne 15. prosince 1992 číslo 4/1993 Sb., o opatřeních souvisejících se zánikem České a Slovenské Federativní Republiky, a ústavního zákona ze dne 22. prosince 1992 číslo 23/1993 Sb., o některých dalších opatřeních souvisejících se zánikem České a Slovenské Federativní Republiky, došlo k plynulému přechodu právního řádu federálního a národního do právního řádu samostatné České republiky. Ústavní zákony, zákony a ostatní právní předpisy České a Slovenské Federativní Republiky platné v den zániku České a Slovenské Federativní Republiky, tedy 31. prosince 1992, na území České republiky zůstaly nadále v platnosti. Nebylo však možno použít ustanovení podmíněná toliko existencí České a Slovenské Federativní Republiky a příslušností České republiky k ní.

Působnost Generální prokuratury České a Slovenské Federativní Republiky včetně Hlavní vojenské prokuratury podle předpisů, které nebyly založeny na existenci federace, zánikem České a Slovenské Federativní Republiky přebrala Generální prokuratura České republiky. Místo vojenských obvodových prokuratur České a Slovenské Federativní Republiky, jakož i místo vyšších vojenských soudů České a Slovenské Federativní Republiky a vyšších vojenských prokuratur České a Slovenské

Federativní Republiky se zánikem České a Slovenské Federativní Republiky v týchž místech a pro tytéž obvody byly zřízeny vojenské obvodové prokuratury České republiky, vyšší vojenské prokuratury České republiky, které převzaly odpovídající působnosti podle předpisů uvedených v čl. 1 odst. 1. Takto zřízené orgány České republiky zřízené podle mohly být zákonem rušeny a jejich působnost mohla být zákonem měněna.⁶⁴

Dnem nabytí účinnosti ústavního zákona číslo 29/1993 Sb. se staly prokurátory a vyšetřovateli prokuratury přidělenými k výkonu funkce k prokuratuře České republiky ti prokurátoři a vyšetřovatelé prokuratury Generální prokuratury České a Slovenské Federativní Republiky, kteří jimi byli ke dni 31. prosince 1992. Podmínkou sine qua non byl souhlas prokurátorů a vyšetřovatel, kterých se to týkalo. Analogicky tomu bylo i v případě prokurátorů a vyšetřovatelů vojenských prokuratur České a Slovenské Federativní Republiky. Ti se staly součástí vojenské prokuratury České republiky.

Prokurátoři a vyšetřovatelé prokuratury se k výkonu funkce považovaly za přidělené 1. k vyšším vojenským prokuraturám České republiky v sídlech vyšších vojenských prokuratur České a Slovenské Federativní Republiky, u nichž vykonávali funkci prokurátora a vyšetřovatele prokuratury 2. k vojenským obvodovým prokuraturám České republiky v sídlech vojenských obvodových prokuratur České a Slovenské Federativní Republiky, u nichž vykonávali funkci prokurátora a vyšetřovatele prokuratury.⁶⁵

Problematika však nastala především s derogací Ústavy z roku 1960. Nový ústavní zákon číslo 1/1993 Sb., Ústava České republiky, neobsahoval ustanovení, které by přímo zakotvovalo existenci prokuratury, jak tomu bylo v Hlavě VII. Ústavy z roku 1960. Ústava České republiky naopak zakotvovalo státní zastupitelství. Státní zastupitelství tímto způsobem ožívá na našem území téměř po čtyřiceti letech.

Jeho ústavně právní zakotvení nově bylo v Hlavě III. v článku 80 Ústavy. Cílem státního zastupitelství bylo stanoveno zastupování veřejné žaloby v trestním řízení a dále možnost vykonávat i další úkoly, pokud by tak stanovil zákon.⁶⁶

⁶⁴ Ústavní zákon číslo 4/1993 Sb., o opatřeních souvisejících se zánikem České a Slovenské Federativní Republiky.

⁶⁵ Ústavní zákon číslo 29/1993 Sb., o některých dalších opatřeních souvisejících se zánikem České a Slovenské Federativní Republiky.

⁶⁶ Článek 80 ústavního zákona číslo 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

Vymezení státního zastupitelství ve srovnání s prokuraturou bylo velice strohé neboť dále bylo stanoveno, že ostavení a působnost státního zastupitelství měl stanovit zákon. Nakonec se tak stalo zákonem číslo 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, který nabyl účinnosti až 1.1.1994. Nastalo zde tedy určité mezidobí od účinnosti Ústavy ČR a do účinnosti zákona o státním zastupitelství. Tento nesoulad mezi článkem 80 a existencí právní úpravy prokuratury, a nikoli státního zastupitelství, byl překlenut článkem 109, kdy úkony vymezené a stanovené pro státní zastupitelství měla vykonávat prokuratura do přijetí výše uvedeného zákona o státním zastupitelství.

Zajímavé bylo i zakotvení v rámci systematiky Ústavy státního zastupitelství ve srovnání s prokuraturou. Existence prokuratury byla již od roku 1952 úzce spojena se soudnictvím, ale nyní bylo státní zastupitelství systematicky zařazeno do moci výkonné společně s vládou a prezidentem republiky.

9. Prokuratura po roce 1994 a současnost

Jak je výše uvedeno, tak zákon o prokuratuře číslo 60/1965 Sb. a zákon číslo 20/1970 Sb., byl derogován zákonem číslo 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, který provádí článek 80 Ústavy ČR. Tento zákon zrušil výkon prokurátorského dozoru a stanovil stěžejní roli státního zastupitelství v trestním řízení, čímž omezil dřívější zasahování prokuratury do prakticky všech oblastí. Činnost státního zastupitelství se v podstatě vrátila před rok 1952.⁶⁷ Činnost státního zastupitelství při jeho vzniku bylo užší než tomu bylo v případě prokuratury.

9.1 Působnost státního zastupitelství

Cílem státního zastupitelství je podávat jménem státu obžalobu v trestním řízení a plnit povinnosti, které mu v souvislosti s tím trestní řád ukládá. Podání obžaloby je povinen se zdržet pouze v případech, které stanovil trestní řád. Jednalo by se zejména o ust. § 163a trestního řádu, dle kterého je možno stíhat pachatele trestného činu pouze za souhlasu poškozeného, který splňuje určité taxativní podmínky stanovené trestním řádem. Vedle podávání obžaloby byl povinen plnit i jiné další úkoly v rámci trestního řízení vůbec.

Vedle trestního práva bylo státní zastupitelství oprávněno podat návrh na zahájení občanského soudního řízení anebo vstoupit do již zahájeného občanského soudního řízení jen v případech, které stanovil občanský soudní řád, resp. § 35 občanského soudního řádu - . Jako podmínka tohoto oprávnění zde absentoval veřejný zájem, zájem pracujících lidí či jakákoli společenská důležitost. Byl zde kladen důraz pouze na princip enumerativní pretence. Rozdílně tomu však je v případě zákona číslo 150/2002 Sb., soudní řád správní. Dle tohoto zákona je nejvyšší státní zástupce oprávněn k podání žaloby proti rozhodnutí správního úřadu. Může tak učinit pouze ve veřejném zájmu a ve lhůtě tří let od právní moci rozhodnutí.⁶⁸

Zákonem číslo 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, došlo k rozšíření působnosti státního zastupitelství o dozor nad dodržováním právních předpisů v místech, kde se vykonává vazba, trest odnětí

⁶⁷ Stavinohová, Jaruška, Hlavsa, Petr. Civilní proces a organizace soudnictví. Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, Brno, 2003. s. 139.

⁶⁸ Ust. § 66 zákona číslo 150/2002 Sb., soudní řád správní.

svobody, ochranné léčení, ochranná nebo ústavní výchova a v jiných místech, kde je podle zákonného oprávnění omezována osobní svoboda.⁶⁹

V roce 2002 došlo k rozšíření působnosti o podíl státního zastupitelství na prevenci kriminality a poskytování pomoci obětem trestných činů.

Působnost státního zastupitelství je ve srovnání s působností prokuratury užší. V případě státního zastupitelství absentuje tzv. všeobecný dozor. Díky novele zákona číslo 169/1999 Sb., došlo k částečnému zhojení tak úzkého pole působnosti, jakým státní zastupitelství na počátku své obnovené existence disponovalo.

9.2 Struktura státního zastupitelství

Zákonem o státním zastupitelství došlo k obnovení činnosti vrchních státních zastupitelství, jejichž činnost byla ukončena na základě zákona o zlidovění soudnictví číslo 319/1948 Sb. Současně došlo k zachování okresních státních zastupitelství, které byly zavedeny výše zmíněným zákonem. Strukturu státního zastupitelství tedy tvořilo jako základ okresní státní zastupitelství, krajské státní zastupitelství, vrchní státní zastupitelství a vrcholem je Nejvyšší státní zastupitelství. Na území hlavního města Prahy působilo městské státní zastupitelství s působností krajského státního zastupitelství. S působností okresních státních zastupitelství působily obvodní státní zastupitelství na území hlavního města Prahy a městské státní zastupitelství na území města Brna.

Případné spory o příslušnost mezi státními zastupitelstvími je oprávněno řešit státní zastupitelství, které bylo vůči oběma státním zastupitelství nejbližší nadřazené.

V čele jednotlivých státních zastupitelství stojí příslušný státní zástupce, např. krajský státní zástupce, a spolu s ním působí i jiní státní zástupci, např. státní zástupce krajského státního zastupitelství. Jiní státní zástupci jsou povinni řídit se příkazy vedoucího státního zastupitelství, v němž vykonávali svou funkci, s výjimkou příkazu, který by byl v rozporu se zákonem. Vedoucí vyššího státního zastupitelství je služebně nadřazený vedoucím nižších státních zastupitelství. Zákonem číslo 14/2002 Sb., kterým se mění zákon číslo 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů, byli zřízeni náměstci, kteří plní funkci zástupce vedoucího státního zastupitelství. Tímto zákonem se rovněž zavedl proces ustanovování do úřadů.

⁶⁹ Zákonem číslo 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.

Nejvyššího státního zástupce jmenuje a odvolává vláda na návrh ministra spravedlnosti. Vrchní státní zástupce, krajské státní zástupce a okresní státní zástupce jmenuje ministr spravedlnosti na návrh nejvyššího státního zástupce. Krajské státní zástupce jmenuje ministr spravedlnosti na návrh vrchního státního zástupce, který stojí v čele vrchního státního zastupitelství, v jehož obvodu má být krajský státní zástupce jmenován.

Vyšší státní zastupitelství má vůči níže postaveným státním zastupitelstvím řadu oprávnění. Zejména rozhodují o přikázání věci jinému nižšímu státnímu zastupitelství, jestliže vedoucí státní zástupce je dle procesní právních předpisů vyloučen z projednávání, dále je příslušná rozhodovat o opravných prostředcích proti rozhodnutím proti úkonům státních zástupců. Tomu však je pouze v případě bezprostředně podřízených státních zastupitelství.

Provádějí dohled nad dodržování právních předpisů nižšími státními zastupitelstvími, které jsou jim bezprostředně podřízeny. Dohled je výkonem oprávnění stanovených tímto zákonem k zajištění řídicích a kontrolních vztahů mezi různými stupni státních zastupitelství a uvnitř jednotlivých státních zastupitelství při výkonu působnosti státního zastupitelství. Je tedy vyloučeno přímé působení Nejvyššího státního zastupitelství nad jinými státními zastupitelstvími, jako tomu bylo v případě generální prokuratury v socialistické soustavě prokuratury. Nicméně Nejvyšší státní zástupce je oprávněn vydat pokyn obecné povahy ke sjednocení a usměrnění činnosti státního zastupitelství. K zajištění lepšího fungování tohoto systému dohledu byla stanovena povinnost nižších státních zastupitelství podávat o své činnosti vyšším státním zastupitelstvím každý rok zprávu za uplynulý rok.

Vedle systému dohledu byl zaveden i systém pokynů, které jsou oprávnění vyšší složky dávat bezprostředně nižším. Pokud nižší státní zastupitelství odmítne splnit pokyn s poukazem, že je v rozporu se zákonem, pak je vyšší státní zastupitelství oprávněno věc nižšímu státnímu zastupitelství odejmout a v takové věci provádět úkony samo. Totéž platilo pro případ, pokud nižší státní zastupitelství bylo nečinné. Změnu přinesla novela číslo 14/2002 Sb., která dohled, pokyny a bylo zavedeno poskytování informací. Státní zastupitelství si na základě této novely jsou povinny vzájemně poskytovat informace, které potřebují k plnění svých úkolů. Informací se pro tyto účely rozumí údaje o postupu státního zastupitelství při výkonu jeho působnosti v určité věci a údaje, které v této souvislosti státní zastupitelství zjistilo. S právem vyžadovat informace nikdy nebylo a není spojeno právo jakkoliv zasahovat do

postupu ve věci, v níž se informace vyžadují, nejde-li současně o výkon dohledu. Nejvyšší státní zastupitelství je při výkonu vlastní působnosti oprávněno si vyžádat od kteréhokoli státního zastupitelství zvláštní zprávu o postupu státních zástupců při výkonu působnosti státního zastupitelství anebo uložit tomuto státnímu zastupitelství, aby tak postupovalo ve vztahu k nejbližší nižším státním zastupitelstvím ve svém obvodu. Oprávnění vrchních a krajských státních zastupitelství vůči nejbližší nižším státním zastupitelstvím při výkonu dohledu nejsou tím dotčena.

Vedle poskytování informací je státní zastupitelství oprávněno ke zpracovávání osobních údajů státním zastupitelstvím. Činí tak v rámci své působnosti stanovené zákonem zpracovávat osobní údaje včetně údajů citlivých (dále jen "osobní údaje"). Pro potřeby ostatních orgánů činných v trestním řízení je oprávněno vést tzv. centrální evidenci stíhaných osob, která obsahuje osobní údaje vztahující se k osobám, proti kterým se trestní řízení vede, k poškozeným. Vedle nich vede údaje k trestným činům, které byly nebo měly být spáchány, a údaje s tím bezprostředně související. Při zpracování osobních údajů státní zastupitelství postupuje podle zákona číslo 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Státní zastupitelství nejen, že zpracovává osobní údaje, ale může je získávat od ministerstva vnitra. Toto poskytování informací z tzv. informačního systému evidence obyvatel a z tzv. registru rodných čísel, bylo zakotveno zákonem číslo 342/2006 Sb., kterým se mění některé zákony související s oblastí evidence obyvatel a některé další zákony. Takovéto údaje jsou poskytovány nejen o státních občanech České republiky, ale i o cizincích, kterým byl poskytnut azyl nebo doplňková ochrana.

9.2.1 Postavení ministra spravedlnosti

Ministr spravedlnosti je služebně nadřízen nejvyššímu státnímu zástupci a vykonává dohled nad činností Nejvyššího státního zastupitelství. Při výkonu dohledu posuzuje činnost Nejvyššího státního zastupitelství zejména z hlediska dodržování právních předpisů. Nejvyšší státní zastupitelství podává ministerstvu spravedlnosti každý rok zprávu o činnosti státního zastupitelství za uplynulý rok; podání zvláštní zprávy si může ministerstvo spravedlnosti kdykoli vyžádat. Správu státního zastupitelství vykonává ministerstvo spravedlnosti. Jen bych zde v souvislosti s tímto

připomenul oprávnění ministra spravedlnosti podat návrh vládě na odvolání Nejvyššího státního zástupce.

Již výše zmíněným zákonem číslo 14/2002 Sb. byly pravomoci ministra spravedlnosti značně rozšířeny. Ministr spravedlnosti může kdykoli požádat kterékoli státní zastupitelství o informaci o stavu řízení v každé věci, v níž je státní zastupitelství činné, ale za podmínky, že taková informace je potřebná k plnění úkolů Ministerstva spravedlnosti pokud takovou informaci potřebuje jako člen vlády.

Ministerstvo spravedlnosti je ve vztahu k soustavě státního zastupitelství jako ústřední orgán správy státního zastupitelství. Cílem činnosti ministerstva spravedlnosti, jako ústřední orgán správy, je vytvářet státnímu zastupitelství podmínky k řádnému výkonu jeho působnosti, zejména po stránce personální, organizační, hospodářské, finanční a výchovné. Správa je vykonávána zpravidla prostřednictvím vedoucích státních zástupců.

9.2.2 Podmínky pro výkon úřadu

Podmínky pro to, aby se občan České republiky mohl stát státním zástupcem jsou taxativně stanoveny. Občan České republiky musí být způsobilý k právním úkonům, bezúhonný, v den ustanovení dosáhl věku nejméně 25 let, má vysokoškolské právnické vzdělání, úspěšně složil závěrečnou zkoušku a souhlasí se svým ustanovením do funkce a s přidělením k určitému státnímu zastupitelství.⁷⁰ Bezúhonným se rozumí ten, kdo byl pravomocně odsouzen za trestný čin, jestliže se na něj podle zvláštního právního předpisu nebo rozhodnutí prezidenta republiky nehledí, jako by nebyl odsouzen. Další podmínkou je způsobilost k výkonu funkce státního zástupce. Zákon o státním zastupitelství ji v ustanovení § 26 vymezuje negativně a to tak, že státní zástupce není způsobilý k výkonu funkce státního zástupce, jestliže mu nepříznivý zdravotní stav dlouhodobě nedovoluje vykonávat funkci státního zástupce, nebo byl pravomocně odsouzen za trestný čin a takové odsouzení nevedlo k zániku funkce státního zástupce. Může tomu tak být i v případě, jestliže čin, za který byl odsouzen, svou povahou zpochybňuje důvěryhodnost jeho dalšího setrvání ve funkci státního zástupce.

Mezi podmínkami bychom již nenašli požadavek na státně bezpečnostní a politickou spolehlivost. Absence takovéto podmínky vyplývá ze samých základů, na kterých je založena existence současného státu. Ten se považuje za demokratický a

⁷⁰ Ust. § 17 zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů.

humanitní společenství lidí, která není založena na žádném světovém názoru či státní ideologii. Dle článku 5 Ústavy je současná společnost založena soutěží politických stran. Jakýkoli požadavek by opět znamenal rozpor se základními zásadami, na kterých si tato společnost zakládá.

Státního zástupce jmenuje na návrh nejvyššího státního zástupce ministr spravedlnosti na dobu časově neomezenou (omezenou pouze dosažením určitého věku, tj. 70 let). Ministr spravedlnosti přidělí státního zástupce k výkonu funkce k určitému státnímu zastupitelství na základě jeho předchozího souhlasu. Zpět vzetí takového souhlasu způsobí zánik funkce. Vedle písemného vzdání se funkce, může funkce státního zástupce zaniknout dnem, ve kterém měl státní zástupce složit slib, pokud složení slibu odepřel nebo jej složil s výhradou, ve kterém po svém jmenování státní zástupce dodatečně odvolal souhlas s prvním přidělením, pokud ho nelze s jeho souhlasem přidělit k jinému státnímu zastupitelství, k němuž státní zástupce pozbyl státní občanství České republiky, k němuž byl státní zástupce jmenován soudcem, zvolen poslancem nebo senátorem Parlamentu České republiky anebo členem zastupitelstva územního samosprávného celku, 31. prosince kalendářního roku, v němž státní zástupce dosáhne věku 70 let, a z řady jiných důvodů. Důvody pro zánik funkce státního zástupce jsou v zákoně stanoveny taxativně, aby nedocházelo k svévolnému odvolání a napadání státních zástupců ze strany státu.

Funkce státního zástupce dále zaniká zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům, smrtí, odsouzením pro trestný čin spáchaný úmyslně, ztrátou způsobilosti k výkonu, odvolání z funkce státního zástupce z důvodu kárného provinění.

9.2.3 Kolegium na úseku ochrany utajovaných skutečností

Při Nejvyšším státním zastupitelství bylo zřízeno zákonem číslo 310/2002 Sb. tzv. kolegium na úseku ochrany utajovaných skutečností (dále jen „Kolegium“). Kolegium plnilo úkoly stanovené zákonem číslo 148/1998 Sb., o ochraně utajovaných skutečností a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Kolegium bylo pětičlenné a bylo tvořeno státními zástupci vykonávající funkci u Nejvyššího státního zastupitelství, kterým bylo vydáno osvědčení pro stupeň utajení „Přísně tajné“. Členy Kolegia navrhoval a po schválení vládou jmenoval ministr spravedlnosti. Členové Kolegia byli jmenováni pouze na určitou dobu, a to na dobu dvou let. Členové

Kolegia byli při výkonu funkce člena Kolegia nezávislí. Nepodléhali řídicí pravomoci a dohledu Nejvyššího státního zástupce, byli vázáni pouze ústavními zákony, zákony a jinými obecně závaznými právními předpisy a mezinárodními smlouvami, jimiž byla Česká republika vázána. Toto Kolegium však bylo zrušeno zákonem č. 413/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti.

9.3 Kárná odpovědnost státních zástupců

Kárná odpovědnost státních zástupců je upravena v zákoně číslo 7/2002 Sb., o řízení ve věcech soudců a státních zástupců a zákoně číslo 283/1993 Sb., o státním zastupitelství.

Kárné provinění bylo definováno, jako tomu bylo v předchozích právních úpravách. Vedle kárného provinění se hovoří o tzv. drobné nedostatky a poklesky. Drobné nedostatky a poklesky může vedoucí státní zástupce státnímu zástupci písemně vytknout, aniž by podal návrh na zahájení kárného řízení. Odpovědnost státního zástupce za kárné provinění zaniká, nebyl-li do 2 let od jeho spáchání podán návrh na zahájení kárného řízení. Za kárné provinění lze státnímu zástupci uložit podle závažnosti kárného provinění některé z kárných opatření. Kárným opatřením se má na mysli důtka, snížení platu až o 25 % na dobu nejdéle 6 měsíců a při opětovném kárném provinění, jehož se státní zástupce dopustil v době před zahlazením kárného postihu, na dobu nejdéle 1 roku, a dále se jedná o odvolání z funkce.

Vedle kárné odpovědnosti existuje odpovědnost za jím způsobenou škodu nezákonným rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem státního zastupitelství. V otázce této odpovědnosti existuje speciální zákon číslo 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád). Za takto způsobenou škodu odpovídá stát, konkrétně ministerstvo spravedlnosti.⁷¹

⁷¹ Zákon číslo 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád).

9.4 Územní působnost a organizace

Sídla státních zastupitelství a obvody jejich územní působnosti jsou založena na zásadě jednotnosti se sídly a obvody soudů, tedy nikoli na zásadě jednotnosti s národními výbory. V současné době je územní působnost stanovena na základě přílohy 1 až 7 k zákonu číslo 6/2002 Sb., o soudech a soudcích. Nejvyšší státní zastupitelství je pouze jedno a sídlí v Brně. Vrchní státní zastupitelství jsou dvě, a to v Olomouci a v Praze. Do působnosti Vrchní státní zastupitelství v Olomouci náleží krajská zastupitelství na Moravě, tj. v Ostravě, v Brně. Do rámce Vrchního státního zastupitelství v Praze náležely krajská státní zastupitelství v Čechách, tj. např. v Praze, v Plzni, v Českých Budějovicích, v Ústí nad Labem, v Hradci Králové a Městské státní zastupitelství v Praze. Pod těmito krajskými státními zastupitelstvími a městským státním zastupitelstvím v Praze jsou soustředěny 74 okresních (obvodních) státních zastupitelství a Městské státní zastupitelství v Brně. Ministr spravedlnosti byl oprávněn stanovit výjimky z územní působnosti.

Tato právní úprava nahradila sídla a obvody stanovené na základě 335/1991 Sb., o soudech a soudcích, ve znění novely zákona číslo 17/1993 Sb., podle kterého byly obnoveny vrchní soudy se sídly v Praze a Olomouci. Tímto však nedošlo k obnovení vrchních státních zastupitelství, resp. prokuratur, neboť k jejím obnovení došlo až na základě zákona o státním zastupitelství z roku 1993.

Případné spory o příslušnost mezi státními zastupitelstvími je oprávněno státní zastupitelství, které bylo vůči oběma státním zastupitelství nejbližší vyšší.

Závěr

Závěrem bych mohl uvést snahy, které se v nedávné době objevily, ale jejich šance na prosazení opět skončila na politické nevůli. Jedná se o snahy o přijetí nové právní úpravy a pak o snahy ministra spravedlnosti JUDr. Jiřího Pospíšila o prosazování změn. Zamýšlené změny se snaží reagovat na palčivé problémy výkonu spravedlnosti v České republice vytvořením prostoru pro účinnější zásah státu ve prospěch tzv. veřejného zájmu. Prosazují se tendence k návratu k všeobecnému dozoru. Tento záměr by byl přijatelný, neboť vedle správního soudnictví by zde existovala další soustava ochrany práv osob před činností orgánu veřejné správy.

Již dnes má státní zastupitelství podle přijatého zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, nově stanovenou povinnost provádět dozor nad dodržováním právních norem v místech, kde se vykonává vazba, trest odnětí svobody, ochranné léčení, ochranná a ústavní výchova a v jiných místech, kde je podle zákona omezována osobní svoboda. Toto oprávnění nebylo v původním znění zákona o státním zastupitelství.

Byly zde snahy o tzv. všeobecný a občansko-právní dozor. To by bylo se např. oprávnění přezkoumávat platnost smluv o převodu vlastnictví zejména z privatizace a převodu cenných papírů, podávat návrhy na zrušení smluv bez časového omezení.

Poslankyně Eva Dundáčková se k v listopadu roku 1999 vyjádřila, že je nebezpečné připustit myšlenku dvojího právního metru a operovat při tom tzv. veřejným zájmem. O tom, co by bylo oním veřejným zájmem, přitom by mělo rozhodovat státní zastupitelství, nikoli jednotlivý státní zástupce. Státní zastupitelství se má stát centrálně řízeným monokratickým orgánem, resp. soustavou, soukolím, v němž je státní zástupce svázán nejrůznějšími pokyny obecné povahy, jež mají mít sjednocující charakter.⁷²

Snahy o všeobecný dozor se, jako nová právní úprava, která ačkoli by se blížila rozsahu oprávnění prokuratury, by se i nadále nazývala státní zastupitelství. Účinnost nástroje ochrany zákonnosti nespočívá v názvu soustavy, ale v rozsahu jejích

⁷² **Poslankyně Eva Dundáčková.** [online]. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, 3. listopadu 1999 [cit. 29. listopadu 2008]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/1998ps/stenprot/017schuz/s017426.htm>>.

oprávnění. Bohužel tyto tendence se nepodařilo realizovat, ačkoli jediné negativum, které by bylo možno vytknout tehdejší právní úpravě před rokem 1989, byla provázanost na politickou garnituru a požadavky politické vhodnosti na posty prokurátorů.

Vedle snahy o prosazení všeobecného dozoru, existují tendence, které by do procesu ustanovování nejvyšší státního zástupce *de lege ferenda* zapojili i prezidenta republiky. V současné době tento proces spočívá ve jmenování vládou na návrh ministra spravedlnosti.⁷³ To dává skutečně velké možnosti dosadit si, ale i v této pozici udržovat, nejvyššího státního zástupce poslušného příkazů vlády. Současný nejvyšší státní zástupce díky způsobu ustanovování je náchylnější k politickým vládním vlivům. Není jasné, zda účast prezidenta by mohla znamenat nějaký zásadní rozdíl. Prezident je dle Hlavy III. Ústavy součástí moci výkonné. Problém by spočíval ve skutečnosti, že by dvě složky moci výkonné, tedy vláda a prezident, jmenovali třetí. Jedná se o důležitou pozici v rámci systému státního zastupitelství s řadou podstatných oprávnění v rámci soustavy. Z tohoto důvodu by nejvhodnější bylo oprávnění, nikoli prezidenta či vlády na jmenování, ale Poslanecké sněmovny ČR či Parlamentu ČR, zvolit a odvolávat nejvyššího státního zástupce. Takovéto řešení by odpovídalo systému *check and balances* mezi mocí zákonodárnou a mocí výkonnou, které je státní zastupitelství součástí na základě článku 80 Ústavy. Vzorem by mohl například způsob ustanovování Veřejného ochránce práv dle zákona o Veřejném ochránci práv číslo 349/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Veřejný ochránce je volen Poslaneckou sněmovnou ČR na návrh prezidenta republiky a Senátu ČR, a na dobu šesti let.⁷⁴

Vedle účasti prezidenta republiky při jmenování nejvyššího státního zástupce se jedná o to, aby nejvyšší státní zástupci měli časově omezený mandát. Do funkce by je bylo možné jmenovat jen jednou. Pokud by nejvyšší státní zástupci řádně vedli svůj úřad

⁷³ **Mil, ČTK.** Pospíšil představí návrh zákona o státním zastupitelství Ministr spravedlnosti chce posílit nezávislost nejvyššího státního zástupce [online]. Domaci.iHNed.cz, 10. července 2008 [cit. 29. listopadu 2008]. Dostupné z: <<http://domaci.ihned.cz/c1-25938390-pospasil-predstavi-navrh-zakona-o-statnim-zastupitelstvi>>.

⁷⁴ Ust. § 2 zákona číslo 349/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

byli by neodvolatelní. Tyto kroky by mohly skutečně omezit možné politické tlaky na nejvyšší státní zástupce.⁷⁵

⁷⁵ **Mil, ČTK.** *Pospíšil představí návrh zákona o státním zastupitelství Ministr spravedlnosti chce posílit nezávislost nejvyššího státního zástupce* [online]. Domaci.iHNed.cz, 10. července 2008 [cit. 29. listopadu 2008]. Dostupné z: <<http://domaci.ihned.cz/c1-25938390-pospasil-predstavi-navrh-zakona-o-statnim-zastupitelstvi>>.

Seznam použitých pramenů

Právní předpisy

- 1) Zákon č. 6/1863 ř.z., o tisku.
- 2) Zákon č.119/1873 ř.z., trestní řád.
- 3) Zákon č. 207/1916 ř.z. , řád o zbavení svéprávnosti.
- 4) Zákon č. 1/1918 Sb. z. a n., jímž se upravuje vyhlásování zákonů a nařízení.
- 5) Zákon č. 2/1918 Sb. z. a n., jímž se zřizují nejvyšší Správní úřady ve státě československém.
- 6) Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého.
- 7) Nařízení číslo 28/1918 Sb. z. a n., o amnestii.
- 8) Zákon číslo 37/1918 Sb. z. a n., o prozatímní ústavě. O národním shromáždění.
- 9) Zákon číslo 216/1919 Sb. z. a n., o nejvyšším soudě.
- 10) Zákon číslo 76/1920 Sb. z. a n., o inkorporaci kraje Hlučínského.
- 11) Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky.
- 12) Nařízení vlády č. 194/1921 Sb. z. a n., o zřízení nového okresního soudu v Českém Těšíně.
- 13) Nařízení vlády č. 277/1921 Sb. z. a n., o zřízení nového krajského soudu a státního zastupitelství v Klatovech.
- 14) Nařízení vlády č. 198/1922 Sb. z. a n. ze dne 14. července 1922, o evidenci soudních provinilců a sbírání dat pro účely kriminální statistiky.
- 15) Zákon č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky.
- 16) Zákon č. 51/1923 Sb. z. a n., o státním soudu.
- 17) Zákon č. 48/1931 Sb. z. a n., o trestním soudnictví nad mládeží.
- 18) Zákon č. 126/1933 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují tiskové zákony.
- 19) Zákon č. 68/1935 Sb. z. a n., o vrchních soudech jako soudech státních.
- 20) Zákon č. 71/1935 Sb. z. a n., o hospodářském vyzvědačství.
- 21) Nařízení vlády č. 118/1935 Sb. z. a n., o povinných výtiscích.
- 22) Nařízení vlády republiky Československé číslo 198/1922 Sb. z. a n., o evidenci soudních provinilců a sbírání dat pro účely kriminální statistiky.
- 23) Opatření stálého výboru č. 225/1938 Sb. z. a n., jímž se zřizuje pro území Podkarpatské Rusi vrchní soud a vrchní státní zastupitelství se sídlem v Užhorodě.

- 24) Nařízení říšského protektora v Čechách a na Moravě číslo RP22/39, proti sabotážním činům.
- 25) Nařízení RP 32/39 o německém soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava.
- 26) Nařízení RP 33/39 o výkonu soudní pravomoci v Protektorátu Čechy a Morava ze dne 14. dubna 1939.
- 27) Vládním nařízením číslo 249/1940 Sb., o organizačních změnách některých krajských soudů v obvodu vrchního soudu v Brně.
- 28) Vládní nařízení číslo 396/1940 Sb., jímž se měnil a doplňoval trestní řád a předpisy o složení trestních soudů.
- 29) Nařízení RP28/41 říšského protektora v Čechách a na Moravě o vyhlášení civilního výjimečného stavu.
- 30) Vládní nařízení číslo 150/1941 Sb. z. a n., o změnách územní organizace soudů Protektorátu Čechy a Morava.
- 31) Nařízení vlády číslo 143/1942 Sb., jímž se protektorátní trestní právo přizpůsobuje právu říšskému.
- 32) Vládní nařízení číslo 227/1942 Sb. z. a n., o Národním soudu.
- 33) Ústavní dekret prezidenta republiky č. 11/1944 Úř.věs.čsl., o obnovení právního pořádku.
- 34) Dekret prezidenta republiky ze dne 19. června 1945, č. 16 Sb. o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, ve znění zákonů ze dne 24. ledna 1946, č. 22 Sb. , a ze dne 18. prosince 1946, č. 245 Sb.
- 35) Dekret prezidenta republiky ze dne 19. června 1945, číslo 17/1945 Sb., o Národním soudu.
- 36) Dekret prezidenta republiky ze dne 19. září 1945, číslo 79/1945 Sb. z. a n., o zatímní úpravě soudnictví v zemích České a Moravskoslezské.
- 37) Vládní nařízení č. 217/1946 Sb., jímž se stanoví konec doby zvýšeného ohrožení republiky.
- 38) Zákon číslo 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky.
- 39) Zákon číslo 232/1948 Sb., o státním soudu.
- 40) Zákon číslo 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví.
- 41) Zákon číslo 320/1948 Sb., o organizaci okresních a krajských soudů.
- 42) Zákon číslo 322/1948 Sb., o advokacii.
- 43) Zákon číslo 201/1949 Sb., o notářství

- 44) Zákon číslo 67/1950 Sb., o pracovních a platových poměrech soudců z povolání, prokurátorů a soudcovských čekatelů (soudcovský zákon).
- 45) Nařízení číslo 117/1950 Sb., o rejstříku trestů.
- 46) Zákon číslo 142/1950 Sb., občanský soudní řád.
- 47) Nařízení číslo 100/1951 Sb., o rejstříku trestů.
- 48) Zákon číslo 114/1951 Sb., o advokacii.
- 49) Zákon číslo 116/1951 Sb., o státním notářství.
- 50) Ústavní zákon číslo 64/1952 Sb., o soudech a prokuratuře.
- 51) Zákon číslo 65/1952 Sb., o prokuratuře.
- 52) Zákon číslo 8/1955 Sb., o pohřebnictví.
- 53) Zákon číslo 65/1956 Sb., o prokuratuře.
- 54) Vyhláška Generálního prokurátora číslo 47/1957 Ú.l., o sídlech krajských a okresních prokurátorů.
- 55) Ústavní zákon číslo 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky.
- 56) Zákon číslo 38/1961 Sb., o místních lidových soudech.
- 57) Zákon číslo 62/1961 Sb., o organizaci soudů.
- 58) Zákon číslo 23/1963 Sb., o lidové kontrole a o národohospodářské evidenci.
- 59) Zákon číslo 94/1963 Sb., o rodině.
- 60) Zákon číslo 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním.
- 61) Zákon číslo 60/1965 Sb., o prokuratuře ve znění zákon číslo 20/1970 Sb.
- 62) Ústavní zákon číslo 143/1968 Sb., o československé federaci.
- 63) Zákon číslo 155/1969 Sb., kterým se mění a doplňuje hlava osmá Ústavy.
- 64) Ústavní zákon číslo 1/1993 Sb., Ústava České republiky.
- 65) Ústavní zákon číslo 4/1993 Sb., o opatřeních souvisejících se zánikem České a Slovenské Federativní Republiky.
- 66) Ústavní zákon číslo 29/1993 Sb., o některých dalších opatřeních souvisejících se zánikem České a Slovenské Federativní Republiky.
- 67) Zákon číslo 283/1993 Sb., o státním zastupitelství.
- 68) Zákon číslo 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.
- 69) Zákon číslo 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv.
- 70) Zákon číslo 6/2002 Sb., o soudech a soudcích.
- 71) Zákon číslo 7/2002 Sb., o řízení ve věcech soudců a státních zástupců.
- 72) Zákon číslo 150/2002 Sb., soudní řád správní.

Literatura

- 1) Bílý, L., Jiří. Právní dějiny na území ČR. Praha: Linde Praha a.s., 2003. 474 s. ISBN 80-7201-429-3.
- 2) Buchvaldek, Miroslav a kolektiv. Československé dějiny v datech. Praha: Vydavatelství Svoboda, 1986. 714 s. ISBN 25-090-86.
- 3) Gerloch, Aleš. Teorie práva, 3. rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004. 343 s. ISBN 80-86473-85-6.
- 4) Kocourek, J., Záruba, J. Zákon o soudech a soudcích, Zákon o státním zastupitelství, komentář, 2. předpracované vydání. Praha: C.H.Beck, 1994. 606 s. ISBN 80-7179-761-8.
- 5) Kuchta, J., Schelle, K. Státní zastupitelství. Zlín: Živa v.o.s., 1994. 235 s. ISBN 80-9017-453-1.
- 6) Kuchta, J., Schelle, K.. Historie a současnost státního zastupitelství. Brno: Masarykova univerzita, 1994. 348 s. ISBN 80-210-1044-4.
- 7) Malý, Karel, Sivák, Florian. Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku do roku 1918. Jinočany : H&H, 1993. 533 s. ISBN 80-85467-61-5.
- 8) Malý, Karel. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde Praha a.s, 2003. 673 s. ISBN 80-7201-433-1.
- 9) Moravčík, Ctibor. Organizace soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava. Brno: Masarykova univerzita, 1993. 42 s. ISBN 80-210-0714-1.
- 10) Plundr, O., Hlavsa, P. Organizace justice a prokuratury. Praha: Panorama, 1987. 272 s. ISBN 11-072-87.
- 11) Schelle a kolektiv. Právní dějiny. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. 816 s. ISBN 80-86861-10-4.
- 12) Stavínohová, Jaruška, Hlavsa, Petr. Civilní proces a organizace soudnictví. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2003. 660 s. ISBN 80-210-3271-5.
- 13) Vlček, Eduard. Právní dějiny ČSR (1939-1947). Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, 2005. 148 s. ISBN 80-244-1289-6.

Internetové prameny

- 1.) **Mil, ČTK.** *Pospíšil představí návrh zákona o státním zastupitelství Ministr spravedlnosti chce posílit nezávislost nejvyššího státního zástupce*
[online].Domaci.iHNed.cz, 10. července 2008 [cit. 29. listopadu 2008]. Dostupné z:
<<http://domaci.ihned.cz/c1-25938390-pospasil-predstavi-navrh-zakona-o-statnim-zastupitelstvi>>.

- 2.) **Poslankyně Eva Dundáčková.** [online].Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, 3. listopadu 1999 [cit. 29. listopadu 2008]. Dostupné z:
<<http://www.psp.cz/eknih/1998ps/stenprot/017schuz/s017426.htm>>.